

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK

KÉPZÉSÉNEK ÉS KÉPESÍTÉSÉNEK

KÉRDÉSÉRŐL.

E M L E _ K I R A T.

Nagyméltóságu Wlassics Gyula, vallás- és közoktatásügyi minister ur
1897. évi 37,009. sz. a. m. rendeletével nyert megbízásból

ÍRTA

GYERTYÁNFFY ISTVÁN

¹ kir. tanácsos,

a budapesti állami nép- és polgári isk. tanítóképzők, valamint az ezen intézetek
mellett fennálló tanítóképző-intézeti tanári tanfolyam igazgatója.

BUDAPEST, 1898
HUNGÁRIA KÖNYVNYOMDA NYOMÁSA.

Bevezetés.

Mindenekelőtt legyen szabad elmondanom ez emlékirat keletkezésének a történetét.

A tanítóképző-intézeti tanárok képzésének és képe-
sítésének ügyében néhai *Trefort Ágoston* vallás- és köz-
oktatásügyi miniszternek azon első kezdeményező lépése
óta, melynél fogva a képzés a budapesti állami polgári
isk. tanítóképző feladatává tétetett, a magas kormány
részéről ez ügy továbbfejlesztését illetőleg egészen nap-
jainkig semminemű újabb intézkedés nem tétetvén, és úgy
a képzéssel megbízott intézetnek ez ügy rendezésére
vonatkozó több rendbeli fölterjesztései és emlékiratai,
valamint a Tanítóképző Int. Tanárok Országos Egye-
sületének ugyané tárgyra vonatkozó határozatai, ez
ügy rendezésére vonatkozó újabb kormányi intézke-
dések nem eredményezvén: mindezekből mi, kiknek
a tanítókép. tanárképzés terhes, és ily körülmények közt
háladatosnak épen nem nevezhető munkáját folytonosan
végeznünk kelle, méltán következtethettünk arra, hogy a
m. kormány a Trefort-féle intézményt csak jobb hiányá-
ban nem tartja egyelőre még eltörlelendőnek, de azt, talán

már rövid idő alatt, a Paedagogiummal való kombinálás teljes mellőzésével, egészen más alapon szándékozik újjá szervezni.

Ily körülmények közt, mi a Paedagogium tanárkara, érthető és megbocsátható fásultsággal, és ez ügyben való minden újabb aktív föllépés iránti kedvtelenséggel eltelve vártuk a történendőket. A fölvétel a tanítóképző tanári tanfolyamra megtörtént a vallás- és közoktatásügyi minister úr jóváhagyásával az 1897/98 isk. évre is. Ez a jóváhagyó rendelet azonban egy — mindnyájunkra nézve meglepetésül szolgáló és az ügyre nézve főleg elvi szempontból igen fontos utasítást is foglalt magában: azt, hogy a tanítóképző-tanárjelöltek *ezentúl a budapesti m. kir. tudományegyetemen hallgassanak egyes előadásokat.*

A minister úrnak ezen ránk, a Paedagogium tanárkarára nézve is váratlan intézkedésében — mely különben is e tárgyban még 1891-ben fölterjesztett nagyobb emlékiratunk egyik kívánalmának teljesítését foglalja magában, — biztató előjelét láttuk annak, hogy ez az oly régóta stagnáló kérdés végre csakugyan kimozdult a helyéből. „Eppur si muove“ és e rendelet a kérdés rendezésének nemcsak a szándékát, hanem a tényleges megkezdését jelenti.

De élénk visszhangra talált ez a kormányi intézkedés — a mint ez méltán várni lehetett — a „Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületé“-ben is. Az egyesületi közlöny érdemes szerkesztője vezércikkben méltatta az esetet, kijelentvén többek közt, hogy: „mivel tehát minden oldalról tapasztalható az ügy további szervezéséhez való jóindulat, az egyesületnek is meg kell ragadni az alkalmat, hogy tanítóképző tanárképzésünket és képesítésünket rendezett viszonyok közé jutni segítse.“

Erre a feladatra maga a szerkesztő vállalkozott s úgy a képzés, mint a képesítés szervezésére vonatkozó nézeteit néhány pontba foglalva, közölte is ugyanazon cikkében.

Az egyesület 1897. évi október 25-én tartott választmányi ülésében foglalkozott ez ügygel. Itt határozatul kimondatott, hogy: „addig is, míg ezen képzés ügye véglegesen megoldatnék, a kongresszusi határozatok értelmében alkotott javaslatok megvalósulása által legalább a képesítésnek kérdése volna ideiglenesen rendezendő. Felkéretik Nagy László, hogy e tárgyban tett indítványát a következő választmányi ülésben írásban terjeszse elő.“

Az egyesület ebbeli föllépésének a sikerét magam is elő akarván segíteni, még ugyanezen ülésen az egyesület rendelkezésére bocsátottam a kérdés múltjára vonatkozó egy-két fontosabb ügyiratot. Nekem azonban egyelőre nem volt szándékom személyesen beleegyedni ezen általam meleg rokonszenvvel kísért egyesületi mozgalomba. Szilárdul meg lévén azonban győződve arról, hogy ha bárki, vagy bármely testület valami eredménnyel is kecsegtető újabb mozgalmat akar megindítani ez ügyben, annak az a legelső feladata, hogy igyekezzék alaposan megismerkedni a dolog történeti előzményeivel; de másfelől azzal is tisztában lévén, hogy az ebben eddig történtek felől a szükséges tájékoztatást megadni állásomnál fogva első sorban az én feladatom: ígéretet tettem a „M. Tanítóképző“ t. szerkesztőjének, hogy megírom mindezeket lapja számára s esetleg fel is olvasom azt az egyesület legközelebbi választmányi ülésén.

Erős meggyőződésemmé érlelődött ugyanis — s megvallom, inkább csak az utóbbi időben — hogy ezt is. mint annyi más életbevágó tanítóképzési ügyet, abból a mély kátyúból, a melyben az megfeneklett, főleg

ez országos egyesületnek az emeltyűjével lesz lehetséges kiemelniünk.

Hja! Az ember csak mindig visszatér szerelme első tárgyához! mondja egy francia közmondás. Engemet is, még mint egészen kezdő embert a tanítóképzés terén, nagyon tudott lelkesíteni az a gondolat, hogy a tanítóképző tanárok egy országos egyesületté tömörülve, a gyakorlat és tapasztalat szilárd alapjáról segítsék előbbre vinni a tanítóképzés ügyének nehézjázatú szekerét. Ez eszme iránti lelkesedésemet egy, a hazai tanítóképzők reformjáról írt s már ez évben megjelenésének éppen egy negyedszázadát megérő emlékiratomban fejeztem volt ki. Ez az a szerelem tehát, a melyhez pályafutásom küzdelmes Odyssea-jának a vége felé újból visszatérek, most már érett meggyőződéssel hirdetvén, hogy a tanítóképzés nagy kérdéseinek tisztázásában és megoldásában a leghivatottabb tényezők egyike elvégre is nem lehet más, mint a tanítók képzésével foglalkozó tanárok országos testületé.

így jött létre ez emlékiratnak a fennforgó kérdés történetét magában foglaló része.

Nemsokára azonban egy újabb hivatalos mozzanat adta elő magát, melynek következtében azon elhatározásomat, hogy egyáltalában ne vegyek aktív részt az egyesület által megindított mozgalomban, nem lehetett többé fenntartanom.

Az eset ez volt:

Bartalus István, a polgári tanítóképző zenei szakcsoportjának régi, érdemes tanára nyugdíj áztatván, ennek alkalmából a nagym. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 1897. évi 37,009. sz. a. m. rendeletével kijelenteni méltóztatott, hogy: „az I. kér. állami és polgári isk. tanítóképző mellett eddig fennállott *tanítóképző-intézeti zenetanári tanfolyamot megszüntetni, illetőleg ezen*

zenetanárok képzéséről az orsz. Zeneakademia igénybe vételével szándékozik gondoskodni.“ Ugyanezen magas rendeletben egyszersmind felhivattam arra is, hogy a tanítóképző zenetanároknak a Zeneakadémiában való képzésére és képesítésére vonatkozólag javaslatomat mutassam be.

Most tehát nem volt többé helye a háttérbe vonulásnak. Miután pedig régi, erős meggyőződéseim, hogy a tanítóképző tanárok képzésének *minden szakirányban harmonikusnak, egységes elveken nyugvónak kell lenni*, ennél fogva a zenetanárok képzése és képesítése kérdését is csak ebből a szempontból véltem tárgyal hatónak: tehát nem elkülönítetten, hanem csak a többi szakok keretében.

Így keletkezett ez emlékirat második része, a minis-ter úrhoz intézett azon fölterjesztésem, mely a tanítóképző tanárok képzésének és képesítésének a kérdését a maga összességében felölelő egyéni nézeteimet foglalja magában. Az emlékiratnak ez a két része tehát csupán alakilag nem egységes. A dolog lényegére nézve a kettő kiegészíti egymást. Nem láttam szükségesnek a két rész alaki egybeolvasztását részint azért, hogy ezzel is ki legyen fejezve az emlékirat keletkezésének a története, részint azért, hogy a történeti visszapillantásnak kevésbé feszélyező formáját a fennforgó kérdésben kialakult erős meggyőződéseim kifejezése érdekében annál jobban hasznomra fordíthassam.

Végül meg kell még jegyeznem, hogy szükségesnek láttam ez emlékiratomat még két irányban kiegészíteni és pedig:

a) A Trefort-féle rendelet alapján az 1887—8. iskolai évben a Paedagogium mellé felállított tanítóképző-intézeti tanári tanfolyamra vonatkozó statisztikai kimutatásokkal.

b) Azon fontosabb ügyiratoknak és az ezen kérdést illetőleg általam közzétett egy-két cikknek a közlésével, melyek részint a kérdés múltjának teljesebb ismeretéhez, részint az ezen kérdésben elejétől fogva elfoglalt elvi álláspontomnak a jobb megvilágításához szükségeseknek látszottak.

És most ezen az illetlenségig hosszú bevezetés után térjünk a dologra.

Visszapillantás
a hazai tanítóképzés és képesítés ügyének
történetére.

I. A képzés ügye.

Hogy ezt a visszapillantást nem kell Ádám apánknál kezdenem, sőt hogy még a jelen század utolsó felében sem mehetek valami nagyon messzi hátra, ha azt akarom, hogy a tanítóképző tanárok képzését és képesítését illetőleg valami érdemlegesebb mozzanatra rámutathassak, azt nem szükség hosszasan magyaráznom. A tanítóképző hazánkban egészen az 1868. évi népokt. törvény életbe lépéséig tudvalevőleg csak „*preparandia*” volt és ez mindent megmond. Hazánk iskolai szerveztének valóságos *páriája* volt ez. Ha 1868 előtt valaki jónak találta volna egészen komolyan fölvetni azt a kérdést, hogy miképpen képeztessenek és képesíttessenek a tanítóképző tanárok, annak valószínűleg a szemébe nevetek volna az emberek.

Jött az 1869—1870. évi nagy szervezés. Az 1868. évi törvény értelmében felállított állami tanítóképzőket tanárokkal kellett ellátni. Hát bizony kvalifikáció tekintetében meglehetősen tarka volt ez a mi akkori testületünk. Leginkább a theologiai, jogászi, orvosi pályáról *letört* emberekből, kiérdemelt házi nevelőkből és — nem valami nagy számmal — középiskolákra képesített tanárokból állott elő az első hadsereg. így ment ez tovább is körül-

belül az 1874 —1875 isk. évig — vagyis addig, míg az 1873—1874. isk. évben felállított állami polgári isk. tanítóképző képesített növendékei kiléphettek az életbe. Innentől kezdve egy egészen új elem lép fel a tanítóképző tanárok statusában: *a polgári tanítóképző növendékei.*

Krátschmar Béla (ma a mód őri tanítóképző rendes tanára) és *Kniszbek* Alajos (a sz.-keresztúri tanítóképzőnél, később meghalt mint gyakorló polg. iskolánk rendes tanára) kezdték meg a sort. Az első kinevezések azonban csak kísérlet számba mentek. A népoktatási ügyosztály akkori vezetője, Gönczy Pál, felszólított, hogy ajánlanék neki a polgári tanítóképző legkiválóbb képesített növendékei közül olyanokat, kiket a tanítóképző tanári állásra elegendő képességgel és hivatottsággal bírónak ismerek. E felhívásnak legjobb meggyőződéseim szerint igyekeztem eleget tenni. A m. ministeriumnak volt alkalmam meggyőződést szerezni magának arról, hogy ezek az első kinevezési kísérletek eléggé beváltak. Ennek pedig az lett a következménye, hogy ezentúl mind sűrűbben jutott részemül ez a rám nézve oly nagy felelősséggel járó megbízatás. Ez így tartott 1875-től egész 1888-ig, vagyis a Trefort haláláig s Gönczy Pál államtitkárnak nemsokára azután bekövetkezett nyugdíjba vonulásáig. Ki kell jelentenem, hogy ez ajánlásaimra ma is nyugodt lelkiösmerettel, sőt jóleső és majdnem büszke önérzettel tekinthetek vissza. Ennek igazolásául legyen szabad rámutatnom a Paedagogium növendékei közül tanítóképző-tanárokkul alkalmazottaknak ma már valóban hosszú névsorára, (1. ez emlékirat végén) azon derék és lelkes ifjú tanári gárdára, kik valamennyien becsülettel megállják helyüket e nehéz pályán, úgy hogy nekik a felmutatott tanítóképzési eredményeket illetőleg a másféle képesítésűekkel szemben sem kellett soha szégyent

vallaniok. Sem nekik, sem az ő kiképztetésüket eszközlő intézetnek.

Nem dicsekvési szándékból hoztam fel mindezeket. Az itt felhozott tény szorosan tárgyamra tartozik. Polgári tanítóképzőnk jelesebb növendékeinek — tehát azoknak is, kiknek nem volt alkalmuk elvégezhetni a tanítóképző-tanári tanfolyamot — tanítóképző-tanárokul való alkalmazása *napirenden van ma is*.

Mit bizonyít mindez?

Azt, hogy polgári tanítóképzőnk mellékesen és ideiglenesen, jöllehet már több mint húsz év' óta, tényleg a tanítóképző-intézeti tanárképzés feladatait is teljesíti.

De miként?

Természetes, hogy tökéletlenül. Csaknem oly tökéletlenül, mint — a hogy maga a középiskolai tanárképző is, föltéve, ha onnan is kapnánk ma már tanárokat, teljesíthetné ugyané feladatot.

Én már ezelőtt *tizenhat* évvel — 1882-ben — midőn ez a kérdés tudtommal még senkinek sem zavarta a lelke nyugalmát, tényleg rámutattam a vezetésem alatti intézetekről akkor kiadott nagyobb ismertető munkámban e kérdés egyik ágának, a tanítóképző-tanári képesítő vizsgálatoknak megoldást igénylő fontos voltára.

Legyen szabad, már csak a kérdés történelmi előzményeinek a teljessége szempontjából is, felhívnom becses figyelmüket az általam akkor mondottakra. (Lásd hátrább a 42. lapon.)

Azt hiszem, hogy abban, a mit *tizenhat* évvel ezelőtt inkább csak odavetve, bár nem csak ötletszerűleg, e tárgyra vonatkozólag elmondottam, feltalálható még a mai álláspontról tekintve is, a kérdés megoldásának egészséges alapeszméje.

Innentől kezdve öt évig nem történt semmi ez ügy-

ben. Még csak hozzászólás sem. Azt kell hinnem azonban, hogy az eszme, ha lappangva is, idézett némi erjedést elő az illetékes körök gondolatvilágában, úgy hogy 1887-ben csak *látszólag* mint „deus ex machina“, tűnik fel egyszerre Trefort Ágost-nak a tanítóképző-tanári tanfolyam felállítását, és elvben a tanítóképző-tanári képesítési vizsgálat eszméjét is magában foglaló rendelete.

Abban a helyzetben vagyok, hogy e rendelet genesiséről is mondhatok valamit. Volt benne egy kevés részem.

Gönczy Pál körülbelől ez időben állott hatalma tetőpontján. A népoktatásügy vezetésében csaknem korlátlan mértékben bírta ministere bizalmát. Minthogy pedig G.-hez személyes viszonyaim is elég kedvezők voltak s különben is őt, nézeteinek minden önállósága daczára, tanügyi kérdésekben komoly érvekkel eléggé hozzáférhetőnek, capacitálhatónak ismertem, elmentem ez időtájt hozzá, hogy — ha lehet — kísértsem meg meggyőzni őt annak szükségessége felől, hogy a tanítóképző-tanárok kiképzése körül valamivel több is történjék, mint a mennyit a polg. isk. tanítóképző egymagában nyújtani bír. A magas kormány — mondtam — mind nagyobb és nagyobb mértékben kezdi alkalmazni polg. tanítóképzőnk kitünőbb képesítésű növendékeit a tanítóképző-tanári állásokra s itt az ajánlásnak, a kiszemelésnek nem annyira hálás, mint inkább nagy felősséggel járó feladata hova-tovább mind súlyosabban nehezedik reám.

De ha a m. kormány akár elvből, akár csak a „jobb hiánya“ kényszerűségéből ezt a feladatot is ráruházhatónak vélte a Paedagogiumra, úgy tétessék legalább lehetővé némi szerény ösztöndíjak adományozása által az, hogy a kiválasztandó tanárjelöltek 1—2 évig a mi vezetésünk mellett minden idejüket és erejüket a tanítóképző-tanári állásra való komoly előkészülésre fordíthassák.

A tanítóképző-tanári tanfolyam czájainak megfelelő előadások (Collegiumok) tartását egyelőre csak elvben véltem ki mondandónak. Tudtam, hogy a külön előadások tartása nem valósítható meg anyagi áldozatok nélkül s teljesen bizonyos voltam a felől, hogy ha ezt feltétlen kívánságnak állítom oda, az egyértelmű lenne az egész eszmének dugába dőlésével. Ezt tehát a későbbi kedvezőbb időknek véltem fenntartandónak. A képzés lényegére nézve az volt a nézetem, hogy az a tanári kar vezetése és ellenőrizése alá helyezendő autodidaxison kívül leginkább abban álljon, hogy az illető jelöltek kellő vezetés mellett gyakorlatilag részt vegyenek a tanítóképzés tanítási és nevelési munkájában, úgy hogy elemi tanítóképzőnk és ennek internatusa rájuk nézve a *gyakorló* iskola jellegével bírjon. Hasonló módon legyenek bevezetendők az illetők az intézeti adminisztráció összes ügyvitelébe is.

így jött létre a tanítóképző-tánérképzés ügyében kiadott, úgy hiszem legelső rendelet 1887. évi junius havában.

(Lásd ezt egész terjedelmében az emlékirat függelékében.)

Ennek a rendeletnek fentebb előadott előzményeit hiába keresné valaki az irattárakban. Egészen közvetlen és magánjellegű szóbeli tárgyalások alapján született meg az. Akkoriban még lehetséges volt minden hivatalos irka-firka nélkül elintézni olyan fontos intézeti ügyeket, sőt általános érdekű közoktatásügyi kérdéseket is, a melyeket ma sem tanárkari írott és nyomtatott memorandumokkal, sem országos tanáregyesületi határozatokkal — sőt még ezredévi egyetemes tanári kongresszusok ünnepélyes kijelentéseivel sem tudunk dűlőre vinni. Nem annak a kornak a dicséretéül hoztam fel ezt — csak jellemzéséül.

Ilyenformán született meg a tanári tanfolyam első munkaterve is. (L. a függelékben.)

Tehát majdnem minden tinta nélkül ez is.

De annál bővebben folyt ez a nedű akkor, a midőn a tanítóképző-tanárképzésnek ezen bár kezdetleges, de az azelőtti semminél mégis csak több és jobb, sőt talán alapeszméjében is eléggé egészséges „bevégzett tényei“ napvilágra jöttek.

Ez a tinta pedig a gyöngé növényzetre nem a tápláló meleg eső, hanem a földre paskoló zivataros zápor alakjában ömlött rá. És ezek a támadások, sajnos még némi morális alapra is tettek szert abban a körülményben, hogy — már nemsokára az új intézmény életbe léptetése után — magában a magas kormányban is félreismerhetlenül nyilvánulni kezdett bizonyos tartózkodó hidegség, hogy ne mondjam alaktalan bizalmatlanság, úgy az egész intézmény tervezete, valamint az általunk ennek sikeres életbeléptetése iránt tett valóban lelkes és önzéstelen munkálkodásunk iránt.

A jobb sorsra érdemes kísérletnek az volt a legnagyobb szerencsétlensége, hogy alkotói, *Trefort* és *Gönczy P.*, már a rendelet kiadásának évében letűntek a közokt. kormány színpadáról s így ezen az ő gyámolításukra annyira rászoruló fiatal intézményt kora árvaságra juttatták. A szerencsétlen szülöttet az utódok már nem ismerték el a magukénak. Tűrtek — mint a hogy a mostohákat szokták — s a tanügyi közvélemény, már a mennyire a sajtót ennek szószólójául tekintenünk lehet, egyáltalában nem mutatott semmi hajlandóságot ennek az árvának a felkarolására. Sőt inkább rátámadtak minden oldalról. Ennek a mi folyóiratunknak az első évfolyamai érdekesen és tanulságosan világítják meg ezt a harcot. Azt, hogy a tanítóképző-tanárok minősítését valamikép meg

kellene állapítani és pedig oly módon, hogy valamiféle tanító-képző-tanári vizsgáló bizottság lenne szervezendő, már akkor sem igen vonta kétségbe senki. Miután azonban a Trefort-féle rendelet alapján a képzés — már úgy, a hogy a Paedagogiumra ruháztatott s ebből a tényből okszerűen arra lehetett következtetni, hogy a képesítés is — ha csakugyan lesz belőle valami — esetleg a Paedagogiummal fog kapcsolatba hozatni: ez a gondolat, hogy úgy szóljak, *elviselhetlen* volt a hazabeli tanítóképző-tanárok legnagyobb részére nézve. Ennek az intézetnek az a sajátságosán elszigetelt, mondhatni *elhagyatott* állapota, melyet egy nemrégiben a sajtó útján is reprodukált beszédemben már eléggé behatóan vázoltam, valóban sohasem volt annyira éles megvilágításba helyezve, mint akkor, a midőn a tanítóképző-tanárok képzésének és képesítésének a kérdését a lapok a Trefort-féle rendeletből kifolyólag tárgyalni kezdték. Az akkor ez ügyben írt cikkek legnagyobb része elismerésre méltó őszinteséggel tárta fel a mi embereink ebbeli felfogását és gondolatmenetét. A rövid formulója ez:

A tanítóképző-tanárképzést és képesítést az egyetem *mellé* kell szervezni, mert:

a) ez fog a tanítóképző-tanári állásnak kellő *tekintélyt* szerezni;

b) csak *így* remélhetjük anyagi helyzetünk méltányos javítását.

Az a félszeg felfogás, hogy a tanítóképző-tanári állásnak a kívánt tekintélyt és anyagi javadalmazást csak az egyetemi képzés által lehet megszerezni, fájdalom még mindig nincs teljesen kiirtva a közfelfogásból sőt felütötte volt ez a fejét még az 1896. évi kongresszus alkalmával is. Erre kénytelen leszek még visszatérni.

A Paedagogiumot tehát támadták minden oldalról.

Arról, hogy mily nagy kulturális eszmének képezi ez az intézet a megtestesülését, már alig akartak — itt e házában — tudomást venni. A külföld méltányosabb tudott iránta lenni. Külföldi kitűnőségek (pl. De Gubernatis) felismerték a P.-ban kifejezésére jutott nagy népoktatásügyi eszmét.

— És miféle eszme az?

A *'népoktatási főiskola'* eszméje. Ez az eszme az, a melynek — nézetem szerint — első sorban éppen a népoktatásügy embereit kellene lelkesíteni. Egy ily főiskola megalkotásának nagy munkájában a népoktatásügy emberei — első sorban a tanítóképző-tanárok — vállvetett munkásságának kellene főtenyezőnek lennie. Ez a főiskola lenne az összetartó kapcsa, betetőzése az egész népoktatásügynek. Ez lehetne a tanítóképző-tanári pályán szerzett legkiválóbb érdemek, valamint a népoktatásügy bármely terén kivált igazi nagy tehetségek elismerésének, értékesítésének s a legtöbbször jutalmazásának is úgyszólván a végállomása, éppen úgy, mint a milyen a „Curia“ a bírói pályán levőkre nézve. Egy ily iskola főfeladata lenne pedig ugyanaz — a mi nagyjában a mostani tartahatatlanul hiányos állapotok között is feladata a Paedagogiumnak, nevezetesen:

1. Tanárokat képezni a polgári iskolák számára és pedig oly módon, hogy ez a polgári isk. tanítóképző legyen egyszersmind praeparandiája — tehát az egyetemre való előkészítő iskolája — a tanítóképző tanárképzőnek is. Ez az intézet bírjon a polgári iskola tanítóképző céljaira szolgáló külön internatussal és a polgári iskola normál szervezetének mindenben megfelelő *minta* gyakorló polgári iskolával;

2. Seminariuma lenni a tanítóképző tanárképzőnek, mely bírjon e célból úgy a felügyelet, mint a szervezet

és berendezés tekintetében egészen különálló internatussal, egy *minta gyakorló-tanítóképzővel*, mely viszont szintén egészen külön felügyelet, szervezet és berendezéssel bíró internatussal és *minta gyakorló-iskolával* álljon kapcsolatban.

Nincs helyén, hogy tovább fűzzem itt ez eszmét Engemet a polgári isk. tanítóképzés terén megfutott s már maholnap itt is egy negyed századot kitevő utamon ez az eszme lelkesített. Lehet, hogy csak úgy, mint az Arany örökszép költeményében a szivárvány a gyermeket. A fölvetett téma megint előmbe varázsolta ezt a szivárványt; megint elcsábított és eltévelyedtem. Térjünk vissza tehát az eredeti témához.

Az a sok támadás azonban, mely az új intézményt minden oldalról fogadta, egyszersmind a *tisztító* tűz szolgálatát is tette rá nézve. Mi személyileg szenvedhattünk e támadások miatt, de az ügy csak nyert vele s most örömmel gondolunk mindnyájan arra a pozitív haszonra, a melyet az eszmék súrlódása az ügy tisztább kialakulására nézve eredményezett.

Én a Trefort-féle rendeletén alapuló új intézmény legfőbb érdemét ma is nem annyira képzés munkájának ilyen vagy amolyan voltában, mint inkább a *tanítóképző-tanári pályára való kiválasztás elvének a kellő érvényre jutásában látom*.

Igen, Uraim, a *kiválasztás!* A tanítóképző-tanári pályára való belső hivatottságnak, a valódi tanár-jellemeknek a Paedagogiumban (és pedig nemcsak tantermekben, hanem az internatusi nevelőházakban) töltött három, sőt hét év alatt (négy év az elemi, három a polgári tanítóképzőben) alapos és lelkiösmeretes megfigyelések alapján eszközölhetett kiszemelése: ez itt a fő. Ez képezi az egész intézménynek egyik, semmiféle

kicsinylés által nem ignorálható, életrevaló, szilárd alapját. Ez az egyszerű magyarázata annak, hogy a csupán polg. isk. tanári képesítéssel bíró egyéneknek tanítóképző-tanárokkul való alkalmazása — mihelyt ez esetekben kellőképpen érvényesülhetett a kiválasztás — nem járt azzal a veszedelemmel, melyet többek között a M. Tanítóképző érdemes szerkesztője is e tárgyról írt minapi cikkében (L. a m. é. októberi füzetben) fennforogni látott. Magam is ép oly kíváncsi vagyok, mint bárki más, hogy a polgári isk. tanári oklevél ne legyen többé elég a tanítóképző-tanári állások betöltésénél, hanem szorítsa ki azt e térről mielőbb teljesen a jövőbeli *tanítóképző tanári oklevél*: de addig is, míg ez bekövetkeznék, ünnepélyesen tiltakoznom kell azon föltevés ellen, hogy az országos tanítóképző tanári testületnek csupán polgári iskolai oklevéllel bíró tagjai — *a mennyiben t. i. fentjelzett kiválasztás alapján jutottak be ide*, akár az ügynek veszedelmére, akár a mi országos testületünknek szégyenére váltak volna. A kiválasztásnak lelkiösméretes gondossága többnyire eléggé pótolta a képzésnek egyes hiányait. Töröltessék el tehát ez is végképp, nehogy a tanítóképzők érdekeit itt is „*a Paedagogium érdekeinek a kereszfájára feszítettessenek*“, a mint azt nemrégiben egyik tisztelt ellenfelünk egy más tárgyról szólóban ugyan — bár itt is egészen alaptalanul — rólunk elmondani jónak látta. Töröltessék el — mondom — de aztán mi jöjjön a helyébe? Nos, akkor ennek a *kiválasztásnak* a helyét nyomban egy másféle kiválasztás fogja megostromolni: *a nekivadult protekció, a mely tudvalevőleg minden egyéb, csak nem válogatós.*

Én mindjárt a Trefort-féle rendelet megjelenésekor egy a „Népt. Lapja“ 1888. évfolyamának egyik számában megjelent cikkemben igyekeztem méltatni az új

intézményt. Legyen szabad külön is felhívnom az érdeklődők becses figyelmét erre a cikkre, (Lásd a Függelékben) mely a kérdés *lényegét* illetőleg s kiegészítve azt, a *Népokt. Lapja* 1893. évi jubiláris számában ugyan e tárgyról írt aforizmáimmal (L. a Függelékben) ma is kifejezi ebben a kérdésben az én egész „*Credo*“-mát.

Részint az ezen cikkekben foglaltakból, részint azóta is ugyanezt a tárgyat érintő egyes nyilatkozataimból kifolyólag főleg két dolgot vetettek a szememre.

Egyik az, hogy én magam is elfogult vagyok, mihelyt arról van szó, hogy a tanítóképző-tanári pályára a középiskolai tanári képesítés egészen megfelelő minősítésnek tekintessék. Legközelebbről a Mikszáth „Országos Hírlapijában olvasom: „Jellemző (t. i. rólam), hogy a középiskolai tanárokkal minden felszólalásában sok baja van.“

Nekem bizony nincs semmi bajom velük, hisz magam is tizenhárom éven át működtem a középisk. tanári pályán, csak azon felfogás ellen küzdöttem — és fogok is küzdeni mindig, a míg csak bírom — hogy *semmi szükség sem volna külön tanítóképző-intézett tanárképzésre és képesítésre, mert a tanítóképzőknek elég jó a középiskolai tanári képesítettség is*. Én ebben a felfogásban a tanítóképző-tanári állásból folyó feladatok sajnálatos nem tudását avagy kicsinylését látom. Ez ellen foglaltam állást s lehet, nem tagadom, hogy a nagy tekintélyekkel körülbástyázott álláspont ostromának sikere s a kellő visszahatás érdekében sokszor élesebben is, mint a hogy tán kellett volna. Azt sem tagadom, hogy a középisk. tanárság kiváltságainak ezt a kiterjesztését a felsőbb leány- és keresk. szakiskolák területére is, akkor, a midőn a polg. isk. tanári képesítésnek a legszigorúbban kitiltatnak ugyanerről a területről, szintén nem tartom eléggé indo-

koltnak. Én nem tudom átlátni, hogy a *középisk. tanári minősítés érvénye miért vitessék át egészen másfajta iskolákra is? Miért legyen az „passe-par-tout“ minden más iskolára, még a határozottan szakjellegűekre is?* De ehhez nekem — s kivált itt e kérdés keretében — egyáltalában nincs semmi közöm. Nem tagadom azt sem, hogy a középisk. tanároknak ezt a leereszkedését vagy mondjuk átszivárgását a tanítóképző-tanári állásokra sohasem tudtam valami örvendetes, egészséges állapotnak tartani. Még akkor sem, a midőn még semmiféle intézkedés sem állott fenn a tanítóképző-tanárok kiképzését illetőleg. Egyszerűen azért, mert az átlépésben rendszerint nem a *kiválasztás* elve érvényesült oly értelemben, a mint azt a polg. isk. tanári képesítésűeknek jelezni szerencsém volt, hanem csak azé a *kiválásé*, melynek motívumai közt csak a legkivételesebb esetekben lehetett volna feltalálni a tanítóképző-tanári állás iránti belső hivatottságot.

A másik dolog, a mit szememre szoktak hányni, az, mintha én a tanítóképző-tanárok képzésének kérdésében nem tulajdonítanék elég fontosságot annak az *alapos tudományos kiképzetésnek*, mely tiszt, elleneseim nézete szerint *csakis* a tudom, egyetemen szerezhető meg, de a mely felfogást — ebben a rideg kizárólagosságban — magamévá nem tehettem soha, a mint hogy nem teszem ma sem.

Az a föltevés, hogy én a tanítóképző-tanári tanfolyamon az illetők alapos tudományos kiképzését nagyon fontos, sőt elengedhetetlen kíváncsúnak ne tartanám, ez ügyben tett egyes nyilatkozataimnak csak a félreértésén vagy a félremagyarázásán alapulhat. Én is ép úgy vallom és hirdetem azt az elvet, mint bárki más, hogy minden valamire való tanításnak a legelső és legfőbb feltétele a *teljes és alapos tájékozottság* abban a tudománykörben, a melyet másokkal közölni feladatunk.

Az, a mi ellen én kikeltem, az az *egyoldalú*, hogy ne mondjam félszeg, *tudóssá* nevelés, a mely a népoktatási pályán teljesen improduktív szokott lenni. Én azt akarom, hogy a tanítóképző-tanár, képezzék őt akár egyetemen, akár a Paedagogiumban, akár mind a két helyen, ne annyira „a tudomány előbbre vitelére”-t ambicionálja, mint inkább azt, hogy a *néptanítóképzés céljainak megfelelő reális tanítási és nevelési eredményeket tudjon elérni*; hogy a tanítóképző tanár soha se legyen annyira *szaktudós*, hogy *a maga tudományától ne lássa a maga tanítványát* és azokat a szaktudományi szempontból oly igen-igen szerény *célokat*, melyeket tanításával megvalósítani hivatva van. Szóval azt akarnám, hogy az, a ki a tanítóképzőben tanít, inkább legyen tanár, mint tudós. A tudós előad, a tanár tanít. A tudós előadja a tudományt tekintet nélkül a tanítványra. A valódi tanár tanítja a tanítványait — tudományra ugyan, de tekintet nélkül a tudományosság igényeire.

Bámulatos, majdnem hihetetlen, hogy hazánkban részint a tanárképzés gyarláságai — részint a szakszerű ellenőrzés hiánya miatt mennyire grasszál mindenfelé — a 6—18 éves korú gyermekek és ifjak számára való iskolák egész vonalán végig — a tanítványokkal semmit sem törődő „tudományos előadási” mánia és ennek szomorú kísérője, az értelmetlen tankönyv-magoltatás.

Ezért mondtam már tíz évvel ezelőtt a tanítóképző tanárképzésről írt és oly sokszor megtámadott, tehát úgy látszik az elevenre tapintott cikkemben, hogy az „egyetemi előadások majmolásának a vizenyője kezd már leszivárogni a népiskola alapfalaiba is.” Hogy lehessen ezt megakadályozni?

A tanítóképző-tanárok képzése által.

Bocsánat, ha itt ki kellett zökkennem a beszámoló feladat szűk kerékvágásából. Itt volt a helye s nem is lehetett ellenállanom a kísértésnek, hogy el ne mondjam azt, a mi e kérdésben a szívemet nyomta.

A tanítóképző tanári tanfolyam munkája tehát tényleg megkezdett az 1887/8. isk. évben. Az új intézmény bizonyos ifjú lelkesedéssel töltötte el annak munkásait, úgy a képzőket, mint a képzendőket. Ámde csakhamar jött e lelkesedésre a hideg zuhany. A közoktatási kormányban beállott személyváltozások következtében, a mint azt már fentebb is érinteni szerencsém volt, az új intézmény elveszítette legfőbb támaszait. Az intézmény ettől fogva inkább csak töretett. A legelső jele ennek a felsőbb bizalmatlanságnak abban a rendeletben nyilvánult, a mely szerint a képesítő-vizsgálat szervezése, illetőleg a tanítóképző-tanári oklevél kiszolgáltatása a tanítóképző-tanári tanfolyam végzettjeire nézve megtagadtatok.

Mi azonban csüggedetlenül dolgoztunk tovább a bizalom és hatáskör ezen szőkébbre vont korlátai között is. így telt el három év az intézmény életbeléptetésétől számítva. Az 1889—90. isk. év végén megtartott évfárá konferencián jónak láttam megtenni az első lépést ezen ügy rendezésére nézve. Talán nem lesz érdektelen, ha közlöm itt egész terjedelmében tanárkarunk erre vonatkozó határozatát.

Jegyzőkönyv, felvétel a budapesti állami elemi és polg. iskolai tanítóképző-intézet tanárkarának 1890. június 30-án tartott záró ülésén.

Jelen voltak: Gyertyánffy István igazgató elnökle alatt: dr Kiss Áron stb.

7. Gyertyánffy István igazgató előterjesztést tesz a tanítóképző tanári tanfolyam ügyében. Megemlékezik azon kényszerítő körülményekről, melyek az intézmény életbeléptetését szükségessé tették; vázolja azokat a nehézségeket, melyekkel az intézménynek úgy felállítása, mint fenntartása közben meg kellett küzdenie; utal arra az önzetlen munkálkodásra, melyet a tanárkar a jelöltek tovább képzése érdekében kifejtett;

s midőn a maga részéről köszönetét mond a tanári karnak azért, hogy többi terhes elfoglaltsága mellett is e munkát minden külön jutalmazás nélkül elvállalta és abban neki három éven át híven segített, egyszersmind felveti a kérdést, hogy a tanári kar e három év alatt szerzett tapasztalatai alapján nem tartja-e az intézményt a maga részéről eléggé kipróbálnak s nem tartja-e elékezettnek az időt, hogy az intézmény előnyeiről s esetleges hiányairól véleményt mondhasson s azt az intézet igazgatótanácsa útján a magas kormány elé terjessze.

Határozat. A tanári kar az intézményt annak életbe léptetésekor maga is kísérletnek tekintette, a mennyiben az közoktatásügyünk rendszerében egészen új és szokatlan szervezetével a kipróbálás előtt nem is volt véglegesnek tekinthető. *Örömmel értesült a tanári kar arról a kedvező nyilatkozatról, melyet a nagyméltóságú vall.- e's közoktatásiügyi miniszter ár az ez évi költségvetés indokolásában az intézményről tett,* abban a meggyőződésben lévén, hogy e nyilatkozat az elért eredményeken alapul s a maga részéről is örömmel konstatálja, hogy az eddig alkalmazott jelöltek működéséről szerzett értesülései megnyugtatók, de másfelől három évi folytonos megfigyelései alapján alkalma volt megismerni a szervezet fogyatkozásait is és meggyőződést szerezni arról, hogy az intézmény fejlesztése az ügy érdekében kívánatos.

Mindazonáltal erre vonatkozólag nem kíván részletes javaslatot tenni mindaddig, a míg a nagy méltóságú miniszter úr által arra föl nem szólítatik. Mindenekelőtt tudni óhajtaná ugyanis a tanári kar, hogy a nagyméltóságú miniszter úr az intézményt fenntartandónak itéli-e, vagy nem? Az előbbi esetben a tanárkar alázatos kérelme az, *hogy az eddig ideiglenes jellegű intézmény rendszeresíttessék.* Mert a tanári kar úgy véli, hogy egy ideiglenes intézmény érdekében nem tehet olyan javaslatot, mely a tanári karra az eddiginél is nagyobb megterh éltetést róna. Ugyanis az intézmény egyik legnagyobb hiányát eddig is abban látta, hogy a tanári karnak a polgári és elemi tanítóképezdekben eddig is egy ember teljes munkáját igénybe vevő működési köre volt, a mely mellett a tanárjelöltekkel tényleg nem foglalkozhatott annyit, mint azok képzése érdekében kívánatosnak tartotta volna. Az intézet hármass feladatai ak: az elemi és polgári iskolai tanítókézésnek és képezdei tanárkézésnek olyan sikerrel való megoldására, a melyért a tanári kar a felelősséget nyugodt lelkiismerettel elvállalhatná, az intézet tanárainak mostani létszámát igen kevésnek, munkakörét igen soknak és terhesnek tartja.

Ugyanazért a tanári kar megnyugvással várja a nagyméltóságú miniszter úrnak a tanítóképezdei tanárkézés sorsa felől hozandó határozatának tudomására juttatását s fölkéri a mélyen tisztelt igazgató-tanácsot, hogy ebben az irányban lépéseket tenni mnélőztassék.

8. A fentebbi ponttal kapcsolatban GyertyánSy Irtván igazgató tekin-

tettel azon körülményre, hogy az elemi tanítóképezdei gazdaságtan! oktatás ügye részben a tanítóképezdei gazdaságtanárok képzettségének hiányos volta miatt jelenleg illetékes helyen tanácskozmányok tárgyát képezi, azon kérdést veti fel, hogy vajjon nem látná-e czélszerűnek a tanári kar ez irányban is felhívni a magas minisztérium figyelmét a tanítóképezdei tanári tanfolyamra, melyen az eddig nyújtott gazdasági oktatás intenzívebbé tétele által ezen igényeknek is megfelelő erők volnának képezhetők.

A tanári kar az intézet szervezetében, továbbá némi áldozatokkal teljessé tehető felszerelésében, végre az itt alkalmazott szaktanárban (Angyal Dezső) elég biztosítékát látja annak, hogy a tanári tanfolyam alkalmas egyéneket adhatna a vidéki tanítóképzők gazdasági oktatásának ellátására is. Az ezt illető konkrét javaslat elkészítésére a szaktanárt bízta meg s annak a mélyen tisztelt Igazgatótanács elé való terjesztésére az igazgatót kéri fel.

Az igazgató-tanács 1890. évi július 3-án tárgyalta ez ügyet. Az erre vonatkozó jegyzőkönyvi pont így szól:

16. Olvастatik a többször említett tanárgyűlés jegyzőkönyvének 7. pontja a képezdei tanári tanfolyam végleges szervezése ügyében.

Az elnöklő kir. tanfelügyelő informatiókat kér az intézeti igazgatótól a képzés részleteiről s a nyert felvilágosítások után örömeinek ad kifejezést a hallottak felől, bár a maga részéről is a szervezetet olyannak találja, mely még tökéletesbbitésre vár.

Határozatkép kimondatik, hogy az igazgató tanács is a most még ideiglenes jellegű intézményt rendszeresítésre érdemesnek találja; s ha ebbeli ítélete a nagyméltóságú minister úr tetszését is megnyerni szerencsés volna, kéri a nagyméltóságú minister urat, kegyeskedjék alkalmat nyújtani arra, hogy az igazgatótanács a végleges szervezésére vonatkozó javaslatát megtehesse.

Tekintettel azon valóban nagy és fárasztó munkálatra, a melyet az igazgató s a tanári kar a képezdei tanári tanfolyam vezetése körül az elmúlt iskolai évben is önzetlenül minden anyagi jutalmazás nélkül teljesített, az igazgató-tanács kedves kötelességének ismeri ezen fáradozások feletti elismerésének és köszönetének jegyzőkönyvileg adni kifejezést s egyszersmind a nagyméltóságú minister úr figyelmét is erre felhívni . . .

17. Igazgató előterjeszti a tanári kar javaslatát a tanítóképezdei tanárjelöltek gazdasági szakoktatásban való kiképzetése tárgyában.

Előadó igazgató a szaktanár s a tanárkar előterjesztésének kiegészítéséről a maga részéről szükségesnek találja kifejezését adni azon meggyőződésének, hogy míg egyrésről az intézet jelenlegi szervezésében és felszerelésében az eszközök általában elég szerencsésen készen meg vannak

adva arra, hogy a gazdasági szakoktatásra is teljesen hivatott képezdei tanárok legyenek intézetünkben képezhetők, olyan módon, a hogy az a memorandumban contempláltatik, másfelől azon esetre, ha a benyújtott javaslat a nagyméltóságú minister úr által elfogadhatónak találtatnék, úgy a képzés eszközeit két irányban feltétlenül szükségesnek találná kiegészítem, még pedig szükségesnek tartja i. egy szomszéd teleknek megszerzését a jelenlegi gazdasági terület kibővítése czéljából, mely terület különben a jelen jegyzőkönyv 11. pontjában tárgyalt tornatanítás céljaira is használható volna; 2. a jelenlegi gazdaságtant tanszéknek, mely csak polgáriskolai tanítói fizetéssel van dotálva, a rendes tanári rangra rendes tanári illetményekkel leendő felemelését. Ez utóbbit annyival inkább szükségesnek tartja, minthogy a gazdasági szakoktatás úgy az elemi és polgári iskolai tanítóképezdei, valamint a tanítóképezdei tanári tanfolyamon keresztül kiváló nagy jelentőségre tett szert s e fontos feladatra a jelenlegi szaktanárt, Angyal Dezsőt, minden tekintetben hivatott egyénnek tartja.

Az ezen ügyben a fenti határozatok alapján tett fölterjesztéseinkre némi halk visszhangul inkább, mint érdemlegesebb elintézésül szolgált a vallás- és közoktatásügyi minister úrnak 1890. évi augusztus hó 29-én 35.924. sz. a. kiadott azon magas rendelete. melynek első része szól a tanítóképző-tanárjelölteknek az 1890—91. isk. évre való föl vételéről, a második részében pedig kötelességünk tételük: „hogy a szóban levő tanfolyam végleges szervezésére vonatkozó javaslatok felterjesztése előtt az igazgató-tanács, illetőleg tanári testület tegyen jelentést a tanfolyam *három évi fennállása alatt tapasztalatairól és az esetleg észlelt hiányokról.*”

A tanári kar örömmel ragadta meg az ezen ideiglenes, rendezetlen állapotokból való kibontakozásnak a fenti m. m. rendeletben kínálgató vékony hajszálát is. Egy, az egész ügyet behatóan ismertető emlékirat szerkesztésével dr. Kovács János tanártársunk bízott meg. Ez az emlékirat, mely nyomtatásban is megjelent, a tanári kar 1891. évi február hó 4-én tartott értekezletében egyhangúlag elfogadtatván, az a Paedagogium újjászervezésére vonatkozó más két emlékirattal együtt kül-

döttségileg nyújtatott át az akkori vallás és közoktatásügyi miniszter úrnak.

Úgy látszik azonban, hogy az akkori idők egyáltalában nem voltak kedvezők egy ily nagyobb szabású közoktatásügyi szervezésnek nemcsak a keresztülvitelére, de még a kezdeményezésére sem. Nem is lett ez emlékiratoknak semmi pozitív eredménye. Minden maradt úgy, a hogy volt.

De ez a dr. Kovács János által szerkesztett emlékirat a fennforgó kérdésben oly maradandó becsű alkotás, melylyel okvetlenül számolniok kell mindazoknak, a kik e kérdés minden irányban kielégítő megoldására komolyan vállalkozni akarnak. Ez az emlékirat hivatva van mind érvelésének nyugodt tárgyilagosságánál fogva, mind a fennforgó kérdésnek minden oldalról való tiszta megvilágítása által hozzájárulni az eszmék tisztázásához, természetesen, hogy csak ott, hol az ilyen érvelésnek nem kell már megkérgesült előítéletekbe ütközni.

Ez az emlékirat, melyet mint az ide vonatkozó fontosabb iratok egyikét, a „Függelékében” közlök, főleg két szempontból érdemel figyelmet. Az egyik az, hogy itt adott tanárkarunk legelőször kifejezést azon nézetének, hogy a tanítóképző tanárjelöltek kiképzésének a programjába *a tudom, egyetemen és műegyetemen való előadások látogatása is fölvétessék.*

Azóta ez már tényleg életbe is lépett. Hogy az ügyre nézve valóban üdvös lesz-e tanítóképző-tanári tanfolyam szervezetének első conceptiojától való ez az eltérés, vagy nem, azt a jövő fogja megmutatni. Reményiem én is, hogy az lesz. De ha csupán az ezen kérdésben erős háborgásnak indult tanítóképző-tanári közvéleménynek a lecsillapítása okából tette volna is a tanári kar e javaslatot, akkor is helyes és eszélyes volt ez a lépés.

A másik kiemelkedő momentum ebben az emlékiratban az, hogy a tanári kar nemcsak nem ragaszkodott e tanfolyamnak az addigi keretben való további fenntartásához, hanem a leghatározottabban kijelentette, „hogy a tanítóképző-tanári tanfolyamnak a jelen alakjában, tehát minden változtatás nélkül leendő további fenntartását sem a tanítóképző tanárképzés fontos ügye, sem a tanári karnak a Paedagogium többi intézeteiben fennálló feladatai szempontjából nem tartaná kívánatosnak.“

Ha tehát ezen eléggé világos kijelentésünk daczára a tanítóképző-tanári tanfolyam terhei, ma is épen úgy nehezednek mi ránk, mint az emlékirat szerkesztésének idejében, ebből láthatja minden elfogulatlan ember, hogy *nem a Paedagogium tanár kara volt az, a mely ez intézmény fenntartásához, holmi erkölcsi vagy anyagi előnyök reményében, makacson ragaszkodott, a mint azt rólunk feltételezni sokan hajlandók voltak.*

Ugyanezen emlékiratban élénk színekkel van felpanaszolva egyebek közt az az állapot is, hogy egy és ugyanazon tanári kar munkássága három *egymás fölébe épített* intézetben, u. m. 1. az elemi tanítóképzőben, 2. a polgári tanítóképzőben és 3. a tanítóképző-tanári tanfolyamon van igénybe véve, kihasználva. Itt a helye megjegyezmem azt, hogy ez a baj nemsokára úgyszólván önmagától orvoslódott az által, hogy gyakorló polgári iskolánkban az V. és VI. osztályok az 1890—91. isk. évben beszüntettetvén, ez iskolának egyik tanára, dr. Baló József, elemi tanítóképzőnkhez helyeztetett át, Miklós Gergely tanár pedig a gy. polgári iskolában adott kevesebb számú óráin felül még az elemi tanítóképzőben is kapott megbízatást a természet- és vegytani órák ellátására. így aztán — a magas kormány jóváhagyá-

sával — keresztül volt vihető *az elemi és polgári tanítóképző tanári karának a kettéválasztása*, úgy, hogy az 1891/92 iskolai évtől kezdve a tanári személyzetet illetőleg a közösködés úgyszólván csak az igazgatóra nézve maradt fenn, ki az 1873/74. isk. évtől kezdve — tehát már egy negyed század óta viseli mind a két — sőt 1887/78-tól kezdve — mind a három intézet összes igazgatási teendőinek a terheit — a három intézet közül a *legalsónak* — *az elemi tanítóképzőnek* az igazgatóit megillető javadalmazással.

Talán a fenti kérdés szempontjából sem lesz érdektelen közölnöm itten a Paedagogium 1881—92. évi állapotáról szóló záró jelentésemnek a tanítóképző tanári tanfolyamra vonatkozó részletét.

«A tanítóképezdei tanári tanfolyam dolgai — mondja e jelentés — miként azt a fenti statisztikai kimutatások is igazolják, az 5 évvel ezelőtt megállapított szervezet keretében szabályszerűen és az adott körülmények között elég szép sikerrel végeztettek ez évben is. Azonban ez intézménynek «Nobile officium-szerű jellege megmaradt ez évben is, s bár e tanfolyam végzettjei — fájdalom, nem képesítettjei, hanem csak «végbizonyítványosai» — az életben, dacára az ezen tanfolyam iránt bizonyos körökben tendenciozse szított bizalmatlanságnak, mindenütt derekasan megállották a helyüket, úgy hogy tőlük az elismerést még az intézmény legkonokabb elvi ellenesei sem tagadhatták meg: a tanári kar azon tagjaira nézve, kikre a tanfolyam vezetésének terhei súlyosodtak, annál nagyobb önmegtartóztatással járó munka volt ez, minthogy az 1891. évi február havában erre vonatkozólag felterjesztett azon memorandumra, melyben a tanfolyam újjászervezését illetőleg a «lenni vagy nem lenni» kérdés alternatívája állítatott fel, semminemű válasz nem érkezvén, míg ez a körülmény ez intézmény ellenfeleit mind hevesebb támadásokra buzdította, addig az ezen tanfolyam vezetésében oly ön zéstől és fáradós tanári karra nézve ez a munka annál háladatlanabbnak s tehát olyannak tűnt fel, a melytől — ha azt a magas kormány ezután sem tartaná érdemesnek figyelmére méltatni, *okvetlenül föl kellene magát mentetnie*.

Ezekben áll a tanítóképezdei tanári tanfolyamot illetőleg a helyzet «signatúrája» s midőn erre rámutatni erkölcsi kötelességemnek tartottam, ehhez hozzátenni valóm alig lehet valami egyéb, mint az a kérés, hogy

vajha az idézett memorandum, mely majdnem két évvel ezelőtt nyújtatott be — bármiképpen elintézész nyerhetne, hogy ennél fogva ennek a bizonytalan s mindnyájunkra oly nyomasztólag ható ideiglenes állapotnak valahára vége vettetnék.»

Azt, a mi ez ügyben azóta történt, annyival inkább rövide szabva adhatom elé, minthogy mi, kik a képzés munkájának terheit, hogy ne mondjam: ódiumát, viseltük, ettől fogva ez ügyben inkább csak *passiv* szerepet vittünk.

Az aktív munkálkodást most az egyesületek vették át s ez a korszaka a tanítóképző-tanárképzés történetének mindnyájunk előtt eléggé ismeretes.

A jelszó majdnem mindenütt ez volt: *egyetemi képzést a tanítóképző tanároknak!* A Paedagogium pedig, a hol csak ez a kérdés napirendre tűzetett, mindenütt abba az igen gyanús, ferde megvilágításba jutott, mintha elvégre is csak ez intézet tanárainak a magánérdekei, vagy ambíciója képeznék a Paedagogium-melletti küzdelem egyedüli rugóit. Nem akarok ezúttal az akkor keletkezett Paedagogium-ellenes hangulat behatóbb elemzésébe bocsátkozni. Lehet, hogy talán még ma sem tudunk ebben a kérdésben elég tárgyilagosak lenni — sem a Paedagogiumon belül, sem az azon kívül levők.

Azok közt, kik az egyetemi képzés mellett törtek lándzsát, leginkább kivált a sárospataki állami tanítóképző érdemes igazgatója, úgy támadásának széles alapja, mint feltűnően éles volta által. *Sebestyén Gyula* is az egyetemi képzés mellett szállott síkra a Paedagogiai Társaságban. Olyan társaságban tette ezt, mely úgyszólván *telítve* volt az egyetemi képzés eszményítésével, az egyetem *szuverenitása* iránt feltétlen hódolattal. Épen ezért ez ügynek ily társaságban való tárgyalása egyáltalában nem is igényelte volna Sebestyéntől az ő nem közönséges ékes-

szólása pompájának nagyobb kifejtését. Meg kell adni azonban, hogy elég diszkréten használta ki helyzetének nagy előnyeit. Erről tanúskodhatik az is, hogy ő tette meg az első kísérletet, az eddigelé mereven elkülönített két álláspontnak az áthidalására azzal a közvetítő indítványával, hogy a tudományos képzés helye az egyetem legyen, de a gyakorlati maradjon ezután is a Paedagogiumban. Ez a felfogás azóta meglehetősen tartja is magát. Innentől kezdve a tanítóképző-tanárok képzése feletti viták egy darab ideig valóságos *egyleti divattá* váltak. Újabb eszmék azonban nem merültek fel sehol, csak hangulatok keletkeztek, természetesen inkább a Paedagogiumellen irányulók.

Ugyanakkor, a midőn a tanítóképző-tanárképzés és képesítés kérdéseinek fölvetése alkalmából a kedélyek háborgása s a Paedagogium-ellenes hangulat úgyszólván a tetőpontra állott, történt egy olyan m. kormányi intézkedés, melynek egészen kivételes és szokatlan jellegét csak az ezen kérdésben akkor beállott egészen kivételes állapotok teszik érthetővé, de a mely m. intézkedés iránt ez az intézet a legnagyobb hálaért lehet lekötelve a közoktatásügyi kormány akkori érdemes vezérei iránt.

Az eset ez volt.

Miután a m. kormány azon már akkor is fi 891—2.) elég sűrűn gyakorolt azon intézkedését, hogy a tanítóképző-tanári állásokra a Paedagogium növendékei alkalmaztattak, hová-tovább mind szélesebb körben kezdték vitatni, bírálni, sőt hibáztatni: a m. kormány jónak látta egy egészen *bizalmas jellegű rendeletet intézni az állami tanítóképzők igazgatótanácsainak az elnökeihez, hogy megfelelő intézkedések alapján tegyenek bizalmas jelentéseket arról, hogy a Paedagogiumból kikerült növendékek mint tanítóképzőintézeti tanárok elegendő sikerrel tudják-e megoldani ebbeli feladataikat?*

Fölötte bölcs intézkedés volt ez, mert a m. kormánynak elvégre már a rá háramló nagy felelősségénél fogva is lehetőleg tisztán kellett látni ebben a dologban, a Paedagogium pedig — bár ez az intézkedés látszólag az iránta való bizalmatlanság jellegével bírt — csak hálával vehette a bizalom kérdésének ezt a fölvetését* Ez az intézet ugyanis azt a kitüntetést, hogy polg. iskolákon kívül még tanítóképzők számára is képezzen tanárokat, *sohasem kereste, sohasem ambicionálta*. Ha tehát ez a szolgálata a körülmények kényszere folytán a m. kormány által igénybe veendőnek találtatott, elvégre ez intézet is méltán igényelhetett legalább annyit, hogy vagy vegyék le róla az ő feladatai kiszélesítésének ezt a terhét, ha t. i. nem képes annak eléggé megfelelni, vagy — ha eléggé megfelelt — úgy védelmezzék meg valami módon az avatatlanok abbeli folytonos támadásaitól, hogy nem méltó a közoktatásügyi miniszternek erre a bizalmára.

Arról, hogy miként hangzottak a beérkezett jelentések, nekem természetesen absolute nincs semmi tudomásom. Erről az egész esetről — anélkül, hogy itt bárki részéről valami hivatali indiscretio követtetett volna el — csak jóval később, akkor, a midőn az eset elvesztvén aktuális jelentőségét, annak csak történelmi jelentősége maradt — a fővároson kívül, és csak egészen véletlenül szereztem tudomást. Ezek a jelentések tehát ma is az irattárak titkát képezik. Valamikor érdekes adatul fognak' ezek szolgálni hazai népoktatásügyünk történetéhez. Bátor vagyok ezekre előre is fölhívni

* Másfelől azonban meg kell vallani, hogy ez a m. kormányintézkedés főleg azon oknál fogva tette *válságossá* a Paedagogium helyzetét, minthogy ez ép akkor állítatott a felette bíraskodó vidéki intézetek osztrakismusa elé, a midőn a P.-ellenes hangulat úgyszólván a forrponton állott.

intézetünk jövő történetírójának a figyelmét. Most — bár jól eshetnék nekünk ez intézmény úttörőinek az az elégtétel, melyet e jelentések a Paedagogiumra nézve valószínűleg magukban foglalnak — ne bolygassuk még ezt a „rés iudicata“-t. Az erkölcsi elégtételt amúgy is meghozta nekünk az a tényállás — hogy *azóta a tanítóképző-intézeti tanári állások csaknem kivétel nélkül mind a Paedagogium növendékeivel töltetnek be.*

Így került ez az ügy — post varios casus — végre 1894-ben a Tanítóképző-Intézet-Tanárok Országos Egyesületének a közgyűlése elé, hol Sebestyén Gyulának már a Paedagogiai Társaságból ismert indítványa, bár nem könnyű küzdelem után, határozattá emeltetett. A Paedagogium melletti álláspontnak dr. Kovács János volt a szóvivője. Én akkori súlyos idegbetegségem miatt nem vehettem részt a gyűlésben, hol — ha máskülömben egészségi állapotom megengedi vala is — semmi esetre nagyobb szerepre nem vállalkoztam volna, miután tudvalevőleg a szónoki küzdelem babérai nem az én számomra termettek.

Anélkül azonban, hogy itt most az akkori pártküzdelemnek szerencsésen kialudt zsarátnokát föléleszteni akarnám, meg kell jegyeznem, az igazság kedvéért, hogy a paedagogiumi képzés mellett felhozott *tárgyi* érveknek meg volt a kellő hatása, még a gyűlésnek nem a Paedagogiumból kikerült tagjaira is és *ha mi az egyesületnek magunkéul mondható tagjai összetartásában bármi kevés tevékenységet fejtettünk volna ki, úgy a közgyűlés döntése valószínűleg nem ütött volna kedvezőtlenül ki a Paedagogiumra nézve.

A közgyűlés határozatai minthogy azok által e kérdésnek csak általános, úgyszólván elvi oldala tisztáztott, de maga a kérdés egyes részleteiben nem nyerhe-

tett megoldást, újra a választmány elé kerültek, mely azt a II. orsz. és Egyetemes Tanügyi Kongresszus tanítóképzési szakosztálya elé terjesztette.

Így érte meg ez az ügy az ezredévi nagy ünnepek esztendejét.

Az állapot ekkor röviden összefoglalva ez volt:

1. A magas kormány már régebbtől fogva életbe léptetett és fenntartott egy tanítóképző-tanári tanfolyamot.

2. Ez az intézmény még igen kezdetleges és bevégetlen lévén, maga az ezen képzéssel megbízott tanári kar ismételten kérte, sürgette annak vagy a czélszerű újjá szervezését, vagy — ha ez nem lehet — ebbeli megbízatása alól való fölmentetését.

3. A m. kormány sem el nem törölte az intézményt, sem annak rendezése és tovább fejlesztése iránt addig nem történt semmi intézkedés.

A midőn tehát ez az ügy 1896-ban a nagy apparátussal szervezni kezdett „II. Orsz. és Egyet. Tanügyi Kongresszus“ tanítóképzési szakosztálya elé került: általános és teljes volt a tájékozatlanság a m. kormánynak e kérdést illető szándékai felől. A kongresszuson ez ügyben határozni hivatottak semmiképen sem tudtak eligazodni sem a létező állapotok mibenléte, sem azon alapelvek felől, a melyek szerint a m. kormány, mint hazai közoktatásügyünk vezető közege, ezt az igazán égető kérdést megoldani szándékozik. A vezetést ebben a kérdésben tehát egészen az egyesületek, nevezetesen a Tanítóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesülete ragadta a kezébe.

Itt pedig ekkor már meglehetősen kiegyenlítődtek volt a nagyobb ellentétek. A Paedagogium szerepe ebben a kérdésben tisztább és elfogulatlanabb megvilágításba jutott már itt is s viszont a tanárképzéssel tényleg meg-

bízott Paedagogiumbeliek már régebb óta belenyugodtak abba a közóhajtságba, hogy a *tudományos* kiképztetés súlypontja a tudományegyetemi-e helyeztessék át.

A kongresszus tehát elég simán tárgyalhatta le ezt a kérdést. E tárgyalásnak részletesebb ismertetésébe bocsátkozni itt nem szándékozom. Komáromi Lajos tisztelt tagtársunk elismerést érdemlő tapintattal és a kérdés minden ágára kiterjedő bölcs körültekintéssel oldotta meg előadói feladatát. De a midőn örömmel konstátálom itt is, hogj^f a dolog érdemére nézve nincs már közöttünk különbség, egyszersmind ki kell jelentenem, hogy az érdemes előadó úr argumentumainak megválasztásában kevésbbé volt szerencsés. Neki, nézetem szerint, mindenek előtt és felett azt kellett volna bebizonyítania, hogy minden másféle intézettel s így a Paedagogiummal szemben is csak az egyetem az a hely, *a hol a tanítóképző-tanároknak azt a kiképztetését, melynek segélyével nagy népnevelési missziójukat leginkább betölthetik, megszerezniük lehet.* Ámde az előadó úr jónak látta e helyett a következő négy pontba csoportosított érvel hozakodnia elő: A kiképztetést az egyetemre kell vinni:

1. mert ott szerezhetni meg a *„legtökéletesebb tudományos képzést;“*

2. mert így remélhetjük paedagogiai irodalmunk föllendülését;

3. mert így remélhetjük fizetésünknek a középisk. tanárokéval való egyenlősítését;

4. mert így remélhetjük társadalmi helyzetünk és tekintélyünk emelkedését.

Ezekkel az érvekkel sehogy sem tudok kibékülni ma sem. Ezek, nézetem szerint, valamennyien kívül állanak a kérdés logikai perifériáján.

Az első és második szám alatt felhozott „legtökéletesebb tudományos képzés“-re és az irodalom föllendítésére vonatkozólag legyen szabad hivatkoznom arra, a mit fentebb a „tudós- és tanárképzés“ között tett párhuzamban már elmondottam. Erről nincs több mondani valóm.

A harmadik érv, a fizetés egyenlősítése a középisk. tanárokéval, először is nem tartozik a dologra, de ez különben is már túlhaladott álláspont.

A negyedik, a társadalmi helyzet és tekintély emelkedésére való hivatkozás leginkább bántja meggyőződésemet. Vájjon érv-e ez és nem inkább „Captatio benevolentiae?“ Tiltakoznom kell ez érvelés ellen már csak azért is, mert az ebben rejlő tekintély-elméletnek mélyen kell sértenie mindazon tanítóképző-intézeti tanárok önértétét, kik egyetemi képzettség nélkül ugyan, de kifogásolhatlan lelkiösmeretességgel és eredményekkel töltik be ebbeli fontos missziójukat. És veszedelmes ez az elmélet már azért is, mert ez újból felidézhetné testületünkben azt az áldatlan rang- és tekintélyviszályt, mely nem az emberek reális értéke, hanem a diplomák minősége szerint akarja kinek-kinek kimérni az őt megillető társadalmi helyzetet és „tekintély“-beli fokozatot. Ez elmélet szerint bekövetkezhetnék az az eset, hogy az egyetem bölcsészeti fakultásának „Bukovay“-jai nagyobb tekintélyt követelhessenek maguknak, mint azok, kik igaz, hogy nem az egyetemen, hanem például csak a Paedagogiumban — de itt a legkomolyabban képezték magukat a tanári pályára és praktizáltak is — igaz, nem a kávéházban — hanem az intézet gyakorló-iskoláiban és szemináriumában.

Meg vagyok győződve, hogy az érdekes előadó úr maga is tiltakoznék az ő nyilatkozatának ilyen értelme-

zése ellen. De vegyük ezt a szerencsétlen érvet a lehető legszelídebb alkalmazásában. Tegyük fel például, hogy ugyanazon testületben egy tisztán egyetemi — és egy tisztán paedagogiumi képzettséggel bíró egyén foglal helyet és az egyik ép olyan becsülettel megállja a helyét, mint a másik: vájjon az egyik csupán azért, mert ő az egyetemről származott, igényelhet-e magának nagyobb tekintélyt és társadalmi helyzetet, mint az a másik, ki csak a Paedagogiumig viheti fel a szellemi származási fáját? Lám ilyen absurdumokhoz vezet ez a tekintélyelmélet és nekem azért nem lehetett ezt szó nélkül hagynom, minthogy ebben a rangkórságos, stréberkedő korszakban amúgy is igen-igen nagy mértékben megvan az emberekben — s a tanárvilágot éppen nem véve ki — a nagyzási hóbort, vagyis az a törekvés, hogy a belső értéket semmibe sem véve igyekezzék minden lehető ostoba címek és ürügyek alatt egyik a másik fölébe kapaszkodni.*

Bocsánat ha netalán megsértettem e kitérésemmel a „Quieta non movere“ elvét. Úgy hiszem tartoztam ezzel a kis helyreigazítással a magam meggyőződéseinek, a melyek talán akaratom ellenére is élesebben domborodtak ki e visszapillantásaim folyamán, mint a hogy az éppen szükséges avagy kívánatos lett volna.

* Komáromi L. úr szives volt kijelenteni az egyesület f. é. január hó 17-én tartott választmányi ülésen, hol t. i. ezt az emlékiratot felolvasni szerencsém volt, hogy az ő kongresszusi felolvasásából világosan kitűnik, hogy ez argumentumok nem tőle erednek s hogy ő azokat a dolog historikumának vázolója végett sorolta fel, mint olyanokat „melyek a tanítóképző-tanárok képzésének az egyetemre helyezése mellett felhoztak.“

Készséggel elfogadom, tehát e helyreigazítást s most legfennebb csak a feltett kell sajnálkoznom, hogy ha K. úr csakugyan nem akarta magáévá tenni ezeket az érveket, úgy miért *nem jelentette ezt ki mindjárt ott, a kongresszuson*. Ezt elmulasztván, csoda-e ha mindenki azt hihette, hogy ő nemcsak regisztrálta, hanem el is fogadta ezeket az érveket?

És most örömmel konstatálva ezúttal is, hogy a kongresszusnak ez ügyben hozott végmegállapodásai, a négy éves egyetemi tanfolyam kivételével, melyről hátrább lesz szerencsém előadni szerény nézeteimet, majdnem mindenben megegyeznek azon álláspontunkkal, melyet 1891. évi ismeretes emlékiratunkban fejeztünk ki: eljutottam a *képzést* illető visszapillantásommal egészen a jelen időig, úgy hogy most áttérhetek a *képesítésnek* sokkal rövidebben és kevesebb kitéréssel előadható múltjára is.

II. A képesítés ügye.

Tudnivaló, hogy ennek is nagyon fiatal a története. A közoktatásügyi kormány a hetvenes években, midőn még nem vehetett a polgári tanítóképzőből tanárokat, nem sokat okoskodva a képesítés kérdése megoldásának elvei felett, a szükséghez képest esetről-esetre tanítóképző-intézeti tanári képesítő vizsgálatokat tartott és pedig magában a minisztériumban. Ezek alkalmával mi, az épen akkor felállított polg. tanítóképző egyes tanárai szerepeltünk mint censorok. Tudtommal ez volt hazánkban e téren az első ilyenmű kísérlet. *Tett* volt ez, melyet nem előzött meg semmi hosszabb elmélkedés, tervezgetés. Ma talán megfordítva van a dolog: sok az elmélkedés, tömérdek az elmélet, de kevés a tett.

Ha nem csalódom, csekélységem volt az, a ki a tanítóképző-intézeti tanárok képesítése ügyében, a vezetésem alatti intézetekről 1882-ben kiadott nagyobb ismeretű munkámban először felszólaltam. Nemcsak kértem ebben a m. kormányt ez ügy rendezésére, hanem ez iránt konkrét javaslatot is tettem. Ha tévedek a prioritás kérdésében, a helyreigazítást köszönettel veszem, mert — bár nem tulajdonítok annak semmi különösebb jelentőséget — még sem szeretném ezt illetéktelenül venni igénybe.

Méltóztassanak megengedni, hogy ezt a már tizenhat évvel ezelőtti javaslatot csupán mint történeti adatot — ezennel reprodukálhassam. A nevezett mű 128. lapján ezeket mondtam:

. . . Egyik ki fejlesztésre várakozó rügye ennek az intézetnek, hogy segítse megoldani a tanítóképezdei tanárok képesítésének rég vajúdo kérdését is. Ne értsenek félre: egyelőre csak a képesítésről és nem a képzésről van szó; tehát csak arról, hogy ez a megoldásra várakozó kérdés, ezzel az intézettel, mely tényleg már is sok jóra való tanárt képzett az. állami tanítóképezdeknek, hozassák combinatióba. E dolognak is megvannak itt nálunk a maga történeti előzményei. Tanárkarunkból néhányan (e sorok írója, dr. Pavetits, dr. Kiss Áron és Kozocsa T.) már két ízben működtek egyes, ad hoc alkotott tanítóképezdei tanárképesítési vizsgáló bizottságokban censorokul: egyszer a *Somogyi G.* (jelenleg Znióvárjálján igazgató) és egyszer a *Csepreghy* (jelenleg a főlegyházi képző igazgatója) képesítési vizsgálatain. Tehát nem egészen új dolog nálunk sem a tanítóképezdei tanárok képesítési vizsgálata. Csakhogy megmaradt ez is a régi rügyedző állapotában. Miután pedig az állami tanítóképezdek szerencsésen túl volnának már az első szellemi fölszerelés ama küzdelmein, midőn onnan vétettek az emberek, a hol találtattak, amagy kínáltattak: talán ideje volna végre kimondani a tanítóképző tanárok képesítési vizsgálatának kötelezettségét. A középiskolai tanári oklevéllel bíró emberekre is? Igen, azokra is. Ezek egyes szak-tudományokból nagyon sokat — tán többet is tudhatnak, mint a mennyire a tanítóképezdekben szükség volna, de a tanítóképezdei tanárnak e mellett alaposan jártasnak kell lenni a népoktatási intézetek egész szervezetével s azok tanterveivel és tanmódszeré ve). Alaposan ismerni kellene különösen a tanítók épezdek külső, belső szervezetét, hogy a tanár úgy tudja beilleszteni a maga tantárgyát az egészbe, hogy az ennek mindenben harmonizáló részét képezze. Az illetőnek bírnia kellene azon elméleti ismeretekkel és gyakorlati képességekkel, melyek az internálások és köztartások paedagogiai és oeconomiai vezetéséhez okvetlenül szükségesek. Szóval a tanítóképezdei tanárnak a szaktudományban való alapos jártassága mellett a szó hatványozott értelmében népnevelőnek is kellene lenni. Meg kellene tehát győződni előbb, hogy a kinevezendő tanítóképezdei tanár bír-e csakugyan e qualificatióval? De miként, ha nem vizsgálat útján? Eddig is többnyire a középiskolai-tanárok sorából . nyertük embereinket, ezután is onnan várhatjuk a ritkuló sorok betöltését, de — attól tartunk, hogy a mondott garanciák nélkül nem lesz benne köszönet. Hogy az átlépésre meg legyen az ösztön, s hogy az elvitázhatlanul fontosabb hatáskörnek megfelelően csakugyan a kiválóbb erők nyeressenek meg hozzánk: miként a Lajthán túl, úgy nálunk is olyan fizetéssel kellene ellátni a tanítóképezdek tanárait

hogy az illetők az átlépésben ne csak egyszerű ál lomás cserét, hanem valóságos előléptetést láthassanak. Tilos térre kalandoztunk, azért térjünk csak vissza a kérdéshez és intézetünkhöz. Végzett növendékeink alkalmazásáról szóló statisztikánk arról tanúskodik, hogy intézetünk tényleg a tanítóképezdei tanárok kiképzésére is szolgált. Hogy miként, erről természetesen nem szólhat a statisztika, pedig vajha szólhatna! Hát ha még intézetünk egészen kifejlődhetik a már megadott terv szerint: ha az elemi iskola első osztályától fogva fel a polgári isk. tanítóképezde III. évfolyamáig szakadatlanul összevágó tante vek és módszerek szerint nevelhetjük itt az intézetben növendékeinket! Ha tizenöt éven keresztül élhet a növendék a tanítóképezde légkörében, annak szellemi konyhájából (4 évig a gyakorló elemi iskolában, 4 évig tovább a gyakorló polgári iskolában, innen 4 évig az elemi isk. tanítóképezdében s innen megint 3 évig a polgári isk. tanítóképezdében), nem jobb és megfelelőbb képzés lenne-e ez a tanítóképezdei tanárságra, mint bármi másféle egyetemi tanfolyam? Hát ha e mellé még odavesszük azt, hogy polgári tanítóképezdei növendékeinkre nézve köztartásunk és internátusunk valóságos gyakorló-iskolája a tanítóképezdei tanárságnak. Mind a mellett a külön tanítóképezde! tanári vizsgálatot kötelezőnek tartanók intézetünk növendékeire nézve is. Segédtanárokat a lkai más hat óknak vélnök őket, valamint az oki. középiskolai tanárokat is, mint eddig történt, de a rendes tanárrá való előléptetést a vizsgálat sikeres letetésétől tennők függővé. A vizsgálat nézetünk szerint nagyjában a következő szervezettel bírhatna:

1. A vizsgálatok a vallás- és közoktatásügyi minisztérium népnevelési ügyosztályában tartatnának.

2. Elnöke lenne a nevezett ministerium népnevelési ügyosztályának élén álló tanácsos.

A vizsgáló-bizottság tagjait a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister úr nevezné ki időről-időre a hazai paedagogusok jelesebbjei, s főleg a tanítóképzés terén működő legérdemesebb egyének közül.

3. A vizsgálatra csupán azok a képesített polgári vagy középiskolai tanítók bocsáttatnak, kik valamely tanítóképezdénél mint segédtanárok legalább egy évig jó sikerrel működtek.

4. A vizsgálat három részre oszlanék ú. m. írásbelire, szóbelire és gyakorlatira, de minden ágában kiválóan gyakorlati irányzattal, minthogy az illetők elméleti szakismeretei felől a polgári avagy középiskolai tanítói oklevél amúgy' is elegendő biztosítékul szolgálhat. Főtárgyak közé tartoznának: az idevágó iskolai szervezetek, rendtartások, törvények, szabályrendeletek, népiskolai és tanítóképezdei tantervek és módszereknek ismerete, az idevágó hazai és külföldi szakirodalomban való tájékozottság stb. A jelöltnek a saját tárgyaiból rövidre szabott előkészület idő alatt próbatanítást kellene tartania s egyszersmind megvizsgáltatnék az illető abból is,

hogy miként tudná a képezdei növendékek gyakorlati tanítását a saját főtárgyából előkészíteni s a növendékek kölcsönös bírálatait vezetni, az írásbeli dolgozatokat és gyakorló-iskolai naplók irattárát előkészíteni, azokat kijavítani stb.

Eddig az intézeti értesítő.

Az itt fölvetett eszme teljes öt évig, maradt az *erjedés* állapotában. A *képesítés* kérdése a tanárképzés eszméjével egyszerre lépett a hivatalos megvalósulásnak vagy jobban mondva a megvalósítás *proklamálásának* a stádiumába.

Akkor ugyanis, a midőn az intéző körök ezzel a kérdéssel először komolyan foglalkozni kezdettek, tehát tíz évvel ezelőtt, általános volt az a nézet, hogy a tanítóképző-tanárok képzésének és képesítésének a kérdése nem választandó el egymástól. Ez a felfogás hivatalos konkrét kifejezést nyert Trefort Ágostonnak a *tanítóképző tanárképzés* ügyében 1887. évi augusztus hó 30-án kiadott (a budapesti kir. tanfelügyelőhez intézett) rendeletében.

A rendeletet (L. ezt egész terjedelmében a „Függelékében”) közzétettem a Néptanítók Lapja 1888. évfolyamának a 9. számában. Ebből elég legyen itt, mint szorosan a kérdésre tartozót, idéznem a következő részletet:

„A tanfolyamon levők annak végeztével *külön rendelet által szabályozandó képezdei tanári, illetve képezdei vagy felsőbb leányiskolái tanítónői vizsgálatot tartoznak tenni*, melynek eredményéről képezdei tanári, képezdei avagy felsőbb leányisk. tanítónői *oklevelet* fognak nyerni.“

Az ily módon hivatalosan proklamált eszmék egyike a tanítóképző-tanári tanfolyam az 1887/88. isk. évben tényleg életbe lépett. A tanfolyamnak általam készített munkaprogramját — miután az a Trefort-féle rendeletben körülírt módok szerint az érdekelt tanárkarok és igazgatótanácsok (!) által is elfogadtatott — közzé-

tettem volt az akkor általam szerkesztett „Néptanítók Lapja“-ban. Azt akartam elérni vele hogy alkalmat adjak e fontos kérdésnek a szakemberek által leendő megvitatásra.

Egyébiránt, hogy mi a tanítóképző-tanárok képzéséről való gondoskodást a képesítő-vizsgálat ügyétől már akkor elválaszthatatlannak tartottuk, arról eléggé tanúskodhatok az a körülmény, hogy bár a többször idézett m. rendelet a kérdés ezen ágának nagyobb megbolygatását kerülni akarván, egyelőre csak azt kívánta tőlünk, hogy ezzel is „foglalkozzunk“: mi ezt a felhívást nagyon komolyan vettük s egy formális vizsgálati szabályzatot dolgoztunk ki és terjesztettünk fel a miniszterhez. (E javaslatot 1. ez Emlékirat Függelékében. Ugyanez közöltetett a „Magyar Tanítóképző“ 1897. évi november havi füzetében is.) Hogy e javaslatban egy valódi Országos tkp. tanári vizsgáló bizottság eszméje lebegett a szemünk előtt, arról eléggé tanúskodhatok javaslatunknak a tanítóképző-tanári vizsgálatra leendő bocsáttatásról szóló következő pontja:

A tanítóképző vizsgálatokra bocsáttatnak:

a) Azon tanítóképző tanári jelöltek, kik az egy-, esetleg kétéves tanári tanfolyam sikeres elvégzése után, az illető intézetek tanári karai által a közokt. ügyi miniszternek e vizsgálatokra leendő bocsátás céljából ajánltatnak.

b) *A középiskolái vagy bármely másnemű kvalifikáció plapján kinevezendő állami tanítóképezdei-tanárok ezentúl szintén köteleztetni fognak a tanítóképezdei-tanári vizsgálat letevésére.*

Itt mindenekelőtt az a kérdés merülhet fel, ha a Trefort-féle alapvető rendelet minden kétséget kizáró módon kimondotta, hogy a tanítóképző-tanári tanfolya-

mon lévők „annak végeztével külön rendelet által szabályozandó képezdei tanári (vagy felsőbb leányiskolái) vizsgálatot tartoznak tenni, melynek eredményéről képezde-tanári . . . oklevelet fognak nyerni“: miként történhetett, hogy a dologból még sem lett semmi? Miért dőlt dugába a „képesítés“, ha életbe volt léptethető a „képzés“, holott ez a kettő oly természetes kiegészítői egymásnak? Sőt némi jogosultsággal bírhatna az a kérdés is, hogy ha már csakugyan *fél*ig kellett megvalósítani a Trefort-féle fontos rendeletet, miért nem szerveztetett inkább előbb a *képesítés* ügye, egy országos tkp.-tanári vizsgálóbizottság, illetőleg vizsgálati szabályzat életbeléptetése által? A tkp.-tanári pályára ugyanis elkészülhet valaki esetleg a fennálló főiskolák segélyével vagy akár csak *magánúton* is, de a felett, hogy ez az elkészülés megfelel-e a kívánalmaknak, nem ítélezhetnek sem az önképzés esetében az illetők maguk, sem a képzésnél esetleg felhasznált egyes főiskolák. Ez utóbbiak azért nem, mert egészen más célok szolgálatában állván, a tanítóképző-tanári állás sajátos feladatai felől talán tudomással sem bírnak, vagy ha bírnak is, ezekkel nem törődhetnek.

Egy ily vizsgálati szabályzat által lett volna tehát megállapítandó és kitűzendő mindenek előtt az a cél, melyet a képzésnek — eszközöltessék az bármi úton és módon — elérnie kell. És ezzel nemcsak azt lehetett volna elérni, hogy a Trefort-féle rendelet alapján tényleg életbeléptetett tanítóképző-tanári tanfolyam munka- és tanulmányi rendje minden további ingadozásának eleje vétessék, hanem, a mi nézetem szerint még a mai viszonyok között is fölötte fontos érv, a tanítóképző-tanári kvalifikációnak egy ily képesítési szabályzatban fölláltatandó szabatos meghatározása üdvös visszahatás-

sál lehetett volna, és lehetne ma is, a tényleg működő s tehát a vizsgálati kötelezettség sorompóin *belől* álló összes tanítóképző-tanárookra is, a mennyiben a tőlük követelendő ismeretek és képességek világos körvonalozása által, határozott irányt, sőt lökést lehetett volna adni — és lehetne ma is — ezek szakszerű önképzésének és gyakorlati működésének is.

Hogy a m. minisztérium a képesítő vizsgálat eszméje most még csak mint „ballon d’essai-t” szándékolta fölereszteni, anélkül, hogy azt jobban előtérbe állíttatni kívánta volna, az eléggé kiérezhető volt már abból is, hogy a tanítóképző tanári tanfolyamnak csak a munkatervét közölhettem a „Népt. L.”-ban, míg az ugyanezzel egyszerre elkészített és fel is terjesztett vizsgálati szabályzat tervezete nemsokára elmerült az irattárak Orkusában s így az mind e mai napig nem is látott napvilágot.

De miután én ezen, a tanítóképző-tanári képesítés és vizsgálat eszméjét először kimondó m. ministeri rendeletet — *tisztán csak a saját kezdeményezésemből és felelősségemre* a „Néptanítók Lapjában” (1. az 1888. évf. 9. számában) közzétettem, ezt a köztudatból már kivonni nem lehetett s Trefort minister e fontos kezdeményezése — a mint az előre látható volt — a hazai tanügyi körök eszmevilágában nagy forrongást idézett elő.

Az első hatása a feltűnést keltő közleménynek az volt, hogy a tanfelügyelői kar egyik érdemes tagja jónak látta fölvetni a *tanfelügyelők képesítési vizsgálatának* a kérdését is. (L. a „Népt. L.” 1888. évf. 40. sz.) Én e cikkekre reflektálva kijelentettem (L. u. a. lap 1888. évf. 41. számában), hogy nézetem szerint: a tanfelügyelők szakvizsgálatának a paedagogiai része teljesen megegyező

lehetne a tanítóképző-tanároknak éppen most szervezés alatt levő (íratott 1888. május 26-án) képesítési vizsgálatával. Sőt azt hiszem, hogy ha a tanítóképző-tanárokat vizsgáló bizottság úgy fogna szerveztetni, hogy abban 1—2 tanfelügyelő is helyet foglalna, úgy bátran egy és ugyanazon vizsgáló-bizottságra lehetne bízni mind a két feladatot.“ Ezt csak azért tartottam szükségesnek elmondani, most közel tíz év múlva is, mert azt az eszmét, hogy; *a)* a tanítóképző-tanárok képesítésének a kérdése a tanfelügyelők képesítésének kérdésével együttesen oldandó meg, és *b)* hogy a képesítésnek a paedagogiai része bátran egy és ugyanaz lehet: *ma is épen úgy valom, mint ezelőtt tíz évvel.*

E rendelet sorsát ismertettem már a visszapillantás első felében. Említettem ott azt is, hogy vele szemben erős reakció támadt nemcsak a tanügyi sajtóban, hanem *magában a közoktatásügyi ministeriumban is.* Trefort még élt ugyan akkor, a midőn a tanítóképző tanári vizsgálatokra vonatkozó javaslatunk sorsa a m. ministeriumban döntésre került, s az erre vonatkozó rendelet is még ő írta alá (1888. június hó 11-én), de már *nagy betegen* (megh. 1888. aug. 21-én) s így ő akkor a saját rendelete ellen a saját ministériumban támadt ellenáramlattal már nem sokat törődött. Ez a rendelet tudtommal még közölve nem lett sehol. Úgy hiszem, hogy már történelmi jelentőségénél fogva is, érdemes lesz azt itt közölnöm.

„A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister úrnak 1888. évi június hó 11-én 11,555. sz. a. Budapest főváros kir. tanfelügyelőjéhez intézett rendelete. A budapesti állami elemi és polgári iskolai tanítónő- és nevelőnő-képezdében szervezett képezdei tanári, illetőleg képezdei és felsőbb leányiskolái tanítónői tanfolya-

mok munkaterveit a f. é. január hó 21-én 51,078/1887. sz. a. kelt rendeletem azon határozatának ismételt hangsúlyozása mellett, hogy a tanfolyamon levő minden növendék továbbképzése szakcsoportja egész közére kiterjesztessék, jóváhagyandónak találtam. Felhatalmazom a két képző tanári testületét, hogy ezen munkaterveket a szükséghez képest módosítsák, arról az igazgatótanács és Nagyságod útján hozzám mindenkor jelentést tevéen. Tekintettel arra, hogy ezen tanfolyam célja főleg a gyakorlati kiképzés és egyes jelölteknek jelesebb tanárok oldala mellett ezek folytonos útbaigazítása és gyakorlati próbálkozás által képezdei tanárokká, illetőleg felsőbb leányiskolái tanítónőkké képeztetés, *annálfogva a jelöltek a tanfolyam végeztével külön képesítő vizsgálat alá vonását mellőzendőnek találtam.* Hogy azonban a jelöltek megfelelő állásokra való pályázás alkalmával a tanfolyam végzéséből reájuk folyó előnyt érvényesíthessék, meghagyom mind a két képezde igazgatójának, hogy a tanfolyamot megfelelő buzgalommal és sikerrel végzett jelölteknek az intézet pecsétjével megerősített, általa és az illető jelölt továbbképzésében közreműködött tanárok által aláírt elbocsátó bizonyítványt állítson ki, melyben az illető jelöltnak a tanfolyamon tett tanulmányai, gyakorlati munkálkodása jellemeztessék s ezeknek a tanári testület ítélete alapján megállapított eredménye bennfoglaltassék. Trefort Ágoston s. k.

Ez a „képesítés“ dugába dőlésének a külső története.

A tanítóképző-tanárok képesítésének az eszméje tehát hivatalosan el volt temetve s az csendesen aludta álmait az irattár kriptájában, mintegy nyolcz évig. A sajtó sem igen foglalkozott már vele. Azt hittük, elveszett még a híre is. Azonban ezelőtt két évvel egy külső impulsus folytán egészen váratlanul megint feltámadott a

halottaiból. Az eset tudtommal ez volt: A hazai egyházi főhatóságok valamelyike egy tanítóképző-intézet felállításában fáradozván, kérdést intézett a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz, hogy miféle minősítéssel bírjanak az alkalmazandó tanítóképző-tanárok. A kérdés véleményadás végett az akkori (már végnapjait élő) Orsz. Közokt. Tanácsnak adatott ki. Ez megint egy szűkebb bizottságot küldött ki, melynek tagjai csekélységemen kívül dr. Kármán Mór, dr. Kiss Áron, Péterffy Sándor, Sebestyén Gyula és Suppan Vilmos valának. E bizottság engemet tisztelt meg az előadói tiszttel. Ez az alább következő javaslatnak genesise, melyre nézve még csak annyit akarok megjegyezni, hogy azt a fentjelzett bizottság egész terjedelmében és egyhangúlag elfogadta.

A javaslat ez volt;

1. A vizsgáló-bizottság jellegét illetőleg kimondandónak vélném, hogy az valóban országos legyen. Tehát csak egy ily vizsgáló-bizottság lenne úgy az állami és nem állami intézetek, mint a tanító- és tanítónőképzők tanáraik kép. vizsgálatára nézve. E bizottság megalakítását illetőleg kíváncsún tartanám most is, hogy elnöke a közoktatásügyi kormány népoktatási ügyosztályának főnöke, esetleg a tanítóképzési ügyek referense lenne. Ez különben nem oly lényeges. Fődolog, hogy a bizottság okosan legyen megalkotva s legyen abban képviselve maga a minisztérium, az egyetem s a tanfelügyelők legkiválóbbjai közül valaki. A vizsgáló-bizottság zöme leginkább mégis a helybeli állami polgári iskolai tanító- és tanítóképzők tanári karából volna választandó.

2. Minthogy ez a vizsgáló-bizottság feltehetőleg oly egyénekből lesz megalakítandó, kik másnemű nagy és fontos elfoglaltságuk következtében az ilyen vizsgálatok-

kai túlságosan igénybe vehetők nem lennének: ennél fogva gondoskodni kellene arról, hogy a kellő előkészítettség nélküli, szerencsepróbáló zavaros elemek valami módon leszűrtessenek. E vizsgálatra bocsátandók lennének mindenekelőtt a tanító(tanítónő)-képző-tanári (tanítónő)-képző-tanári (tanítónői) tanfolyamot bevégzett tanár (tanítónő)jelöltek. Ezenkívül a vizsgálatra leendő bocsátatás feltételéül a férfiaknál megkívánnám, hogy az illető vagy középiskolai tanári vagy jeles polgári iskolai tanítói oklevéllel bírjon. A nőknél természetesen csak a jeles polgári iskolai tanítói oklevél lehetne a vizsgálatra bocsátatás előfeltétele. De itt is kíváncsi lennék ezt a jogot egyelőre csak az állami polg. isk. tanítónőképző mellett fennálló orsz. vizsgáló-bizottság előtt képesítettekre terjeszteni ki.

3. A mi a vizsgálat tervezetének a részleteit illeti, ennek megállapítása, úgy vélem, akkorra lenne hagyható, ha a vizsgálatnak itt előadott alapeszméi elfogadhatóknak találtatnának. Itt alapul szolgálhatna esetleg a budapesti állami Paedagogium tanári kara által készített javaslat, a mely, úgy hiszem, hogy a vizsgálat szervezésére vonatkozólag több egészséges, életképes gondolatot foglal magában. Azt azonban szükségesnek látnám kimondani már ezúttal is, hogy a mennyiben ez a vizsgálat az egyes szaktudományokra is kiterjesztendő lenne, ez semmi esetre sem lehetne oly természetű, mintha ez új vizsgálat akár a középiskolai, akár a polgári iskolai tanári, illetőleg tanítói oklevélben foglalt tantárgyak tanítási képesítésének úgyszólván a *felülbírálata* akarna lenni. Ezek a tanítóképzői vizsgálatok az illető jelölt oklevelében foglalt szaktárgyakra tehát csak annyiban volnának kiterjesztendőek, a mennyiben azt a tanítóképzők *sajátlagos céljai* akár maga az ismeretanyag, akár an-

nak methodikai feldolgozása szempontjából okvetlenül szükségessé tennék. A vizsgálati szabályzat részleteinek megállapítása azonban az alakítandó „Országos tanítóképző tanárvizsgáló-bizottságnak“ lenne fentartandó.

4. Nem tartozik ugyan szorosan e tanácskozáshatáskörébe, de a jó ügy érdekében lehetetlen elutasítanom magamtól azt a csábítóan kedvező alkalmat, hogy rámutassak iskolai organismusunk egy a tanítóképző tanári qualificatio rendezetlenségével teljesen azonos nagy foglalkozására: *a tanfelügyelői állás minősítésének a teljes hiányára.*

Ezt illetőleg azonban csak annak a kijelentésére akarok itt szorítkozni, hogy ezen a bajon is éppen oly módon lehetne és kellene segíteni, mint a hogy azt itt a tanítóképző-tanárokra vonatkozólag javasoltam. Sőt kifejezést kell adnom abbeli meggyőződésemnek is, hogy az „Országos tanítóképző-tanári vizsgáló bizottság“ igen könnyen szervezhető lenne oly módon, hogy egyszerűsmind a tanfelügyelői szakvizsgálatok feladatainak is megfelelhessen. A tanfelügyelőknek, úgy hiszem, legalább is olyan minősítéssel kellene birniok, mint a minőt a képzőintézeti tanárookra nézve kívánunk.

A bizottság természetesen nagyon jól tudta, hogy e javaslatot az a testület, melytől a megbízást nyerte, már nem fogja megvalósíthatni s legfőlebb csak mint véghagyomány lesz az az új közoktatási tanácsra átruházható. Hogy aztán ez az ügy tényleg fölvetett-e az új közoktatási tanács örökségi leltárába, arról nincs tudomásom. Alkalmasint visszakerült abba az irattári alvilágba, hol az a többi erre vonatkozó előmunkálatokkal együtt békében várja — s hiszem is, hogy nem hiában — az eszme szerencsés feltámadását.

Alig egy év múlva (1896. júl. 7-én) újból meg is

mozdult ez a kérdés az akkor megtartott „II. Orsz. és Egyet. Tanügyi Kongresszus”-on.

Az érdekes előadó, Komáromy Lajos, a képzéssel együtt fölkarolta a képesítés kérdését is. Csak sajnálni lehet azonban, hogy részint a nagy tárgyhalmaz miatt, részint azért, mivel a képzés ügyének elég élénk és beható tárgyalása után az előadói javaslatnak a *képesítésre* vonatkozó része a számban is igen lepadt tagoknak csak lankadt figyelmével találkozott, ennél fogva a kérdés ez az ága nem volt olyan alapossággal megvitatható, a mint azt annak kiválóan fontos volta méltán megkövetelhetette volna.

A kongresszusi határozatokat ez emlékirat végén közlöm.

Legyen szabad azonban megjegyeznem, hogy a kongresszusnak a képesítési ügyre vonatkozólag hozott határozatai csaknem mindenben megegyeznek ugyan e kérdésben már egy évvel azelőtt elfoglalt s az Orsz. Közokt. Tanács által is magáévá tett elvi álláspontommal.

Csupán egy pontban nem találom elég világosnak, hogy ne mondjam, elég őszintének e kongresszusi határozatokat s ez az, hogy nem mondja ki elég világosan: elfogadandónak tartja-e a középisk. tanári képesítést egyszersmind tanítóképző-intézeti tanári képesítésül is vagy nem? Más szóval kíváncsi vagyok az okleveles középisk. tanároktól az, hogy — ha tanítóképző-intézeti tanároknak akarnak alkalmaztatni — előbb szerezzék meg maguknak a tanítóképző-tanári oklevelet vagy nem?

Ez a kérdés most, midőn tudvalevőleg nagy a hiány középisk. tanároknak s e pálya különben is több tekintetben háládatosabb, mint a mienk, egyáltalában nem látszik aktuálisnak. De a viszonyok változhatnak, jöhetnek

idők — vajha jönnének is! — hogy a mi tisztelt középisk. kartársainknak újból okuk lesz kedvet kapni a tanító-képző-tanári állásokra: kérdés tehát, át fognak-e léphetni hozzánk minden külön vizsgálat nélkül vagy nem?

Az én felfogásom ebben a kérdésben eléggé ismeretes. Én a *mindenkire* kötelező tanítóképző-tanári vizsgálat hive vagyok s hogy a kongresszus is tényleg erre az álláspontra kívánt helyezkedni, az eléggé kitűnik mindjárt az erre vonatkozó határozat legelső §-ából, melyben világosan és félreérthetetlenül van ugyan ez a felfogás kifejezve.

És ezzel eljutottam visszapillantásomnak a végére. A képesítés múltjáról nincs több mondani valóm. Nem tudom, hogy lesz-e a kongresszusi határozatoknak valami praktikus eredménye, avagy csak annyi lesz az egész, hogy elnyeli ezt is a többi után az a bizonyos irattári alvilág.

Ennek az ügynek tehát okvetetlenül újból napirendre kell kerülni. Ki kell azt ásnunk s ebben a kezdeményezés érdeme Nagy L. tisztelt tagtársunkat illeti meg. Előre is a legteljesebb bizalommal lehetünk eltelve ebben a tekintetben is a jelenlegi közoktatásügyi ministerünk bölcs belátása és — a mire itt leginkább van szükség — a bátor kezdeményezéstől soha vissza nem riadó erélye iránt. A kérdést most már mind a két irányban, tehát úgy a képzést, mint a képesítést illetőleg *egyszerre* kellene nyélbe ütni.

Most minden bizonynival az Országos Közoktatási Tanács lesz az a testület, melynek — mielőtt a minister úr ebben a kérdésben nyilatkozhatna — okvetlenül el kell mondani a maga véleményét. Csak aztán el ne posványosodnék ez az ügy, a mire ennek nagy az inclinationja, az újabb bizottsági tárgyalások útvesztőjében.

Csak aztán itt „az abszolút nagy tekintélyeknek“ ötletek és hangulatok szerint való megnyilatkozása valamiképen útját ne állná az igazán tárgyi érvek érvényesülésének.

Bocsánatot kérek, ha itt kissé erőt vett rajtam a szkepsis, a pessimismusra való hajlandóság. Még ezek a subjectiv gyengeségeim sem tudják azonban megsemmisíteni abbeli erős reményeimet, hogy ez a kérdés az Orsz. Közoktatási Tanácsban is diadalmasan keresztül fog hatolni. E reményeimet első sorban e nagytekintélyű testület érdemes titkárára, Sebestyén Gyulára alapítom, ki tudvalevőleg a fennforgó kérdésnek nemcsak a legalapossabb, legjobban tájékozott ismerői, hanem egyszersmind a leglelkesebb hívei közé is tartozott mindig és tartozik, erről meg vagyok győződve, ma is.

Ezek után bátor leszek előterjeszteni a vallás- és közoktatásügyi minister úrhoz intézett azon fölterjesztésemet, melyben, mint az fentebb is érintve volt, a fennforgó kérdésben a magam egyéni javaslatait lesz szerencsém előadni.

Fölterjesztés

a tanítóképző-intézeti tanárok képzése
és képesítése tárgyában

a nagym. vallás- és közoktatásügyi Minister úrhoz.

Nagyméltóságú Minister Úr!

Kegyelmes uram!

Nagyméltóságod méltóztatott f. é. 57008. sz. a kelt m. rendeletében felhívni mély tisztelettel alólirottat arra, hogy a tanítóképezdei zenetanároknak az Orsz. Zeneakadémiában való képzésére és képesítésére vonatkozólag javaslatot intéznék Nagyméltóságodhoz. E magas megbízatásnak tőlem telhetőleg megfelelni óhajtván, mindekelőtt legyen szabad örömemet fejezni ki a felett, hogy Nagyméltóságod a tanítóképző int.tanárok képzésének ügyét — ha egyelőre csak részlegesen is — napirendre tűzni méltóztatott. Méltóztassék meggyőződve lenni — Kegyelmes Uram! — hogy ez valóban *elsőrangú* népoktatásügyi kérdés, még pedig olyan, mely szoros kapcsolatban áll azokkal a nagy actualis társadalmi kérdésekkel is, melyek bizonyára nem csekély gondot okozhatnak minden komoly államférfimnak, — tehát Nagy méltóságodnak is.

Legyen szabad erre világosabban is rámutatnom.

Tudni való, hogy a szerint, a mint a mai modern kultúra áramlatai, a magyar népre hatni kezdettek, s a mint ezt a kultúrát a társadalom, a sajtó s a köznevelés a népbe bele is oltani igyekezett, sok kóros anyag került bele a néplélek képzetvilágába. Hogy ezek való-

ságos népbetegségek alakjában ki is törtek rajta, az már egész hivatalos bizonyossággal megállapítható *tény*. A munkás-kérdés, az agrár-soczialismus, illetőleg ennek veszedelmes torzítványa a földmivelőnép „czoczilismus“-a, a keresztyén családok százainak kiválása a keresztyén vallás kötelékeiből és önmaguknak *vallásfelekezet nélküliekké való proklainálása*, tehát a vallásnak, mint a nép-erkölcs eddig csaknem egyedüli számot tevő tényezője meglazulásának ezen aggasztó, bár most még csak sporadikus jelenségei stb. már nem is symptomák többé, hanem a teljesen kifejtett népkórság csálhatatlan jelenségei.

Tudom, hogy ennek a kórságnak meggyógyítása nemcsak a népnevelés és a „cura pastoralis“ feladata. Ámde a többi társadalmi és kormányzati gyógytényezők együtthatása mellett az, a mi legközvetlenebbül eszközölheti a beteg népiélek, a megmételtyezett közgondolkozás és közérzület gyógyítását: mégis csak az *iskola* és az *egyház*. E két eszköz közül az egyik — az egyház — fájdalom csak igen-igen kis mértékben áll Nagy méltóságod rendelkezésére. De ott van a másik, az iskola s különösen az állami és községi. Ezek felett Nagyméltóságod rendelkezik. Ezekkel lehetne még hatni. Méltóztassék tehát jól kezébe ragadni ezt az eszközt. *Népnevelőkre* van szükség. Ámde ha sikerrel, ha gyökeresen akarja felhasználni Nagyméltóságod ezt az eszközt, úgy méltóztassék azon kezdeni a dolgot, hogy *reformálja a néptanítók képzését* és mindenekelőtt és felett méltóztassék *gondoskodni a tanítóképző-intézeti tanárok képzéséről*. Ez az *eleje* a dolognak. Nem a tantervek, a *formák* képezik a dolog lényegét — bár ezek is fontosak — hanem az *emberek*. Azok a kik *képeznek*. A képzők szolgáltathatnak a magyar nemzetnek még a mai nehéz viszonyok között is

feladataik magaslatán álló népnevelőket. A legtökéletesebb tanterv és szervezet nem ér semmit, ha azok, a kiknek a magukban véve jó eszközöket felhasználniok kellene, nem értenek eléggé a dologhoz; ha — nem tudják, vágy-nem akarják felhasználni a jó tanítók képzésére szolgáló jó eszközöket.

Rég kellett volna már tenni ez irányban valamit, de ha eddig mulasztások történtek e téren, úgy most annál inkább rajta kell lennünk, hogy segítsünk gyökeresen népnevelésügyünk ez első rendű baján. *Gondoskodni kell a megfelelő kiképzéséről azoknak, kik a nép nevelőinek a kiképzésével lesznek megbízandók.*

I.

Ezek előrebocsátása után mindenekelőtt bátor vagyok kifejezést adni azon erős meggyőződésemnek, hogy a tanítóképezdei tanárok képzésének és képesítésének a kérdése *nem külön vállán* az egyes szakok szerint, hanem a maga együttességében oldandó meg. Eddigelé a tanítóképezdei tanárok képzésének a teendői csaknem kizárólag a Paedagogiumra sulyosodtak. Ez ellen tudvalóleg sok kifogás emeltetett még a hazai a tanítóképezők részéről is. E visszahatás belső okainak a fejtegetésébe bocsátkozni ezúttal nem szándékozván, csupán annak a kijelentésére fogok szorítkozni, hogy a tanítóképezdei tanárok képzésének ezt az eddigi módját maga az a tanári kar is, melyre az ruházhatott, nem tartotta kielégítőnek s hogy az ismételten tett kezdeményező kísérleteket, — bár mindeddig eredménytelenül — e képzés rendezésére, tökéletesítésére. Másfelől kötelességemnek ismerem hivatkozni arra is, hogy az 1887-től fova fennálló tkp. tanári tanfolyam azon növendékei, kik ezen — bár

hiányos képzés alapján tanítóképezdei tanárokat alkalmaztattak, ebbeli feladataikat általában véve mindenütt igen tisztességesnek mondható eredménnyel oldották meg, miről Nagy méltóságod úgy hiszem már egészen hivatalos természetű bizonyítékok felett is méltóztatik rendelkezni.

Legelőször a tanítóképezdei rajztanárok képzése és képesítése került megoldásra az — Országos rajztanárképzővel kapcsolatosan. Most a zenetanárok képzése és képesítése lesz megoldandó — előre kijelentetvén, hogy ez a képzés „Zeneakadémia igénybe vételével“ lesz eszközlendő. Alig pár hónappal ezelőtt a két fő szakot, u. m.: a nyelv és tört., és a mennyiség a term. tudományt — illetőleg méltóztatott Nagy méltóságod egy igen fontos elvi jelentőségű rendeletet kibocsátani, a mely szerint a tanítóképezdei tanári tanfolyamra a folyó 1897/8 isk. évben fölvetett tanárjelöltek utasítandók, hogy a paedagogiai tárgyakból *a helybeli magyar királyi tudomány - egyetemen* hallgassanak előadásokat, mire nézve f. é. 2557. sz. a. alázatos fölterjesztésemben bátor voltam arra kérni Nagy méltóságodat, hogy tanárjelöltjeink egyes paedagogiai tantárgyakon kívül a saját fő szakjukból is köteleztessenek egyes kiválóbb egyetemi tanárok előadásainak a hallgatására, a mire nekik, — hogy választott szaktárgyaikban a tanítóképezdei tanári pályán annál alaposabb készültséggel működhessenek, talán még nagyobb szükségük van, mint a tisztán paedagogiai disciplinákra, melyek tanítására az életben úgylis csak kivételesen — rendszerint csak mint tanítóképezdei igazgatók — kapathnának megbízatást.

Így tehát a tanítóképezdei tanárok képzésének az ügye megmozdult volna már minden irányban, de az eddigi egyes intézkedések között *nem látható még az*

organikus egység és tervszerűség. Tény, hogy a tanítóképezdei tanárképzés súlypontja, mely eddigelé a Paedagogiumban vala, úgyszólván kibillent a régi helyéről és az most a tudományegyetem, s az egyes szakoknak megfelelő akadémiai jellegű főiskolák felé gravitál.

Csak az a baj, hogy míg a Paedagogium, mint maga is népoktatási intézet és pedig olyan, mely az összes népoktatási intézetfajokat organikusan egyesíti magában, a tanítóképző-intézeti tanárképzés valódi ózdi-jainak és feladatainak megvalósítására — bar igen nehéz és mostoha körülmény ekközött — valamennyire mégis csak alkalmasnak mutatkozott: addig a dolgok mai stádiumában — midőn a tanítóképezdei tanárképzés súlypontja a fentjelzett főiskolákra billentetik át — semmi, de épen semmi jelét sem láthatjuk annak, hogy a tanítóképző-tanárok képzésével megbízandó főiskolák ezen annyira fontos éssajátlagos feladatokkal tényleg tisztában vannak-e, sőt részben még az sincs tisztába hozva, hogy e feladatok megoldására vállalkozni egyáltalában hajlandók-e, és az sem, hogy ezen tisztán *népoktatási* feladatok megoldására szükséges szellemi és anyagi berendezésekkel tényleg bírnak-e?

Bátor vagyok tehát kifejezést adni azon erős meggyőződésemnek, hogy a tanítóképezdei tanárok képzésének annyira fontos ügyében az a kérdés, hogy az *hol és mi módon* eszközöltessék, egyáltalában nem tekinthető *elvileg* eléggé tisztázottnak. Midőn tehát azt látom, hogy a tanítóképezdei tanárok képzésének egyik vagy másik ága az egészből kiszakítva, már most egyik vagy másik főiskola ügykörébe helyeztetik át, ez azt az aggodalmat kelti fel bennem, hogy ezek az intézkedések — maga a kérdés még kellően előkészítve nem lévén — legalább is kissé *időelőttiek*. Én tehát addig is, míg ez

irányban további *döntő intézkedések* történnének, egyelőre csak a fenforgó kérdésnek minden oldalról leendő komoly megfontolását vagyok bátor Nagy méltóságod becses figyelmébe ajánlani.

Legyen szabad ez álláspontomat kissé részletesebben is kifejtenem.

II.

Vegyük először is a tanítóképezdei *rajztanárképzés* ügyét, mely már legrégebben nyert elintézést oly módon, hogy az az orsz. rajztan árképző ügkörébe utaltatott. És vájjon miként érvényesülnek itt a tanítóképezdei rajztanárképzés sajátlagos céljai és feladatai? Vájjon elmondhatjuk-e, hogy az az igen tiszteletreméltó tanártestület, mely vegyesen s csaknem ugyanazon tanterv alapján képez itt polgári iskolai, reáliskolai, gymnasiumi és tanítóképző-intézeti tanárokat egyaránt, kellőképen érvényre juttathatja a képzésnél ezeket az annyira sajátlagos tanítóképezdei célokat és feladatokat? Erre nézve talán elég csupán arra az egy körülményre hivatkoznom, hogy a tanítóképezdei és polgári valamint a középiskolai rajztanárok képesítése csaknem egészen egy kalap alá van vonva. Úgy, hogy a különbség ezek közt tényleg inkább csak a képesség *fokozataiban* van megállapítva, mint az egyes iskolafajok külön sajátlagos kívánalmaihoz való alkalmazkodásban. A ki tehát jó polgári isk. rajztanárnak, az legyen jó tanítóképezdeinek is; mind a kettő azonban csak akkor, ha nem elég jó középisk. rajztanárnak.

Ez pedig, Kegyelmes Uram, kimondhatatlan nagy hibája a képzésnek. Az intézet elébe tűzött nagy feladatok s különösen a művészképzés és a tanárképzés határai elmosódnak. Az annyira különféle célok és feladatok összekeverednek, s miután a nagyvási vágy — nevez-

hetném hóbortnak is — és az öntúlbecslés a legáltalánosabb nyavalyája nemcsak a nemes ifjúságnak, hanem egész társadalmunknak is, — nagyon természetes tehát, hogy ha már az intézet szervezete sem vonja meg eléggé ezt illetőleg a czélok és feladatok határait, úgy ezt maga a tanuló ifjúság még kevésbé lesz hajlandó megtenni, hanem a növendékek közt csakhamar kifejlődnek *az éretlen művészi ambíciók*, minélfogva félni lehet, hogy a t. művészjelöltek épen a legfontosabb alapvető s a tanárképzésben is a leglényegesebbeknek nevezhető tárgyak iránt, minők: a rajzolás mindazon nemei, a melyek *gondolkodással* vagy számításokkal járnak, különösen a rajzoló geometria, az építészeti alaktan, a rajzoktatás módszertana stb. fognak bizonyos művészi kicsinyléssel, sőt megvetéssel viseltetni.

Hát bizony nem így kellene, Kegyelmes Uram, a polgári iskolák és tanítóképző-intézetek számára rajztanárokat képezni. Ennek a képzésnek is külön-külön, részint a polgári iskolai, részint a tanítóképző-intézeti tanárokat képző intézetekben kellene történnie. Ezt úgy szólván csak *vissza kellene szervezni* oda, hol a legszükségesebb felszerelések még rendelkezésre állanak s a hol tehát nem sok újabb áldozat kellene ahoz, hogy ez intézetek a polgári és tanítóképző-intézeti rajztanár képzés speciális szükségleteinek megfelelően, elegendő mértékben elláttassanak úgy az anyagi, mint a szellemi felszerelés legfőbb és leglényegesebb kellékeivel.* Azoknak a tanárok-

* A polg. isk. tanítóképző *rajzi* szakcsoportja beszüntetésének közvetlen indokául a felvételre jelentkező növendékek csekély számát szokták felhozni. Bár ez a létszám a létező polgári isk. rajztanárszükséglethez képest még a beszüntetés utolsó évében sem volt oly nagyon csekély, a megcsappanás okát — már amennyiben erről szó lehet — ép oly könnyű lett volna felismerni, mint azt el enyészttél ni. Három éven át kongatták szakadatlanul e szakcsoport felett a beszüntetés halálharangját. Megszólalt ez a harang még tan ártest ül éti gyűléseinken is.

nak, a kik például népiskolai tanítóképzők számára akarnak rajztanárokat képezni, *folytonosan a szemük előtt kellene hogy tartsák* és pedig nemcsak elvben, hanem a szó legreálisabb értelmében legelőször is a *népiskolai* rajztanítás céljait, módszereit és eszközeit s ebből kifolyólag kellene aztán megállapítani, kialakítani magának a tanítóképző-intézeti rajztanításnak is a céljait, módszereit és eszközeit. Sőt a tanítóképző-intézeti rajztanárok képzésével megbízandó tanároknak annyira *a magaslatán* kellene államok elméletileg és gyakorlatilag is a népiskolai, s illetőleg a tanítóképző-intézeti rajztanítás feladatainak, hogy az volna a legjobb, ha az illetők egyszersmind a jelzett iskolák rajztanítási ügyeiben *országos miniszteri biztosokként* is szerepelhetnének. Ez okból, az illetőknek ebbeli látókörük kiszélesítése céljából a művelt külföld *ezen iskolabeli* rajztanításának jelenlegi állapotaival is teljesen tájékozottaknak kellene lenni, más szóval a m. kormánynak az illetőkre ezen látókör megszerzését anyagi áldozatokkal is lehetővé kellene tenni. Meg vagyok győződve, Kegyelmes Uram, hogy mindaddig míg a rajztanárok képzésének az ügye a fentjelzett elvek alapján újjá szerveztetni nem fog, addig a hazai iskolai rajztanítás ügye, nevezetesen épen a népoktatási intézeteké, a mostani chaoticus állapotából kibontakozni nem fog soha. A mit a tanítóképző-intézeti rajztanárok képzésére vonatkozólag mondani bátor voltam, ugyanaz áll szóról-szóra a polgári isk. rajztanárok képzéséről is. És hogy egészen fölösleges ismétlésekbe bocsátkoznom ne kelljen,

Csoda-e tehát, ha ebből levonták a tanulságot a halálra ítélt szakcsoportnak úgy a tanárai, mint a tanítványai? De e szakcsoport kimúlásának eredő okát még előbb kell keresnünk. *Nem kellett volna kivenni a polg. isk. rajztanárok képesítését az országos polg. isk. vizsgáló-bizottság ügyköréből s tanítvány lett volna itt is épen annyi, amennyi az ország polg. isk. rajztanárszükség létének teljesen megjelentetett volna.*

legyen szabad mindjárt itt megjegyeznem, hogy szóról-szóra ugyan így (ha nem még ígyebben) áll a dolog a tanítóképző-intézeti zenetanároknak az Orsz. Zene-akadémiával kombinálandó képzését illetőleg is.

III.

Tekintsük továbbá a tanítóképző-intézeti tanárképzésnek a két főszakra — a nyelv- és történettudományi, valamint a mennyiség és természettudományi szakokra vonatkozólag a Nagy méltóságod legújabb i. magas rendeletével szabályozott azon jelenlegi állapotát, mely szerint a a képzés e szakokon részben már a budapesti tudományegyetemre helyeztetett át.

Nagy méltóságod e magas intézkedését örömmel vette tudomásul a polgári isk. tanítóképző tanárkara, mert hisz ugyanez a testület volt az, mely már 1891-ben, a tanítóképezdei tanári tanfolyam reorganizálása tárgyában Nagyméltóságodhoz intézett emlékiratában maga is kívánatosnak mondotta ki, hogy az ezen tanfolyamra fölveendő jelöltek szakjuk egyes tárgyaiból a budapesti m. k. tudományegyetem egyes kiválóbb tanárainak előadásait hallgassák, ily módon szakképzettségüket kiegészítsék, mélyítsék s egyszersmind a tudományos vizsgálódások módszereivel is megismerkedjenek.

De ha azt vizsgáljuk, hogy ez a mostani kiegészítése a képzésnek — a tudományegyetemre való utalás — elég tervszerűen és összhangzatosan illeszkedik-e a tanítóképezdei tanárképzés eddigi, bár hiányos, de egységes elveken nyugvó rendszerébe: úgy erre kedvező feleletet semmi esetre sem adhatunk. Itt is ugyanaz a baj konstálható, hogy az egyetemre utalás ügye nem lévén eléggé előkészítve és rendezve, *a két képzési tényezőnek, a Paeda-*

gogiumnak és a tudomány egyetemnek, ez ügyben sem a munkaköre, sem felelősségük határvonalai nincsenek megállapítva s így a tanítóképezdei tanárképzés ügye a jelen stádiumában is valóságos „rés nullius“ maradt. A polgári tanítóképző' tanárkara, mely eddig ezzel az ügygyei önzéstelenül s el *kell* ismerni nem is épen eredménytelenül foglalkozott, Nagyméltóságodnak ebben a minden oldalról örömmel üdvözölt magas intézkedésében nem egyebet látott, mint ettől az oly sok tekintetben hálátlannak mondható munkájától való fölmentetését, vagy legalább is ennek a kezdetét. Elég oka volt tehát ezt a m. minis-
téri intézkedést már ebből a szempontból is örömmel üdvözölni. A Paedagogium most már kezdi nem tekinteni a magáénak ezt az ügyet.*

Ámde a másik új tényező, az egyetem nemcsak hogy semmit sem törődik ezzel az egész ügygyel, hanem jórészt tudomást sem vesz róla. Ez eltűri ugyan, hogy a mi tanítóképezdei tanárjelöltjeink eljárhassanak egyes tanárok egyes előadásaira, a mint hogy ott tudtom szerint el szoktak túrni minden tisztességes magaviseletű embert, kivált ha az illetők lefizetik a rendkívüli hallgatóktól

* Nem lehet bizonyos keserűség nélkül vissza gondolnunk arra, hogy mily bántó kicsinyléssel viseltetett eleitől fogva a hazai közvélemény a P.-nak ezen tanárképző munkássága iránt. Ez emlékirat végén közölt kimutató a P. által képzett tkp. tanárokról elég világot vethet ennek a munkának a dimensioira.

A P. elvégre is *telt* valamit, a legteljesebb önzéstelenséggel, csendben, minden reklám nélkül akkor, a midőn mások még csak nem is gondoltak erre; a midőn arról, hogy itt még is történik ez ügyben valami, úgyszólván tudomást sem vett senki. Még beszélni és írni is — a mi minden esetre könnyebb, mint tenni — csak akkor kezdetek e dologról, a midőn mi nyomtatott emlékiratokkal kezdtük kérni, sürgetni a fennálló tanárképző intézmény reorganizálását. És az a beszéd és írás is — hosszú időn át — leginkább csak ennek a mi munkánkunknak a becsmérteléből állott. A támadóknak sikerült is aztán szerencsésen átszuggcralni az intézmény iránti gyanút nem csak az ország összes tanári köreire, hanem fájdalom I sok tekintetben még a P. felettes hatóságaira is.

Vajha erről már csak mint lezajlott múltrol lehetne szó!

megkövetelt félévi tandíjakat is, de azzal aztán, hogy az illetők tényleg eljárnak-e az előadásokra s ezeken tanulnak-e valamit, épen semmit, de semmit sem törődnek.

Világos tehát, hogy ez az ügy tett ugyan már egy lépést a szerencsés megoldás felé, de ha ennek annyira kívánatos további rendezése itt megszakadna, úgy ez egy lépéssel e tanfolyam ügyei csak még zavarosabbá, kúsztalibbá válnának, mint eddig voltak. Én a magam részéről megkísérlettem ugyan előzetesen, is tájékoztatni a magyar királyi tudományegyetem bölcsészeti karának dékánátusi hivatalát a tanítóképezdei tanári tanfolyam szervezete és feladatai felől, fölkérvén egyebek közt a dékánátust arra is „kegyeskedjenek lehetővé tenni azt, hogy addig is míg az ezen tanítóképezdei tanári tanfolyamra fölvettek rendes képesítési vizsgálat letevésére lennének utasíthatók, az általuk látogatandó egyetemi előadásokból rendszeren kollokválhassanak, hogy ennek eredménye a részükre kiállítandó végbizonyítványba föl legyen tüntethető“.

Ezen még folyó évi szeptember havában elküldött hivatos átíratomra mind a mai napig — február hó vége — nem volt szerencsém választ kaphatni, a mit egyáltalában nem vád vagy neheztelés okából hozok fel Nagyméltóságod előtt — mert hisz lehet, hogy a bölcsészeti kar dekanatusa nincs is talán abban a helyzetben, hogy ez ügyben érdemleges választ adhasson, hanem csupán azt a fentebbi állításomat akarom vele igazolni, hogy a budapesti m. kir. tudományegyetem tényleg nem sokat fog törődni ezzel a mi tanítóképezdei tanári folyamunkkal, sőt arról, hogy ennek a növendékei járnak-e vagy nem az egyes egyetemi előadásokra, még csak tudomást sem fog venni.

IV.

Ezek után legyen szabad rátérnem ez emlékirat megírásának közvetlen indokára, a tanítóképezdei zene-tanárképzés és képesítés ügyének Nagyméltóságod f. é. 57,009. sz. a. magas rendeletéből kifolyólag az Orsz. Zeneakadémia ügykörébe leendő áthelyezésének a kérdésére.

E magas rendelet világosan és határozottan megjelöli ugyan azt az irányt, a melyben ez az ügy jövőben megoldandó lesz, s ez kellő összhangban is van a tanítóképezdei tanárképzést illetőleg tett eddigi kezdeményezésekkel, de az, hogy ez a tervbe vett áthelyezése a képzésnek a Paedagogiumból az Orsz. Zeneakadémiába az ügyre nézve valóban üdvös eredményű is legyen, nézetem szerint több igen lényeges előfeltételhez van kötve.

A tanítóképző-intézeti zenetanárok képzésének ez az áthelyezése az Orsz. Zeneakadémiára *első tekintetre* annyira természetesnek tűnik fel, hogy majdnem boszantónak látszik az — és tényleg sokan és régóta boszankodnak is felette — hogy miért nem ment már régen végbe ez a szerepcsere? Miért állta útját (dehogyan állta!) a Paedagogium már eddig is annak, hogy a «zenetanárok» képzése ne a zeneoktatásnak legfelsőbb és legkialakultabb hazai intézetében eszközöltessék. Itt a *fogalomzavart* — mert azzal van dolgunk — tisztán a „zenetanár“ fogalmának a különböző értelmezésében kell keresnünk. A *tanítóképzői* zene-tanárképzést ugyanis nem kell, nem szabad azonosítani az *általános művészeti irányú zenetanárképzéssel*. Az Orsz. Zeneakadémiának pedig tudvalevőleg ilyen tanárok képzésében (zenekari karmesterek, konzervátoriumi, zenedei stb. zenetanárok) állt és áll ma is a feladata. Az Orsz. Zeneakadémiának a legfőbb — és csaknem mindent —

még a fentjelzett zenetanárok képzését is magába olvasztó feladata a *művészképzés*, a mint hogy az Orsz. Zeneakadémia tanárai is kivétel nélkül mind nagynevű, és ambícióju zeneköltők és zeneművészek. Az ilyen *művészi* légkörben tudvalevőleg a tanítványokban is hamar — bár fájdalom, sokszor igen jogosulatlanul — kifejlődik az erős, a túlságos, a beteges *művészeti önértet*. A legragadósabb szellemi nyavalyája ez minden ilyenmű művészképző-intézetnek.

A táitwó^epzo-zenetanárnak az alapos szakképzettségen kívül a legelső s tán a legfontosabb kelléke, hogy működése színterén, a tanítóképzőben alaposan le tudjon küzdeni önmagában minden ilyen művészeti hajlamot és ambíciót. Az ő feladata ott a képzőben *minden inkább, csak nem művészeti*, e szónak abban a kozmopolitikus, eszményi értelmében, mint a milyen például az Orsz. Zeneakadémiának képezi a légkörét. Olyan állás ez, hogy ha például a tanítóképző-zenetanárban nem tudná leküzdeni a zenepaedagogus a zeneművészt, úgy ez utóbbi benne okvetlenül keresztre fog feszítettetni. Neki ez esetben meg kell önmagával hasonlania, zenemartírrá kell válnia.

A magyar tanítóképző-zenetanárnak az ő feladatai tisztán és szorosan a magyar, nemzeti *népénekülésben* vannak körülhatárolva. Ezt a magyar népénekülést — úgy a világít, mint az egyházit — kell neki az általa képezendő néptanítók által nemesebbé, szebbé, és — mennyire a rendelkezésére álló eszközök véghetetlenül szerény volta megengedi — művésziebbé is tenni, de *mindenek felett az ő magyaros voltában gondosan megőrizni sőt ott, a hol az szükséges, még magyarabbá is tenni*. De a képezdei zenetanárnak a néptanítóképzés egész organismusa egyik öntudatos és harmonikus tényezőjének is kell lennie. Neki tehát a maga részéről is okosan, a legtöbbször

talán az ő zenész voltának keserű önmegtagadásával kell bele illeszkedni tudni a néptanítók képzésének egész szervezetébe. És nem elég az, hogy okosan ki tudja tűzni a célzt és megállapítani ebből a maga feladatait, hanem okosan számolnia kell az adott körülményekkel és eszközökkel is. Neki tisztában kell lennie azzal, hogy az ő tanítóképzőbeli zeneoktatásának ez idő szerint nincs egyáltalában más előképzettségi alapja, mint az, a mit maga az őstermészet nyújthat: az *egészséges ének-szervek* és a természetes — tehát csak olyan, a milyen — *zenei hallás*. E szerint a tanítóképzőben a zene- és énekoktatást a legislegelején, az ABC-nél kell elkezdni és pedig nem is csak egyes kiválasztottakkal, hanem egy egész tömeggel. A tanárnak itt okvetlenül bizonyos átlageredményeket kell elérni. És milyeneket? Olyanokat, a melyekre a művészeti célokat szolgáló iskolákban csak szánó megvetéssel fognak letekinteni.

Mindezekből úgy hiszem eléggé kiviláglik, hogy a *tanítóképző* zenetanárképzésnek a mi legfelsőbb fokú zeneművészeti iskolánkba leendő áthelyezése magában véve még nem sok biztosítékot nyújt arra nézve, hogy az tényleg jobb lesz, mint az eddigi; — tehát, hogy az ott képzendő és képesítendő tanítóképezdei zenetanárok az ő sajátlagos feladataikat tényleg jobban fogják megoldani, mint azok, kik eddigelé a Paedagogiumban, a Bartalus István zenetanársága alatt nyerték kiképeztesítésüket. Az az „alaposabb és magasabb fokú zenészeti képzettség“, melyre a tkp. zenetanárjelöltek ott kétségtelenül sokkal inkább mint itt — a Paedagogiumban — szert fognak tehetni, magában véve igen szép dolog, de kérdés: lehetséges lesz-e ezt eléggé értékesíteniük a népiskolai tanítóképzőben? És vajjon a tanítóképzőben elérendő igen-igen szerény zenészeti célokra nézve az *«elég»* nem

többet ér-e, mint a «sok»? És mivel éppen szóba hoztam Bartalust, legyen szabad fölhasználnom ezt az alkalmat arra, hogy némi igazságot szolgáltatassak — már a mennyire azt én tenni jogosítva lehetek — úgy neki, mint a mi eddigi tanítóképezdei zenetanárképzésünk ügyének is. Ennek szerintem főleg két megbecsülhetlen, nagy előnye voltaképp az, hogy Bartalus úgy is mint *zenepaedagogus*, úgy is mint *zenetudós* egyformán kitűnőség volt és hogy benne a tanító képző-zenetanár képzésnek ez a két fontos tényezője igen szerencsés harmóniában olvadt össze; a *másik*, hogy ő, mint minden ízében *magyar* zenész s mint a magyar népénekülésnek nemcsak legalaposabb ismerője, hanem annak legkiválóbb művelőinek egyike, különösen hivatva volt arra, hogy művelőleg és mindig igazi *magyar nemzeti szellemben* hasson a magyar népénekülés fejlesztésére.

A Bartalus nyugdíjaztatásával a paedagogiumi zenetanár-képzésnek ezen, legkivált a B. személyéhez kötött előnyei megszűnván s az ő állása Nagy méltóságodnak rávonatkozólag kiadott m. rendelete folytán egyelőre nem is lévén betöltendő, nagyon természetesnek találom, ha ily körülmények között könnyen túlsúlyra vergődhetett e kérdésben az a felfogás, hogy a tkp. zenetanárok képzése és képesítése véglegesen az Orsz. Zeneakadémia ügykörébe helyezendő át.

Azok után, a miket ez ügyben Nagy méltóságod előtt itt kifejtteni szerencsém volt, önként következik, hogy részemről ezt a képzést elvileg — tehát minden esetleges személyes kérdéstől eltekintve — most is sokkal inkább helyén valónak találom az *ország legkifejlettebb népoktatási intézetében*, a Paedagogiumban, illetőleg az e *mellé* felállítandó *tanárképzőben*, mint abban a legkifejlesztettebb zeneművészeti iskolában, melynek a népoktatás ügyéhez absolute nincs semmi köze.

Inkább helyén valónak tartottam pedig nevezetesen a következő okoknál fogva:

1. Mert ugyanott — a Paedagogiumban — történik a polg. isk. ének- és zenetanítók képzése és képesítése is, a tanítóképző-zenetan árképzésnek pedig nézetem szerint ezután is — mint eddig vala — ez fogja a legtermészetesebb alapját, előképzettségi feltételét képezhetni.

2. Mert a Paedagogium mellett már is fennálló tanítóképzői tanári tanfolyamon tényleg más irányban is képeztetnek tanítóképzőtanárok s itt a *gyakorlati* kiképzés céljaira valódi *minta* népisk. tanítóképző áll rendelkezésre. A képzésnek ez a fontos, tán mindennél fontosabb eszköze teljesen hiányzik az Orsz. Zeneakadémiában.

3. Mert a Paedagogium ezenkívül el van látva egy oly minta- (gyakorló) népiskolával is, melyben a tanítóképző-zenetanárjelölt folyton szeme előtt és megvalósítva láthatja a népiskolai énektanításnak valódi *céljait* és helyes *módszereit*, a mit, közbevetőleg legyen mondva, a székesfőváros többi népiskolaiban aligha fog szemlélhetni.

És azon föltevésemben, hogy a tanítóképző-zenetanárképzés a Paedagogiumban van leginkább helyén, nem tántoríthat meg az a körülmény sem, hogy a Bartalus nyugdíjba lépése folytán a paedagogiumi képzés mellett szóló érvek egyik legfontosabbika esik el, mert egyáltalában nem tudom kizártnak tartani azt az esetet, hogy a Bartalus helye *a polgári isk. tanítóképzőben* ne lenne betölthető más — az ő nyomdokain haladni tudó és akaró zenetanárral — esetleg az ő egykori tanítványai legkiválóbbjainak valamelyike által is, ki a Bartalus munkáját úgy az ügyhöz, mint a mesterhez méltó módon, folytathatná továbbra is.

Minthogy azonban a fennforgó kérdésben elfoglalt ezen álláspontom Nagyméltóságodnak ugyanez ügyben

kimondott elvi elhatározása folytán, némileg már *túlhaladottnak* tekinthető, bátor leszek elmondani, hogy miképen vélném a kérdést úgy oldani meg, hogy az ez által elérendő alaposabb zenészeti kiképeztetés miatt — melynek szükséges voltát nem fogja senki kétségbe vonhatni — ne áldoztassanak fel a paedagogiumi képzésnek fent elősorolt s az Orsz. Zeneakadémia által semmi esetre nem nyújtható előnyei.

E kérdés megoldásának kulcsát könnyű megtalálni Nagy méltóságodnak a tanítóképző-tanári tanfolyam két főszakcsoportjára vonatkozólag már kimondott s életbe is léptetett m. intézkedésében, az egyetemre történt utalásban.

Ép így volna megoldandó ez a kérdés ezen a tanfolyamon is.

Először is a fölvétel tárgyában a javaslattevéssel szintén a polg. tanítóképző tanárai (főleg a zenei szakcsoportbeliek) lennének megbizandók ép úgy, a mint az a két főszakra nézve jelenleg is történik. E tanfolyamra a Paedagogiumnak polg. isk. zenetanítóságra már kitünően képesített azon növendékek volnának kijelöiendők, kik a tanítóképzői tanári állásra máskülönben is elég hivatottsággal és képzettséggel bírnak. Ezek kiképeztetése aztán ép oly módon történhetnék az Orsz. Zeneakadémia „igénybe vételével“, mint a hogy az a két főszakcsoporton történik a folyó iskolai évtől kezdve a budapesti kir. egyetem igénybe vételével.

Megjegyzem, hogy a megoldásnak ez a módja intézetünkben már több év óta tényleg életbe is lépett. A polg. tanítóképző zenei szakcsoportjának egyes kiválóbb növendékei a saját elhatározásukból — s az én tudtommal és jóváhagyásommal is — beiratkoztak az Orsz. Zeneakadémia rendes növendékeiül s a délutáni szabad

óráikban szorgalmasan eljárva a Zeneakadémiára, itt a zongora, orgona, hegedű, a gordonka s a zeneszerzés (összhangzattan, zeneköltészet stb.) jeles tanárai vezetése alatt igyekeztek kiegészíteni és tökéletesíteni a Peadagogiumban szerzett ebbeli képességeiket. Minthogy pedig az ének-zene polg. tanítóképzőnkben csak mellékszak, úgy hogy erre csak a két főszak (nyelvtört. és mennyiség-természettudományi) valamelyikének rendes növendékei voltak fölvehetők, ennél fogva ezek nemcsak az ének-zenéből, hanem a két főszak valamelyikéből is okleveles polgári isk. tanári minősítésre tehetek szert. Ezt pedig fentartandónak tartanám továbbra is.

A tanítóképző-zenetanárok képzésének kérdésében a kvalifikációnak ezen úgy az általános műveltség, mint a peadagogiai szakképzettség és tanári *hasznavehetőség* szempontjából való kibővítését nem lehet eléggé nagyra becsülni, tehát nem is tudom ezt eléggé Nagyméltóságod becses figyelmébe ajánlani. A zenetanár csak így fog igazán összhangzatosan beleolvadni tudni az ő képezdei zeneoktatásával a tanítóképzés nagy és nehéz munkájába, csak ily műveltséggel fog igazán helyet foglalhatni magában a tanári karban is. Csak ily minősítés mellett fog ő esetleg más tantárgyak tanítására is vállalkozhatni, a mire a szükségszerű tanári helyettesítések révén is vajmi gyakran van szükség. Ezen többoldalú alkalmazhatósága fogja egyszersmind *megnyitni előtte a tanári pályán való előhaladásnak mindazon útjait, a melyek bármely más rendes tanár előtt is nyitva állanak,*

A kellő paedagogiai műveltség és tanári alkalmazhatóság rovására túlfejlesztett művészeti kiképzettség — a mint azt már fentebb is volt szerencsém érinteni — sohasem fogja magát benn az intézetben érvényesíteni tudni. Az ilyen képzettségű zenetanár tehát nehezen, vagy

sehogy sem fogván beleilleszkedni tudni a tanítóképzőbeli *kezdetleges* zeneoktatásnak művészeti szempontból annyira hálátlan munkakörébe: úgy fogja érezni magát itt, mint *a hal szárazon*. Az ilyen művésztanár vagy elébb-utóbb művészeti önmeghasonlásba esik és — elzüllik, vagy a leggyakrabban esetben az intézeteken kívül — *ennek rovására* fog mint magán-zenetanár, karmester, zeneszerző stb. a maga hajlamainak megfelelőbb foglalkozást keresni.

Az ilyen zenetanár, még ha az intézetnek szenteli is minden idejét és erejét, a mi nagy ritkaság, de nem példátlan: *csak tévútra fogja vezetni a tanítóképzőben zeneoktatást*, mert az illető vagy csak egyes tehetségesebb növendékeivel fog előre nyargalni a maga művészeti ideáljai után, nem sokat törődve a kezdők és nehezen haladók nagy tömegével, vagy ha tanítja is a tömeget, úgy csak egyes, nagy kinnal, bajjal létrehozott intézeti produkciók, hangversenyek stb. rendezésére fogja fordítani minden erejét. Nem volna nehéz ez állításaimat konkrét példákkal is igazolni, de — tekintettel az ilyen példák odiosus voltára — engedőimet kérek arra, hogy csak általánosságban utalhassak azokra.

A tanítóképzői zenetanárok képzésének és képesítésének a kérdésében az Orsz. Zeneakadémia kétségtelenül a tisztán zeneművészeti érdekek álláspontjára fog helyezkedni. Ez nagyon természetes. Sőt annnyival inkább fog ragaszkodni ez álláspontjához, minthogy az Orsz. Zeneakadémia alapjainak a megszilárdításához is hozzá fogna járulni az a körülmény, ha feladatainak ügköre kibővítenék ezzel a fontos, országos érdekű képzéssel. Az általa képzett (művészeti) zenetanárok számára ezzel a biztos, nyugdíjképes állások kecsegtető perspektívája fog megnyílni: az olyan állásoké tehát, a milyenekben az

illetők ez idő szerint még épen nem bővelkednek. Tisztán a zeneművészségből mai nap már alig lehet megélni.

Az Orsz. Zeneakadémia főleg arról az alapról fogja tehát védelmezni a maga álláspontját, hogy a zene-tanárnál mindenek feletti legfőbb kellék a mentői alaposabb és többoldalú zenészeti kiképeztetés. Sőt az sem lehetetlen, hogy az Orsz. Zeneakadémia a paedagogiai képzés kívánalmainak is igyekezni fog, úgy a hogy lehet, a saját hatáskörében megfelelni, hogy ezzel a paedagogiumi képzés mellett felhozható legfőbb érveket magára nézve hatálytalanokká tegye.

Nagy méltóságod bölcsessége döntsön e kérdésben.

A Paedagogiumra nézve az, hogy részt vegyen-e a tanítóképző-zenetanárok képzésében ezután is vagy *nem, merőben közömbös dolog.*

Hogy ez nem egészen közömbös az ügyre, a hazai tanítóképzés érdekeire nézve, azt úgy hiszem, sikerült bebizonyítanom.

V.

Ezen emlékirat első részében, mely a fennforgó kérdésre vonatkozó történelmi visszapillantásomat foglalja magában, érintve volt az is, hogy polgári tanítóképzőnek mind a tanári kara, mind az igazgatótanácsa, egyértelműleg ajánlotta volt még az 1890. év nyarán Nagy-méltóságod nagynevű elődjének, gróf Csáky Albin akkori vallás- és közoktatásügyi minister urnák a figyelmébe azt, hogy a tanítóképző-intézeti *gazdaságtan-tanárok szakszerű kiképeztetéséről* a többi szakokra nézve már elfogadott alapon, ugyanazon szervezet keretében történjék gondoskodás.

Legyen szabad tehát elmondanom ez utóbbiról is a magam igénytelen nézeteit.

Kétségtelen, hogy főleg a falusi néptanítók képzésére szolgáló intézetekben *kiválóan fontos* szerepe van a gazdasági oktatásnak, tehát igen fontos az ezen oktatást nyújtani hivatott tanárok képzésének a kérdése is.

Ámde ha nem akarjuk e kérdést is — mint az, fájdalom, a rajztanárok képzésénél egészen, a zenetanárok képzésénél pedig úgy félig-meddig már megtörtént — a tanítóképző-intézeti tanárképzés organismusának egységéből kiszakítva *egyoldalulag* oldani meg, úgy nézetem szerint itt is okvetlenül a *közös képzési alapra* kellene helyezkednünk, gondoskodván arról, hogy a tanítóképző-intézeti gazdatanár se legyen egyoldalú szakember, hanem álljon *paedagogiai képzettség tekintetében* egészen egyenlő fokon a többi tanítóképző-intézeti tanárokkal. Ezenkívül tekintetbe volna veendő a tanítóképző-intézeti gazda-tanárok kiképzésénél még az is, hogy nem volna-e lehetséges ezek minősítését, illetőleg kiképzését úgy állapítani meg, hogy munkakörük tanítóképzőink szervezetének megfelelően *némely rokонтantárgyak és foglalkozások belevonásával jobban kikeríttessék*. Mert hisz világos, hogy a gazdasági oktatás az elemi tanítóképzőkben magában véve nem adhat egy tanár alkalmazásának megfelelő munkakört.

Bátor leszek tehát előadni, hogy a gazda-tanár munkakörének egyes tantárgyakkal és foglalkozásokkal való kikerekítését miképen vélném keresztülvihetőnek.

1. Lássuk először is a *rokонтárgyakkal* való kiegészítést.

Szükségesnek tartom itt mindjárt előre bocsátani, hogy a gazda-tanárok képzésénél a fölvétel alapjául szolgáló előképzettség tekintetében sem akarok semmi különbséget enni ezek és a többi szakbeliek közt. Tehát ide a polgári tsk. tanítóképző mennyiség- és természettudom.m szakcsoportjának polg. isk. tanárságra jelesen képesített azon

növendékeit venném fel, kik a *természetrájk és vegytan* — különösen *állat- és növénytan* — s főleg a gazdaságtan iránt az elemi tanítóképzőtől kezdve mindvégig nemcsak kiválóbb kedvet és hajlamot tanúsítottak, hanem e tárgyból már megfelelő gyakorlati képzettségre is szert tettek. Ez az az alap, melyről a gazda-tanárok kiképeztetése a tanárképző keretében a kétéves tanfolyam alatt a kedvező siker minden biztosítékával lesz eszközölhető.

Ezzel már rámutattam egyszersmind arra is, hogy melyek azok a tantárgyak, a melyekkel a gazdaságtan! oktatást legtermészetesebben kiegészíthetőnek tartom. Ugyanilyen rokontárgynak tekinthető a *közgazdaságtan* is, mely a tanítóképzők új tantervjavaslatában a történelmi tantárgyakhoz van ugyan sorolva, de a mely tárgy aligha fog állandóan megmaradhatni ebben a kissé erőszakolt kapcsolatban.

Ugyancsak kínálkozik a gazda-tanári munkakörrel való egyesíttetésre a *kézimunka tanítása* is. Ez igen jól egyesíthető a gazdasági gyakorlatokkal, a melyek a kertészkedésre és egyéb gazdasági foglalkozásokra alkalmatlan időben, tehát az iskolai évnek mintegy négy hónapján keresztül úgy is csak inkább e fajta foglalkozásokból u. m.: jelfák, könnyebb kerti eszközök készítéséből, könnyebb gazdasági szalma- és vesszőfonásból, méhkaptárrok készítéséből, stb. szoktak állani. A gazdatanár az ő kiképzésének két éve alatt, kivált ha az illetőnek van némi kedve és hajlama az eféle foglalkozások iránt, könnyen ki lesz képezhető a *slöjd-munkában* is, mely mindenestre a legfontosabb alapvető része az egész kézügyességi oktatásnak s melynek oktatására a Paedagogium amúgy is igen kiváló szakemberrel rendelkezik.

Az itt felsorolt rokontárgyak természetesen nem lesznek mind beilleszthetők a gazda-tanár munkakörébe,

kivált az esetben, ha egyik vagy másik tanítóképzőben nagyobb arányban kell folytatni a kertészkedést és gazdálkodást. Nagyon természetes, hogy a gazdatanár épen a *gyakorlati* kertészkedés és gazdálkodás által fogja feladatát a tanítóképzőben a legmegfelelőbben betölthetni. Tehát épen ilyen körülmények között nem lenne tanácsos a gazda-tanárt tantervszerű óraadásokkal — akár mennyire belevágnának is azok különben az ő szakmájába — túlságosan lefoglalni. A *képzésnél* és *képesítésnél* azonban — az egyéni hajlamok és képességek méltányos figyelembe vételével — lehetőleg érvényt szeretnék szerezni a tantárgyak itt contemplált összekapcsolásának.

Bármily nagy fontosságot tulajdonítsunk is különben e tantárgy tanításának főleg a falusi néptanítók képzésénél, mindazonáltal kétségtelen, hogy tanítóképzőink mai szervezete, vagyis a tantárgyak és képzési követelmények mai agyonzúzó tömege mellett a gazdasági oktatásnak igen-igen *szűk térre kell összeszorulni*.

Ezen a szűk téren mégis lehetőleg sokféle, és a néptanítói pályán jól értékesíthető ismeretet és képességet kell nyújtani tudni. Nagy és súlyos feladat ez, a melynek megoldására nem elég, hogy valaki a gazdasági szakban mentői jobban kiképzett szakember legyen, hanem *e mellett* az illetőnek egyszersmind paedagogiailag is teljesen egyenlő képzettségű tanárnak kell lennie a többi szakok tanáraival. Neki teljesen otthonosnak kell lennie a tanítóképzés feladatainak s egész szervezetének az ismeretében, mert csak akkor fogja helyesen és organikusan beilleszteni tudni a maga gazdasági oktatását az egész képzés rendszerébe és szellemébe. Csak akkor fogja minden ingadozás nélkül, biztosan megállapíthatni azt, hogy a gazdaságtan óriási birodalmából mit, mennyit és miképen kell neki itt tanítania.

Ezért nem tartanám szerencsés megoldásnak azt, ha a tanítóképző-intézeti tanárok képzése e szakot illetően is kiszakíthatnák a tanárképzés egységéből és áthelyeztetnék ez — hogy a kiszakítás még teljesebb legyen — egy egészen más minisztérium ügykörébe.

2. A gazda-tanári állás ügykörének a kiegészítéséről szólva, említettem volt a *rokonfoglalkozások* belevonását is. Lássuk ezt közelebbről.

A tanítóképzők adminisztrációjában, kivált a hol a képző internátussal (és köztartással) is egybe van kötve, a tisztán ökonómiai ügyek olyan teherrel súlyosodnak az igazgatókra, hogy ezek miatt gyakran a belső vezetés nevezetesen a tanítási és nevelési munka cél tudatos irányításának és ellenőrzésének az érdekei szenvednek hátrátételt.

Sokszor az igazgató inkább csak ennek a belső vezetésnek a feladatára bír képességgel — hisz ez a más-különbben is elengendhetlen igazgatói kellék — de már az ökonómiai dolgokra, például arra az egész intézeti személyzettel folytatandó állandó küzködésre, hogy a rend, a tisztaság és közegészségügy egyéb követelményeinek mindenki és minden irányban eleget tegyen, már kevésbbé látszik alkalmasnak. Ilyenkor mindig előtérbe lép egy ügyes, buzgó, szakképzett s mindenek felett tevékeny és erélyes gazdának az intézet gépezetében való rendkívüli fontossága. Ép így van a dolog az intézeti számadások és leltárak vezetésével is. Ismertem tanítóképzői igazgatókat — kik mint jó paedagogusok, kitűnően oldották meg állásuk feladatainak a paedagogiai részét, de . . . szánandóan, nyomorultan megbuktak, elsüllyedtek az ökonómiai vezetés ingoványaiban. Olyan igazgató, a ki mind a két irányban egyformán jól megállja a helyét, csak a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. Mint-

hogy pedig az ökonómiai vezetésnek kifogástalan képessége tényleg nem is képezheti az igazgatói arravalóság elengedhetlen feltételét, nagyon indokoltnak látnám, ha már a tanítóképző-intézeti tanárok képzésénél gondoskodnánk arról, hogy azok, a kiknek az e nemű foglalkozásokra kedvük és képességük is van, vagy a kiknek a munkakörével ez leginkább összeegyeztethető, — *például első sorban éppen a gazdatanárok*, ebben az irányban is kellően kiképeztessenek, — úgy, hogy szükség esetén tényleg ez a munkakör is rájuk legyen bízható.

Nézetem szerint tehát a gazda-tanároknak az ily irányú kiképeztetése éppen a Paedagogium mellé felállítandó tanárképző-intézet által volna a legmegfelelőbben eszközölhető.

Most még csak valamit a képzés módozatairól.

Először is a gazdatanári munkakörnek a fenntvázolt képzési irányokkal való kiegészítésénél nem volna helyén az egyéni hajlamoknak megfelelő szabad választást holmi merev szabályokkal megnehezíteni. A tanárképző igazgatójára lenne bízandó, hogy *tekintettel az illető tanárjelölt hajlamaira*, ő állapítsa meg azok tanulmányi rendjét, nevezetesen azt, hogy vájjon az illető a szorosan vett gazdasági tantárgyakon kívül az ásványtan-kémiában, vagy a növény- és állattanban, vagy közgazdaságban és állami számvitelben, vagy a kézügyességi és háziipari oktatásban szerezzen magának a két éves tanfolyam alatt alaposabb kiképzést. Az állami számvitelben és az egyszerű gazdasági könyvvezetésben lehetőleg mindenkinek szert kellene tennie a legszükségesebb elméleti és gyakorlati képzettségre. Ez utóbbiaknak, valamint az intézetek gazdasági adminisztrációjának az elsajátítása a tanárképzővel kapcsolatos internátusokban és collegiumokban gyakorlati úton lenne eszközölendő. A kézügyes-

ségi oktatás szintén a gyakorló polgári iskola, és elemi tanítóképző e nemű tanműhelyeiben lenne elsajátítható.

A gazdaságtani szakképzés körébe tartozó tárgyak, nevezetesen a gyümölcs-, konyha- és virágkertészet, a szőlőművelés, méh- és selyemtenyésztés stb. a Paedagogiumon kívül, mely a képzésnek igen becses szellemi és anyagi fölszerelésével rendelkezik, leginkább *a különben is közelfekvő állami kertészképző-iskolában*, az állattenyésztésre vonatkozó dolgok részben az állatorvosi akadémián stb. lenne elsajátítható.

VI.

Mindazokban, a miket a tanítóképzői tanárképzés ügyére vonatkozólag ezúttal elmondani szerencsém volt, egy eszme — tán mondhatnám igazság — húzódik veres fonalként végig. *Ez pedig abban áll, hogy a tanítóképz. tanárképzőnek a Paedagogium mellé kell felállíttatnia, annak erre kell támaszkodnia.* Ez eszme leginkább kidomborodik, a legkézzelfoghatóbb a zenetanárok képzéséről mondotakban. De az ezen eszmében rejlő igazság fénye, úgy hiszem, eléggé átcsillámlik a tanárképzés többi ágában is.

Igenis, bátor vagyok vallani és hirdetni, hogy a tanítóképző tanárok képzése minden ágának egységes elvek szerint kell történni, tehát azt nem különváltan kell megoldani és hogy ezen egységes elvek szerinti képzést mindenesetre a Paedagogiummal kell kapcsolatba hozni.

Mert mi az a Paedagogium a tanítóképzőre nézve?

A Paedagogium a budapesti állami elemi tanítóképzőnek és pedig e minőségében mint minta (normál) és gyakorló iskolának, a polgári iskolai tanítóképzőnek, e minőségében mint preaparandiának (előkészítő iskolának),

e két intézet internatusainak és az ugyanezen intézetek gyakorló iskoláinak, mint szintén fontos képzési eszközöknek, organikusan egybekapcsolt, egységes intézete.

Ámde a Paedagogium ez idő szerint inkább csak külsőleg tud a fenti értelmezésnek megfelelni. Csak a keret van meg, az egészséges, életrevaló, a külföld által is méltányolt alapeszme. A Paedagogium nagy mértékben rá van szorulva arra, hogy a magas kormány hígyjen és bízzék ez intézet missiójában, szervezete alapeszméjének egészséges voltában. Ez hiányzik leginkább. Nem panaszképen — a mire helyzetemben nem is vagyok jogosítva — csak mint pusztá közismereti tény vagyok bátor főlemlíteni, hogy az utóbbi évtized egyáltalában nem volt kedvező az intézetre nézve. A közokt. kormány figyelmét más nagy alkotások, u. m. egyház-politika, az egyetemek és középiskolák kifejlesztése és reorganizálása, a népoktatás-ügynek a nemzetiségi politika szolgálatába való állítása, a kisdédóvásügy stb. stb. kötötték le és vonták el — bizonyára csak egyelőre — a tanítóképzés s ebben a Paedagogium továbbfejlesztésétől.

Midőn tehát a Paedagogiumnak a tanítóképzői tanárképzésben való missiójáról beszélek, ezt csak a *megfelelően reorganizált* Paedagogiumra gondolhatom. Egy ilyenről igenis hiszem, hogy az méltó centruma, semináriuma, valódi anyaintézete lehetne a tanítóképzői tanárképzésnek.

Az egészen kétségtelen, hogy a Paedagogium egy-maga nem nyújthatja a tanárjelölteknek mindazt a képzettséget, a mire nekik szükségük lesz s a mit tőlük az igen hullámozó és következetlen „szakközvélemény” követelni hajlandó lesz. De egészen bizonyosnak tartom azt is, hogy a mennyiben az illetők „magasabbfokú tudományos képzettsége” érdekében a M. Kir. Tud. Egye-

tem, az Orsz. Rajztanárképző, az Orsz. Zeneakadémia stb. felhasználandók lesznek, ezek itt csak mint *képzési tényezők* fognak szerepelhetni. Azt azonban, hogy a képzés súlypontja a felsorolt intézetekre billentessék át, vagy hogy esetleg maga az egész képzés azok kizárólagos feladatává tétessék, ez idők szerint az ügy legéletbevágóbb érdekeinek feláldozása nélkül megengedhetőnek nem tartanám.

Ezek a feladatok csak valamely — alapeszméjében a mostani Paedagogiumhoz hasonló népoktatási főiskola által oldhatók meg sikeresen.

Több tekintetben hasonló ez a feladat ahoz, a mit a *br. Eötvös-kollegium végez* a középisk. tanárképzésre nézve. Csakhogy — mint minden hasonlat — úgy ez is sántít, mert a Paedagogiumban már készen adva vannak a képzés leglényegesebb eszközei, míg e tekintetben a *br. Eötvös-kollegium* majdnem egészen az egyetemre és a minta-gymnasiumra van utalva.

A tanítóképző-tanárok képzésének ez az itt kifejtett eszméje azonban csak sok előítélet és elfogultság alkotta akadálnak Nagyméltóságod erős elhatározása által leendő áttörésével lesz megvalósítható. Nálunk az eféle kérdésekben, fájdalom, még a szorosán vett szakkörök sem tudják magukat eléggé függetleníteni, sem a kicsinyes mellékkérdések és személyi hiúságok megvesztegető befolyásának, sem a mindenhez legjobban értő „nagy celebritások“ *tekintélyi* varázsának hatásai alól.

Tekintély —? Ki ne hódolna előtte, kivált ha nem csupán a személyek, hanem az érvek tekintélyéről van szó.

Én e kérdésben is az ügy diadalát csak a vezető orgánumnak legfőbb, legpártatlanabb és legtárgyilagosabb, tehát semmiféle tekintély bálvány „Votum Minervae“-ja által meg nem ingatható ítéletétől várom és reménylem.

Az én szerény votumom nem bír, de nem is akar harczra kelni a nagytekintélyeknek bizonyára ebben a kérdésben is megnyilatkozandó ítélkezésével. Érveim érjenek annyit, a mennyit épen érhetnek. De tartok tőle, hogy ha ez érvek fognak is némi figyelemre méltattatni, engemet azok, kik ebben a kérdésben végérvényesen ítélni hivatva lesznek, mindjárt azzal fognak meggyanúsítani: Lám, a Paedagogium igazgatója — bár nem Cicero — ezúttal mégis csak „pro domo sua“ beszél.

Erre csak azt felelném:

Hogyan, uraim — én pro domo *mea*? Hát nem méltóztatnak látni, hogy már rajta a kezem annak a „domus“-nak a kilincsén; nekem, az abból végkép távozonak? Nem, kegyelmes Uram! A miért én lelkesedni s érte gyöngé szavamat föl is emelni bátorodom, az nem valami konkrét „domus“, nem néhány velem egy és ugyanazon testületben szolgáló konkrét ember személyes érdeke, sőt nem is ez a *mai* Paedagogium, mely különben is csak egy megkezdett, de be nem végzett intézmény, hanem egy szép, életképes népoktatásügyi eszme, az a még ezután megalakítandó Paedagogium, melyet fentebb meghatározni szerencsém volt s melyhez organikus odakapcsolódnék a tan. kép. tanárok kiképzésére szolgáló Paedagogiai Seminárium is.

És most Nagyméltóságod kegyes elnézését kérve ezen tisztán alanyi as vonatkozásoknak ide történt bele vonásáért, bátor leszek előterjeszteni a tanítóképző-intézeti tanároknak úgy a képzésére, mint a képesítésére vonatkozó javaslataimat. Ezekre nézve legyen szabad előre kijelentenem, hogy miután részint ezen emlékiratom első részét képező történelmi visszapillantásomban, részint ezen tiszteletteljes fölterjesztésem folyamán elég alkalmam volt kifejtteni úgy a *képzésre* mint a *képesítésre* vonatkozó elvi

álláspontomat, most alább következő positiv javaslataim előadásánál tartózkodni fogok minden bővebb indokolástól és elvi fejtegetésektől.

E javaslataim erkölcsi aláfalazása érdekében örömmel jelezhetem előre is, hogy mindazok, miket akár a képzésre, akár a képesítésre nézve előterjeszteni szerencsém leend, *a dolog lényegére* nézve mindenben meg fognak egyezni a „Tanítóképző-intézeti tanárok országos egyesülete“ által 1894-ben, és a II. Orsz. és Egyet. Tanügyi Kongresszus által 1896-ban hozott megállapodásokkal.

Az 1896. évi kongresszusi határozatoknak csupán egy olyan pontja van, a melyet mint egészen *idialisztikus*at s így fennálló közoktatásügyi rendszerünkbe ez idő szerint teljesen beilleszthetlent, magamévá nem tehetek, már azért sem, mert igénytelen javaslataim csak a *jelent* akarják szolgálni s így a gyakorlatilag vagy épen nem, vagy csak igen nehezen és erőszakoltan kivihető megoldásokat szándékosan mellőzendőknek tartottam. Ez a pont: a tanítóképző-intézeti tanároknak *a tanítói érettségi vizsgálat (!) alapján egy négy éves egyetemi tanfolyam által leendő képzése.*

Először is az Egyetemnek, úgy hiszem, már a dolog természete szerint sem lehetne a feladatává tenni azt, hogy ilyen kiválóan csak a népoktatásügyet szolgálni hivatott képzésre vállalkozzék. Hisz az Egyetem tudvalevőleg a hozzá annyival közelebb álló *középiskolai* tanárképzés feladatait sem tudja úgy szolgálni, a mint az kívántatnék. A tanárképzés javarészét itt is részint az *Eötvös-kollegium*, részint a *gyakorló mintagimnázium* teljesíti. Ezért az Egyetem az Ő sajátlagos feladatainak világos tudatában egészen következetesen járt el akkor, a midőn a kereskedelmi iskolai tanárok képzését is magá-

tói elutasítandónak találta, mely képzésnek a budapesti Kereskedelmi Akadémia mellé szervezése tudtommal épen most van folyamatban.

Az egyetemi képzésnek ezt az eszméjét igen érdekesen és tanulságosan világítja meg dr. *Heinrich G.*, az egyetemnek ez az éles eszű és szavú kitűnősége, ki a „Paedagogiai Társaság“-nak legközelebbi közgyűlésén tartott megnyitó beszédében a középiskolai tanárképzés dolgairól ezt mondja:

„A tanárképzés szervezésén közel három évtizede fáradozunk — tudvalevőleg nagyon kevés sikerrel. Nem tudom hamarjában megmondani, hogy ezen harmincz év alatt hány szabályzat készült és hány reform került napirendre; annál pontosabban meg tudom mondani, hogy *mind e szabályzatok és reformkísérletek nem vezettek a kívánt eredményre.* Meggyőződésem szerint, mely — megvallom — csak évek hosszú során át érlelődött meg bennem, a hiba a kiindulási pontban van. A mit mi tanárképzésnek nevezünk és e néven létesítettünk, *az egy papíron élő szervezet,* mely az egyetem és a műegyetem közt a levegőben lóg, de testet nem öltött, nem ölthetett és az eddig ismételt kísérletek után bizton állíthatni, hogy az eddigi alapon sikerre egyáltalán nem vezethet. Rá kell térnünk az egyetlen egészséges és biztos alapra, mely azután célhoz is fog vezetni: ki kell mondanunk, hogy a *tanárképzés a bölcsészeti kar föladata és tehát a bölcsészeti kar keretében oldandó meg.*“

Ő tehát reformálandónak mondja az egyetem bölcsészeti fakultását abban az irányban, hogy az teljesen megfelelhessen a középiskolai tanárképzés kívánalmainak. Az analógiát a társfakultásoknak jogász, orvos, stb. képzéseden látja. Ez az analógia — szerintem — nem épen szerencsésen van ugyan felállítva, minthogy

a jogi fakultáson — s többé-kevésbbé az orvosin is — úgy a képzés, mint a képesítés dolgaiban tudvalevőleg szintén igen sok a kívánni való. Majdnem annyi, mint a középisk. tanárképzést illetőleg a bölcsészeti fakultáson. De azt egészen kétségtelennek tartom, hogy ezeknek a nagy egyetemi kérdéseknek a megoldása nem fog egyhamar bekövetkezni. Kívánok a mi derék Heinrichunknak hosszú, igen hosszú életet, hogy szerencsésen megérhesse az egyetemnek ezt az átreformálását. Ám de nekünk — Uram Isten! — bizonyára még hatványszerűleg több ideig kellene arra várakoznunk, míg ugyanaz az Egyetem hajlandó lesz vállalkozni a népiskolai tanítóképző-intézeti tanárok képzésének nehéz feladatára is.

Másfelől bármily szép és magában véve értékes is a népisk. tanítóképzés által nyújtott *általános műveltség*, ez tudományos és formális szempontból aligha fogna elegendő szilárd alapul szolgálhatni annak az egyetemi képzésnek, mely az ő mindig féltékenyen őrzött tudományos jellegét fel nem áldozhatván, egy ilyen egészen más természetű előképzettség sajátlagos kíváncsaihoz alkalmazkodni nem fogna semmi esetre sem. Ez iránt nem lehet semmi kétség.

Azt hiszem tehát, hogy ilyen adott körülmények között egyáltalában nem is lehet egyébről szó, mint arról, hogy rendezkedjünk be tanítóképző tanárképzésünkkel azon a mindenesetre igen szerény, de teljesen szilárd és biztos alapon, a melyet a mienknek mondhatunk. A tanítóképző-tanároknak a Paedagogium mellé szervezendő képzőintézete tehát csak mint külső képzési tényezőket fogja a budapesti tudományegyetemet, a polytechnicumot, és a többi itt figyelembe vehető akadémiai jellegű szakiskolákat igénybe vehetni.

A képzésre és képesítésre vonatkozó pozitív javaslataimat ezek előrebocsátása után a következőkben van szerencsém előadni.

VII.

Javaslat a képzés szervezésére.

1. §. A tanítóképző-intézeti tanárok szakszerű kiképzése céljából egy tanítóképző-intézeti állami tanárképző állíttatik fel a Paedagogium mellé. Ez utóbbi a következő intézményeivel áll a tanárképzés szolgálatában:

a) A polgári isk. tanítóképzővel, mely a tkp. tanárképző előkészítő iskolájául szolgál.

b) Az elemi tanítóképzővel és ennek internátusával, mely a tanárképző gyakorló- és mintaiskolájául szolgál és egészen e feladatoknak megfelelő szellemi és anyagi felszereléssel látandó el.

c) Az elemi tanítóképzőhöz csatolt elemi mintagyakorlóiskolával, melyben a képzendő tanárjelöltek közvetlen tapasztalatok alapján és gyakorlatilag fognak megismerkedhetni a tanítóképző-intézeti tanárok feladatainak végcéljával.

2. §. A tanítóképző-intézeti tanárképző élén a vallás- és közoktatásügyi miniszter javaslatára Ő felsége az apostoli király által kinevezendő igazgató áll, ki elnöke egyszersmind a tanítóképző-intézeti tanári vizsgáló-bizottságnak, de a ki nem lehet egyszersmind igazgatója a Paedagogiumnak is.

3. §. Az igazgató képviseli az intézetet a külső és felettes hatóságokkal szemben. Ő állapítja meg évről-évre a képzésben *közvetlenül* résztvevő tanárokkal egyetértőleg a tanfolyam tanulmányi rendjét. Az e feletti tanácskozmányokba a Paedagogium azon intézeteinek

az igazgatói is belevonandók, a melyek a tanárjelöltek gyakorlati kiképzésében tényleg részt vesznek.

4. §. A tanítóképző-intézet közvetlenül a vallás- és közoktatásügyi miniszter felügyelete alatt áll. Ez intézet igazgatósága és a közoktatásügyi minisztérium között nincs más közvetítő hatóság.

5. §. A tanítóképző-intézeti tanárképző kollégiummal lesz egybekapcsolandó, mely a középiskolai tanárképző Eötvös-kollégiumához hasonló szervezettel bírand. E kollégium a Paedagogium telkén, de lehetőleg egészen külön e célra szolgáló épületben lesz elhelyezendő.

6. §. Az intézet kollégiuma (internátus) külön tanulmányi felügyelő vezetése alatt áll hasonló hatáskörre] és javadalmazással, minő az Eötvös-kollégiumban alkalmazotté. A tanulmányi felügyelőt az igazgató ajánlata alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki.

7. §. A kollégium élén álló tanulmányi felügyelő — ki egyszersmind az orsz. tanítóképző-intézeti tanárvizsgáló bizottság titkára is — a tanárképző-intézet igazgatójának van alárendelve. Onnan kapja a hivatalos teendőire vonatkozó összes utasításait s ő is oda tartozik betérjeszteni a kollégiumnak akár a nevelési és fegyelmi, akár az anyagi ügyeire vonatkozó összes előterjesztéseit. Ezek közül a fontosabbak a tanári tanfolyam tanári karának gyűlései által lesznek elintézendő!;

8. §. A tanítóképző-intézeti tanárképző tanárkarát az intézet igazgatójának javaslata alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki.

9. §. A tanárok csak megbízott minőségben — külön méltányos tiszteletdíj mellett — lesznek a tanárképzőben alkalmazva. E tanári kar egyenlő jogosultságú tagjai a budapesti tudomány- és műegyetem, az Orsz. rajz-tanárképző és Orsz. Zeneakadémia, valamint a polgári

isk. tanárképző mindazon tanárai, kik a tanítóképző tanári tanfolyamon levők elméleti vagy gyakorlati kiképzésében tényleg részt vesznek.

10. §. A tanítóképző-intézeti tanárképzőbe felvétetnek a polg. isk. oktatásra a budapesti országos felső nép- és polg. isk. vizsgáló-bizottság előtt jeles vagy jó eredménnyel képesített polg. isk. tanítók. Úgy a fölvétel, mint az ösztöndíjak kiosztása ügyében a tanárképző igazgatósága tesz javaslatot a tanári kar véleményének meghallgatásával s a fölvételt kérvényezőkről készítendő minősítvényi táblázat alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak. Hogy a tanítóképző-intézeti tanári pályára lehetőleg az erre benső hivatással és kellő képességgel bíró emberek kiválasztása annál inkább biztosítható, a fölvételnél első sorban a Paedagogium — illetőleg a polgári isk. tanítóképző-intézet igazgatójának az ajánlása veendő tekintetbe. Itt azonban tekintettel kell lenni egyszersmind a hazai *felekezeti* tanítóképzők tanárszükségletére is.

11. §. Az egyetem bölcsészeti fakultásának azon hallgatói, kik mint a középiskolai tanárképző rendes növendékei, legalább négy félévi sikeres egyetemi tanulmány igazolásával folyamodnak a fölvételért, szintén fölvehetők a tanítóképző-intézeti tanárképző rendes növendékeiül.

12. §. A tanítóképző-intézeti tanárképző tanfolyama két évre terjed. Az első évfolyamon a képzés túlnyomóan *elméleti*, a másodikon pedig *gyakorlati*.

13. §. Az elméleti és a szorosan vett szakképzés az egyes csoportoknak megfelelően részint a tudomány- és műegyetemen, az Országos rajztanárképzőben és Orsz. Zeneakadémiában, részint — azon tantárgyakra nézve, a melyek a fentjelzett intézetek tanulmányi rendjében

vagy elő sem fordulnak, vagy azokat a jelölt az ott eszközölhető tárgycsoportosítás mellett egyáltalában nem is hallgatna — a budapesti állami polgári isk. tanárképzőben eszközöltetik.

14. §. Azt, hogy a jelölteknek ez az elméleti és szakszerű kiképzése miféle részletes tanterv alapján történjék, nevezetesen, hogy a jelöltek kiképeztetésénél a fentjelzett főiskolák mily irányban és mily mértékben vétessenek igénybe, az intézet igazgatósága állapítja meg, mindig kellő tekintettel a jelöltek *egyéni* hajlamaira és képességeire is. E tanulmányi rendnek évről-évre leendő megállapítása tárgyában az igazgató az egyes szakcsoportokon működő tanári karral külön-külön tanácskozik s az erre vonatkozó határozatokat az igazgató a saját véleményével együtt tartozik jóváhagyás végett a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez fölterjeszteni.

Jegyzet. A tanítóképző-intézeti tanárképző tanterve csak több évi tapasztalat után s ha egyfelől, úgy az előképzést eszközölő polgári tanítóképző, valamint az elemi isk. tanítóképző szervezete és tanterve véglegesen megállapítottatott (ezek tudvalevőleg épen most vannak az átalakulás stádiumában) másfelől az elméleti- és szakképzésnél igénybe veendő főiskoláknak *e tanfolyam szükségéhez való alkalmazkodási hajlandósága is képessége is eléggé ismeretes lesz* (minthogy ez a tényező még teljesen ismeretlen) togoz állandóbb és szilárdabb alakot ölthetni.

A tantárgyak csoportosítását illetőleg alapul szolgálhatna a polgári tanítóképzőnek azon tanterve, mely a jelenlegi mennyiség- és természettudományi szakcsoportnak a kettéválasztásán alapszik — s mely tanterv fensőbb megerősítése már amúgy sem késhetik sokáig. Az 1896. évi Egyetemes Tanügyi Kongresszus tanítóképző-intézeti szakosztályának képesítésére vonatkozó határozatai alig számba vehető változtatással szintén megegyeznek a fentjelzett tanterv tárgycsoportosításával. Csupán a magyar nyelv- és történettudományi szakcsoport tantárgyainál tér el a kongresszusi határozat a polgári iskolai tanítóképző-tervétől — a mennyiben két külön szakcsoportot akar itt alkotni, egyet a német nyelv teljes elhagyásával és egyet a német nyelv belevonásával. Ennél sokkal helyesebb megoldás az, a melyet a polgári tanítóképző-intézet jelenlegi tanterve nyújt, mely t. i. egy szakcsoportba osztja ugyan be a nyelv- és történettudományi szak-

csoporthoz tartozó összes tárgyakat, de a német nyelvénél két fokozatot, egy alsót és felsőt különböztet meg s csupán a felsőfokú képesítés adja meg a német nyelv tanítására való jogosítást. A tanítóképző-intézeti tanári pályán olyan nyelv- és történettudományi szakcsoportot, melyben a német nyelv még mint az általános műveltség kívánalma s az önképzés eszköze se forduljon elő, részemről képzelni sem tudok — akkor, a midőn polgári isk. tanárt a nyelvi szakon épen nem, sőt népiskolai tanítót sem tanunk bizonyos németnyelvi tudás nélkül képesíthetőknek.

15. §. A tanítóképző-intézeti tanárképző két évfolyamán a szakcsoportok és az ezekhez tartozó tantárgyak a következők:

I. Nyelv- és történettudományi szakcsoport.

1. Általánosan kötelezeti tárgyak:

a) Bölcsészeti tárgyak (propedeutika, ethika, bölcsészet története stb.).

b) Paedagogiai tárgyak.

c) Tanítási gyakorlatok.

2. Nyelvtudományi kör tárgyai:

a) Magyar nyelvtan.

b) írásművek elmélete.

c) Irodalomtörténet.

d) Német nyelv és irodalom:

a) alsóbb tanfolyam:

p) felsőbb tanfolyam.

3. Történettudományi kör tárgyai:

a) Földrajz (statisztikával).

b) Magyarország története.

c) Egyetemes történet.

d) Magyar köz- és magánjog alapvonalai.

II. Matematika-fizikai szakcsoport.

1. Általánosan kötelezett tárgyak (lásd fent).

2. Matematikai kör tárgyai:

- a) algebra; b) geometria; c) kereskedelmi és politikai számtan; d) könyvvitelten.

3. *A fizikai kör tárgyai:*

- a) fizika; b) kémia (laboratóriumi és matem. gyakorlatok).

III. Természettudományi szakcsoport.

1. *Általánosan kötelezett tárgyak* (1. fent.)

2. *A fizikai kör tárgyai:*

- a) algebra (segéd tárgy); b) geometria (segéd tárgy); c) fizika, kémia.

3. *A természettudományi kör tárgyai:*

- a) állattan; b) növénytan; c) ásvány-, kőzet- és földtan.

(Sztéri, laboratóriumi gyakorlatok.)

IV. Gazdasági és kézügyességi szakcsoport.

1. *Általánosan kötelezett tárgyak.* (1. fent.)

2. Gazdaságtan! tárgyak elméletileg és gyakorlatilag.

3. Ásványtan, kémia.

4. Állattan, növénytan.

5. Közgazdaság és állami számvitelten.

6. Kézügyességi oktatás (Slöjd) és gazdasági házi ipar.

V. A rajzi szakcsoport.

1. *Általánosan kötelezett tárgyak* (1. fent.)

2. *Szaktárgyak:*

Geometria, rajzoló geometria, perspectiva, építészeti stíl és alaktan, műtörténelem, szemléleti perspectivus rajz, szabadkézi alakrajz, szabadkézi ornamentális rajz, szépírás, mintázás.

VI. Zenei szakcsoport.

1. *Általánosan kötelezett tárgyak* (1. fent).

2. *Szaktárgyak:*

Ének, zongora, orgona, hegedű, összhangzattan,
zeneköltészettan, zenetörténet, ének- és zenekari
gyakorlatok.

VII. Tornászati szakcsoport.

Ennek szervezete maradhat egészen úgy, a mint az jelenleg is fennáll a polg. tanítóképző tantervében. A változás csupán a képesítési vizsgálatot illetőleg állana be annyiban, hogy ez egészen az Orsz. tanítóképző-intézeti vizsgáló-bizottság ügykörébe lesz áthelyezendő.

16. §. A tanárképzőbe fölvelt rendes növendékek tanulmányi rendje a három első szakcsoport valamelyikének mind a két *körére* kiterjesztendő. A VI. szakcsoportnál az általánosan kötelezett neveléstan! és a gazdaságtan! tárgyakon kívül az itt felsorolt tárgyak közül tetszés szerinti választásban legalább még kettő fölveendő. Az V. és VI. szakcsoport (rajz és zene) azonban a három első szakcsoport valamelyikének legalább az egyik körével egészítendő ki. A VII. szakcsoport (torna) hozzávehető bármelyik szakcsoportához. Az igazgatóság a fölvételnél tartozik figyelemmel lenni az iránt, hogy ez a szakcsoport is kellő számmal legyen képviselve a tanárképző minden évfolyamán.

A tanárképző évi tanulmányi rendje nem lesz szükségén kiterjesztendő az egyes szakcsoportoknál felsorolt *tantárgyak mindenikére*. Az igazgatóság belátása szerint fog a vallás- és közoktatásügyi miniszternek javaslatot tenni az iránt (1. a 14. §-t), hogy mely tantárgyak lesznek e tanfolyamon egy vagy más esetben figyelmen

kívül hagyandók. A képesítési vizsgálat ehhez képes mindig csak az illető jelölt tanulmányi rendjébe belevont tantárgyakra fog kiterjesztetni.

17. §. Az elméleti és szakképzésnek a tanítóképző-tanári tanfolyamon nem a polgári tanítóképzői tananyag terjedelmének növelésére kell irányulnia, hanem inkább ezen tananyag intenzivebb feldolgozására. Az ezen képzésben résztvevő tanárkarnak arra kell főgondot fordítania, hogy e tananyag köréből vett egyes részletek behatóbb feldolgozása által a jelölt az egyes tudomány-szakok tárgyalásának tudományos módszereibe is belevezetessék. (L. az 1891. évi emlékirat 29. lapján.)

18. §. Az iskolai szervezet és adminisztráció ismeretébe való gyakorlati bevezetést illetőleg irányadóul szolgálhatnak az 1888. évi munkarend utasításai. Ennek gyakorlati megvalósítása kizárólag az igazgatóság hatáskörébe tartozik.

19. §. A tanítási gyakorlatok, melyek túlnyomóan a II. évfolyamra esnek, az igazgató által készítendő tervezet alapján a minta-tanítóképzőben és ennek gyakorló-népiskolájában fognak megtartatni. E tanítások lehetőleg ugyanazon elvek és módozatok szerint lesznek szervezendők, mint a hogy az a középiskolai tanárjelöltekre nézve a minta-gymnasiumban szokott történni.

20. §. A tanárjelöltek tartoznak az első évfolyam bevégeztével az Országos tanítóképző-intézeti tanárvizsgáló bizottság előtt az általánosan kötelezett tantárgyakból *alapvizsgálatra*, a második évfolyam bevégeztével pedig szakcsoportjuk külön tárgyaiból, *képesítő vizsgálatra* jelentkezni.

Úgy az alap-, mint a képesítő szakvizsgálat csak azon tárgyakra terjeszthető ki, a melyek a tanárjelöltek tanulmányi rendjébe az I—II. évfolyam alatt tényleg fel voltak véve.

21. §. A vallás- és közoktatásügyi miniszter — addig is míg a tanító- és tanítónőképző-intézeti tanárképzés és képesítés ügye *országos törvény* által lenne rendezhető, rendeleti úton fog a tanítóképző-intézeti tanárképző felállításáról — úgy a mint az az Eötvös-kollegium felállításánál is történt — gondoskodni.

B) Javaslat a képesítés szervezésére.

1. §. Elemi iskolai tanító- és tanítónő-, valamint kisdédvónőképző-intézetekben tanároknak és igazgatóknak csak oly egyének alkalmazhatók, kik az Országos tanító- és tanítónőképző-intézeti tanárvizsgáló-bizottság előtt a vizsgálatot sikerrel letévén, erről tanító- vagy tanítónőképző-intézeti tanári oklevelet nyertek.

2. §. Az 1. §-ban jelzett Orsz. vizsgáló bizottság hatásköre kiterjed úgy a tanító- valamint a tanítónőképző-int. tanárok vizsgálatára.

3. §. Az óvónőképző-intézeti tanári vagy igazgatói tanítóképző-intézeti vizsgálat csak annyiban fog a tanítóképző-intézeti tanári vizsgálattól különbözni, hogy ebben a *tudományos* szakképzés némi megszorításával a speciális óvónőképző-intézeti elmélet és gyakorlat fog jobban előtérbe állíthatni. Az ezek számára kiállítandó oklevél is lényegileg megegyező fog lenni a tanítóképző-intézeti tanárok oklevelével és a tisztán az óvónőképzés körébe tartozó elméleti és gyakorlati tárgyakból nyert osztályzatokon kívül, csupán az oklevél szövegében lesz feltüntetendő az, hogy az illető egyszersmind az óvónőképző-intézeti tanári állásra is megszerezte magának a képesítést.

4. §. A vizsgáló-bizottság elnöke a tanítóképző-intézeti tanárképző igazgatója, titkára a tanárképző kollégiumnak vezetője illetőleg tanúim, felügyelője. A vizsgáló-

bizottság többi tagjait a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki 4—5 évi időre és pedig első sorban azon főiskolai vagy képző-intézeti tanárok közül, kik a tanító-képző-intézeti tanárképzésben tényleg részt vesznek. E vizsgáló bizottságban mint az iskolai szervezetre és adminisztrációra vonatkozó ismeretkör vizsgáló-bizottsági tagja a kir. tanfelügyelők karából legalább egy tag — és az óvóképzés elméletének és gyakorlatának képviselőjében szintén legalább egy tag helyet fog foglalni. Ezeken kívül helyet foglalhatnak e vizsgáló-bizottságban még más olyan — főleg a népoktatásügy szolgálatában álló egyének is, kik akár az idevágó szakirodalom sikeres művelése, akár a tanítóképzés terén szerzett kiváló érdemeiknél fogva e tiszt betöltésére hivatottnak tekinthetők.

5. §. A tanítóképző-intézeti tanári vizsgálatokon a vallás- és közoktatásügyi ministerium népoktatásügyi osztályának mindenkorl főnöke, mint ministeri biztos fog részt venni. Hatásköre ugyanaz leendő, mint a polgári isk. tanítóképző-intézeti vizsgálatokon működő ministeri biztosoké.

6. §. A tanítóképző-intézeti tanári vizsgálatra bocsátatnak:

a) Azon tanítóképző-int. tanárjelöltek, kik a tanítóképző-int. tanárképző két évfolyamát sikeresen bevégezték s a kik ennél fogva az első évfolyam bevégezése után egyszersmind az alap vizsgálatot már letették.

b) Azon okleveles középiskolai tanárok, kik a tanítóképző-intézeti tanári pályára lépni szándékoznak. Ezek vizsgálata azonban csak azokra az elméleti és gyakorlati tárgyakra terjeszthető ki, a melyekből az illetőnek középisk. tanári okleveléből kimutatható osztályzatai nincsenek s a melyek a vizsgálati szakcsoportok tárgyaihoz tartozván (ezek elősorolását lásd a képzésről szóló

szabályzati javaslat 15. §. alatt), ezek alól — azokra nézve, kik a tanítóképző-intézeti tanári oklevelet elnyerni óhajtják — a fölmentésnek hely nem adható.

c) Kivételesen vizsgálatra bocsáthatók az Orsz. tanár-vizsgálóbizottság ajánlatára a vallás- és közoktatásügyi miniszter külön engedélye alapján oly egyének is, kik sem a tanítóképző-intézeti tanári kétéves tanfolyamot nem végezték el, sem középisk. tanári oklevelet felmutatni nem tudnak ugyan, de a kik e szakba vágó irodalmi munkásságuk által szakképzettségüknek előzetesen is elég jelét adták s kik hiteles bizonyítványokkal igazolhatják egyszersmind azt is, hogy a tanítóképző-intézeti tanári pályán tanítással több éven át gyakorlatilag isfoglalkoztak.

7. §. Azon jelöltek, kik a tanítóképző-intézeti tanárságon kívül még a kisdédóvónőképző-intézeti tanárságra is akarják magukat képesíttetni, tartoznak az Orsz. tanítóképző-intézeti tanárvizsgáló-bizottság elnökéhez benyújtandó folyamodványukhoz óvó- és óvónő képesíttetésüket igazoló oklevelüket is mellékelni.

8. §. A vizsgálati tantárgyaknak a tanítóképző-intézeti tanári oklevél elnyerhetésének feltételéül szolgáló csoportosítására nézve a tanárképző szervezetében megállapított csoportosítás (1. a 15. §. alatt) az irányadó.

9. §. A vizsgálatok belső szervezetére és technikájára nézve nagyjában az Orsz. Felső nép- és polgári isk. tanítóképző-intézeti vizsgálatoknak jelenleg fennálló szabályzata szolgálhat irányadóul.

VIII.

Íme ezekben volt szerencsém kifejteni Nagyméltóságod előtt a tanítóképző-intézeti tanárképzésre és képesítésre vonatkozó igénytelen egyéni nézeteimet.

A mondottaknak részint kiegészítéséül, részint befejezéséül is még csak egy-két szerény észrevételemre kell kikérnem Nagyméltóságod becses figyelmét.

Először is legyen szabad ismételten hivatkoznom arra, hogy a fentebbiekben kifejtett pozitív javaslataim minden lényeges pontban megegyeznek az 1896. évi kongresszusnak idevágó határozataival.

Az én javaslataim a kongresszus által megrajzolt nagy körvonalaknak csak a részletesebben kivitt rajzát képezik.

Csak két pontban nem tehetem magamévá a kongresszus határozatait.

Az egyik a tanítói érettségi vizsgálatra fektetett négyéves egyetemi kurzus dolga. Tulajdonképen ezt is nem annyira elvi szempontból ellenzem, mint inkább azért, mert — a mint már fentebb kifejtteni szerencsém volt — ezt mindaddig, a míg maga az egyetem is a tanárképzés céljainak megfelelően átreformáltatni nem fog, gyakorlatilag teljesen kivihetetlennek tartom.

A másik a kongresszusi határozatok 3. pontja, mely így szól:

„Az ének-, zene- és rajztanárok képzése a Budapesten fennálló országos felsőbb szakiskolákban a tanítóképző-intézeti tanárok képzése követelményeinek megfelelőleg történik.

Azt a kérdést, hogy hol történjék ez a képzés, elég részletesen volt szerencsém ezen emlékiratomban! megvilágítani. Itt tehát egyelőre csak annyi volna kimondandó, hogy az ének-, zene- és rajztanárok kiképzése az illető „Országos felsőbb szakiskolák“ *igénybe vételével* fog eszközöltetni. Ez a kifejezés használtatott Nagyméltóságodnak a tanítóképző-intézeti zenetanárok jövőben leendő képzését illetőleg legközelebbtről kiadott m. rendeletében is.

Az esetben, ha a polgári isk. rajztanítók képzése megint visszahelyeztetnék a Paedagogiumba — a mi mellett fontos érvek szólnak — és ha Bartalus I. helye a polgári tanítóképzőben méltó módon fogna betölteni, úgy a tanítóképző-intézeti ének-, zene- és rajztanárképzésnek mindenesetre a *java* része lenne a Paedagogiumban, illetőleg tanítóképző-intézeti tanárképző kollégiumában elvégezhető.

IX.

Volna még egy alázatos észrevételem, mely azonban inkább kérelem. Ez pedig abban áll, hogy ha a tanítóképző-intézeti tanárok képzésének és képesítésének a szervezése az egyetemek és a többi orsz. felsőbb szakiskolák igénybevételével csakugyan ténynyé válnék, úgy méltóztassék Nagyméltóságod fővezetői magas hatáskörében oda hatni, hogy úgy a képzésnél, mint a képesítésnél a *tudományosság* iránti igények a megoldandó feladatokkal mindig helyes arányban állíttassanak fel és itt a *túlhajtasok* — mire a szaktudósok mindig hajlandók — az ügy kárára elő ne fordulhassanak.

A tudományos szakszerűségnek *túlhajtása* már ütött egyszer egy nagy sebet a hazai tanítóképzés ügyén. Értem ez alatt azt az intézkedést, hogy az anthropologia egyik fele a *testtan* az ezzel egybekötött egészségtannal együtt — hogy e tantárgy annál alaposabb tudományossággal taníttassák — kivétetett a paedagogusok kezéből és átadatott — hogy ne mondjam kiszolgáltatott — az intézeti orvostudoroknak. Tanítóképzőink paedagogusai tehát a saját paedagogiai tanításukhoz szükséges anthropologiai alapot kénytelenek kölcsön kérni egy olyan szakembertől, kire nézve a tanítóképzőbeli paedagogia-oktatás többé-kevésbé „terra incognita“-t képez.

Íme itt is a szakszerűség és tudományosság iránti igényeknek a képzési feladatokkal helyes arányban nem álló túlhajtásával állunk szemben. Ennek is az lett a következménye, a minek ily körülmények között szükségképp be is kellett következni, hogy az *ilyen beillesztett idegen oktatás épen ellenőrizhetlenül szakszerű voltánál fogva megzavarja az egész paedagogiai képzés harmóniáját.*

És minthogy e kérdésben minden valószínűség szerint sok egymásnak ellentmondó nézet fog Nagyméltóságod legfőbb bírói bölcsességéhez apellálni, legyen szabad e kuszáit kérdés jobb megvilágítása érdekében még a következőkre hívnom fel Nagyméltóságod becses figyelmét.

Azt, hogy a tanítóképző-intézeti tanárok szintén *alapos tudományos képzettségre* tartozzanak szert tenni mindazon ismeretágakból, a melyeket tanítani hivatva lesznek, magam is minden vitatáson felüli alapigazságnak tartom. A ki *nem tud uralkodni a saját tantárgya felett,* annak a tanítási czélok szempontjából *nem fog semmit sem érni az összes didaktikai — methodikai képzettsége.* Ez egészen bizonyos. Annyira az, hogy vannak igen tekintélyes paedagogusok (például Bonitz), kik az alapos tudományos képzésben magában annyira megtalálhatni vélik a tanárképzés minden kívánalmát, hogy ez okból nem is tartják szükségesnek a külön paedagogiai seminariumok felállítását a tanárok kiképzésére. De ezt már bátran túlhaladott álláspontnak tekinthetjük. A tárgy feletti uralkodás csak egyik — és megengedem, hogy fontosságra nézve igény jelentékeny tényezője a tanári munka sikerének — de nem az egyedüli. A másik és pedig épen tanítóképző-tanároknál az előbbinél fontoságra nézve sem alább való tényező: *a tudomány metho-*

dikus közlésének a művészete és a tudománynak a nép életviszonyaihoz való alkalmazásának a tudása. Ámde ha a tanárképzés e sarkalatos alapelveinek az első fele, a tantárgy feletti uralkodás annyira túlhajtatik, hogy képzettünk inkább *szaktudós* lesz, mint *tanár*, úgy elő fog állani az az eset, hogy *a tárgy fog uralkodni a tanáron* s ez esetben az oktatás és képzés *konkretizálása* egészen háttérbe fog szorulni vagy egészen lehetetlenné is fog válni. Az ilyen tanár *talán* mívelni fogja a tudományt — a mi magában véve igen dicséretes dolog — de nem fog tanárokat — s különösen nem tanítóképző-intézeti tanárokat képezni. Egészen bizonyos ez is.

Tehát méltóztassék Nagyméltóságodnak jó előre gondoskodni arról, hogy — a mennyiben az egyetemek és egyéb főiskolák a tanítóképző-intézeti tanárok képzésénél és képesítésénél igénybe veendők lesznek — ezek a beillesztendő új tényezők úgy szolgáljanak a képzés *tudományos értékének az emelésére*, hogy általuk a tanítóképző-intézeti tanárok képzésének a harmóniája meg ne zavartassák s maga a képzés annak helyesen felfogandó céljaitól semmi körülmények között el ne téríttessék.

X.

És most legyen szabad — csak igen röviden — rátérnem a tanítónőképzők nőtanárai képzésének az ügyére is.

Én eddigi fejtegetéseimben következetesen mindig csak a *tanítóképzők tanárainak* a képzéséről és képesítéséről szóltam, a nélkül, hogy a tanítónőképzők nőtanárainak és igazgatóinak a képzése és képesítése ügyét érintettem volna.

Itt a helye kijelentenem, hogy ezt nem ignorálási szándékból vagy holmi kicsinyes féltékenykedésből tét-

tem, hanem egyszerűen azért, mert — azonkívül, hogy a Nagyméltóságodtól nyert m. megbízatásomat a kérdés ezen ágára is kiterjeszthetőnek nem tartottam — ebben a kérdésben *az állami polg. isk. tanító- és tanítónőképző között teljes analógiát látok*. Ebből következik, hogy a mely szerepet vindikáltam a tanítóképző-tanár képzésben és képesítésben a Paeaagogium részére, ugyanazt vélném megadandónak a VI. kér. állami polg. tanítónőképző részére is. E tárgyról tehát csak annyit mondhatnék: Kegyeskedjék Nagyméltóságod az eddig mondottakat a tanítónőképezdei nőtanárképzést illetőleg — *mutatis-mutandis* — az állami polg. isk. tanítónőképzőre vonatkoztatottnak is tekinteni.

A „*mutandis*”-ok közé sorolnám először is azt, hogy a képzés — a mint azt a Trefort-féle alapvető rendelet is *contemplálta* — egyúttal a felsőbb leányisk. tanárnők képzésére is kiterjesztessék. Ennyiben még jó, hogy ez intézet felsőbb leányiskolával van egybekötve. Ennek azonban teljesen le is kell aztán mondania arról, hogy valaha leánygymnasiumot is pótoljon, átengedvén az ezzel való kísérletezés dicsőségét a másik helybeli állami felsőbb leányiskolának.

E helyett a polgári tanítónőképzővel kapcsolatos felsőbb leányiskola inkább *az elemi tanítónőképzőt lesz hivatva pótolni*, a mi, a felsőbb leányiskolák mai szervezeténél fogva — a nélkül, hogy ennek helyességét elismerni hajlandó volnék — amúgy is némileg lehetővé van téve. Ily módon megkaphatná a VI. ker. polgári tanítóképzőben felállítandó tanítóképző és felsőbb leányisk. tanárképző-intézet is a maga normál (gyakorló) felsőbb leányiskoláját és elemi tanítónőképzőjét is; ez utóbbit természetesen egyelőre csak mint a valódi és teljes ilyenmű intézet *igen hiányos pótszerét*. De még ekkor is

hiányozni fog a *mintagyakorló-népiskola*, mely nélkül ezt a feladatot sikeresen megoldani teljes lehetetlen. Ennek a pótlásáról tehát okvetlenül gondoskodni kellene.

Minthogy a VI. kér. polg. iskolai tanítónőképző-intézetnek a városligeti gyönyörű Fischhof-féle telekre terveit kitelepítésével ez intézet jövőbeli kívánatos avagy szükséges újjászervezése valószínűleg szőnyegre fog kerülni, van szerencsém azt az eszmét, hogy az állami polgári isk. tanítónő képző-intézet *tanítónőképző és felsőbb leányiskolái nőtanárképző szemináriummal* egészítettessék ki, már most a legmelegebben ajánlani Nagy méltóságod becses figyelmébe.

XI.

Végül legyen szabad — bár ez még távolabb esik megbízatásom körétől — röviden érintenem a tanfelügyelők képesítésének a kérdését is.

Erre nézve bátor vagyok mindenek előtt kijelenteni, hogy a tanfelügyelők minősítésének a rendezését s nevezetesen ezekre nézve a *.kötelező szakvizsgálat* kimondását feltétlenül szükségesnek tartom.

A tanítóképző-intézeti tanárok képesítése ügyében 1895-ben az akkori közoktatásügyi tanácshoz beterjesztett előadói javaslatomban — bár mellékesen — ezt a kérdést is érintvén, azon véleményemnek adtam kifejezést, hogy az Orsz. tanítóképző-tanár vizsgáló-bizottság úgy lenne szervezendő, hogy ez feleljen meg egyszersmind a tanfelügyelői szakvizsgálatok feladatainak is. Ez a nézetem ott és akkor általános helyesléssel fogadtatott.

Ezt a nézetemet bátor vagyok tehát fenntartani ezúttal is.

A kérdés érdemébe akkor sem bocsátkoztam bele s azt tenni most sem szándékozom. Csupán annyit vélek

mégis erre vonatkozólag kijelenthetni, hogy a vizsgálat paedagogiai része teljesen megegyező lehetne a tanító-képző-tanárokéval. E szakvizsgálat különös sajátosságát a tanfelügyelői ügykörbe tartozó közigazgatási törvények és fontosabb rendeletek s különösen az iskolai adminisztráció körébe tartozó összes tudnivalók, nemkülönben a művelt külföld népoktatási ügyének alapos ismerete s az idevágó szakirodalomban való tájékozottság képezhetnék. E tanfelügyelői szakvizsgálatnak a gyakorlati része is természetesen másnemű lenne, mint a tanító-képző-intézeti tanároké. Én ezt első sorban, s ha a jövőt tekintem, mondhatom *kizárólagosan* csak a népiskolai felügyeletre vonatkoztatnám. A *jövőt* azért említem, mert meg vagyok győződve, hogy tanítóképzők és polgári iskolák már nemsokára meg fogják kapni a saját külön szakfelügyelőiket s a népiskolai tan fel ügyel ők hatásköre csak a népiskolára fog kiterjeszteni. Tudni való, hogy a *különböző jellegű* felügyeleteknek az eddigi összehalmozása amúgy is csak a főfeladat — a népiskolai felügyelet rovására történt. Tagadhatatlanul igen kívánatos az, hogy a tanfelügyelők a tanítók képzésének az ügyeiben is alapos tájékozottságra tegyenek szert s e jogos kíváalomnak, a tan fel ügyelők szakvizsgálatának a szervezésénél minden esetre eleget is kellene tenni. Ennek a szükségességét is azonban csak annyiban ismerem el, hogy a tanfelügyelő ezirányú tájékozottsága által még annál inkább minősítve legyen a népiskolák feletti felügyelői és vezetői tiszt teljesítésére.

Maradjunk tehát csak a népiskoláknál és ne kicsinyeljük ezt a feladatot azáltal, hogy megakarjuk osztani a tanfelügyelők ebbeli nagy és fontos munkáját még egészen másjellegű iskolák felügyeletének a munkájával is. A népiskolák felügyelése és vezetése — *kivált a mai*

nehéz időkben — nemcsak kifogástalan szakképzettséget, hanem egyszersmind *osztatlan erőt és munkásságot is igényelnek* a tanfelügyelőktől. Mindezek alapján én e vizsgálatoknál mindenekelőtt arról szeretnék teljes biztosítékokat szerezni, hogy a leendő tanfelügyelő *a népiskolai oktatás minden ágában* ne csak dillettáns, hanem valódi szakember tudjon lenni, még pedig a „felügyelt“ néptanítónál *felsőbb fokúlag* szakember. Erre nézve a szükséges biztosítékokat főleg a gyakorlati vizsgálat útján vélném megszerezhetőnek.

Csak így lesz elérhető az, hogy a tanfelügyelő valóban igazságos és méltányos bírása tudjon lenni a néptanító terhes munkájának és — a hol szükség van rá — a népiskolai oktatás minden ágában, vagy legalább a legtöbbszörben, egyszersmind *gyakorlati útmutatója is, egészen a mintatanításig.*

Ezekben kimerítvén mindazt, a mit a fennforgó ügyben elmondandónak tartottam, nincs egyéb hátra, mint ismételtén kifejeznem mély köszönetemet Nagyméltóságodnak azért a kegyéért, hogy nekem ezek elmondására alkalmat adni méltóztatott. Hogy az általam mondottak tényleg érdemlenek-e némi figyelembe vételt, azt — miután ez emlékiratom megírásánál más érdek, mint az, hogy az ügynek szolgálatot tegyek, nem vezetett — nyugodtan merem Nagyméltóságod bölcs ítéletére bízni.

I.

Statistikai kimutatók

a Paedagogium (poig. isk. tanítókészítő és tkészítő int. tanári
tanfolyam) által képzett tanítókész. tanárokról.

Kimutatás

a Trefort-féle ministeri rendelet alapján 1887—88-ik évben felállított tanítókép. tanári tanfolyam tíz éves működéséről.

A) Személyi adatok.

A tanítóképző-intézeti tanári tanfolyamot végezték:

1888.

1. Laub Sándor, született Hidasson (Baranya vm.) 1863. okt. 11. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett Sopronban; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból, kitűnő eredménnyel 1887-ben. Jelenleg segédtanfelügyelő *Kassán*.

2. Herchl János, született Körmöczbányán (Bars vm.) 1860. május 10-én. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett Losonczon, jeles eredménnyel; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a mennyiség- és természettudományi szakcsoportból jeles eredménnyel. Jelenleg róm. kath. tanítóképezdei rendes tanár *Kassán*.

1889.

3. Gurgulits Antal, született Nyerges-Újfalun (Esztergom vm.) 1865. jan. 15-én. Elemi iskolai tanítóképesítőt tett Esztergomban, kitűnő eredménnyel; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a mennyiség- és természettudományi szakcsoportból jeles eredménnyel 1888-ban. Jelenleg polg. iskolai igazgató *Moóron*.

4. Zigány Zoltán, született Székes-Fehérváron (Fehér vm.) 1864. febr. 10-én. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett Budapesten, kitűnő eredménnyel; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgá-

latot tette a mennyiség és természettudományi szakcsoportból 1888-ban, kitűnő általános osztályzattal. Jelenleg kereskedelmi iskolai tanár *Budapesten*.

5. Báthori József, született Dicső-Szent-Mártonban (Kis-Küküllő vmegyében) 1866. márcz. 3-án. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett Székely-Keresztúron kitűnő eredménnyel; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból kitűnő általános osztályzattal 1888-ban. Jelenleg tanítóképezdei rendes tanár *M.-Szigeten*.

6. Sztankó Béla, született Szolnokon (Jász-Nagykún-Szolnok vm.) 1866. ápril. 13-án. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett Budapesten kitűnő eredménnyel; polgári iskolai tanítóképesítői vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból kitűnő általános osztályzattal; 1888 és 89-ben. (Egyúttal végezte a zenetanári tanfolyamot.) Jelenleg rendes tanár a budapesti áll. tanítóképzőben.

7. Hodossy Béla, született Kerczán (Vas vm.) 1864. jan. 2-án. Elemi tanítóképesítői vizsgálatot tett *Csurgón*: polgári iskolai tanítóképesítői vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból jeles eredménnyel 1888-ban. (Egyúttal végezte a zenetanári tanfolyamot.) Jelenleg tanítóképezdei tanár *Sárospatakon*.

1890.

8. Hanák József. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett Egerben, jeles eredménnyel; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból jeles eredménnyel; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból kitűnő eredménnyel 1889-ben. Jelenleg polgári iskolai segédtanár *Hatvanban*.

9. Strauch Gyula, született Kis-Szebenben (Sáros vm.) 1867. szept. 17-én. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett Eperjesen, jeles eredménnyel 1889-ben, polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból kitűnő eredménnyel 1889-ben. Jelenleg tanítóképezdei tanár *Iglón*.

10. Stojcsits Milán, született Szabadkán (Bács-Borog vm.) 1866. aug. 27-én. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett Zomborban, jeles eredménnyel; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból, jeles eredménnyel 1889-ben (A tanfolyamot saját költségén végezte.) Jelenleg tanítóképző tanár *Zomborban*.

11. Úrhegyi János, született Miskén (Pest-Pilis-Solt-Kiskún vm.)

1865. okt. 31. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett Aradon, jeles eredménnyel; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból jeles eredménnyel, 1889-ben (A tanfolyamot saját költségén végezte.) Polgári iskolai tanár *Lendván*.

12. Huzják Lukács, született Szudovácson (Varasd vm.)

1866. szept. 13-án. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett Csáktornyan, kitűnő eredménnyel; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a mennyiség- és természettudományi szakcsoportból jeles általános osztályzattal 1889-ben. Jelenleg tanítóképezdei tanár *Iglón*.

13. Stepankó Albert, született Aradon (Arad vm.) 1867-ben febr. 14-én. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett Aradon, kitűnő eredménnyel; polgári iskolai tanítóképesítőt tett a mennyiség- és természettudományi szakcsoportból jeles általános osztályzattal 1889-ben. (Egyúttal végezte a zenetanári tanfolyamot.) Jelenleg kisdédóvónőképző r. tanár *Budapesten*, a *Fröbel-féle* intézetben.

1891.

14. Karoliny Mihály, született Grabócson (Torontál vm.) 1863.

aug. 1-én. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett Aradon, kitűnő eredménnyel; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a mennyiség- és természettudományi szakcsoportból általános jeles eredménnyel. Jelenleg tanítóképezdei tanár *Iglón*.

15. Amberg József, született Zirczen (Veszprém vm.) 1868. febr. 16-án. Elemi iskolai tanítóképesítőt tett a budapesti áll. tanítóképzőben 1887-ben, jeles eredménnyel; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a mennyiség- és természettudományi szakcsoportból jeles általános osztályzattal 1890-ben. Jelenleg tanítóképezdei r. tanár a *budapesti* áll. tanítóképezdében.

16. Bellosits Bálint, született Régiesen (Zala vm.) 1867. okt. 10-én. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett Csáktornyan, jó általános eredménnyel; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból általános jeles osztályzattal 1890-ben. Jelenleg tanítóképezdei r. tanár *Baján*.

1892.

17. Tömör Boldizsár, született Kis-Sitkén (Vas vm.) 1868. jan. 5. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett Csurgón, általános

kitűnő osztályzattal; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból 1891-ben jeles eredménnyel. Jelenleg tanítóképezdei segédtanár *Déván*.

18. Horvay Ede, született Felkán (Szepesvm.) 1864. febr. 19-én. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett Iglón, kitűnő általános osztályzattal; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból 1887-ben jeles eredmény nyel. Jelenleg tanítóképezdei rendes tanár a *budapesti* I. kér. áll. tanítóképző-intézetben.

19. Macher (Mohar) József, született Lajos-Komáromban (Veszprém vm.) 1868. jun. 30-án. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett, a soproni ág. ev. tanítóképzőben kitűnő általános osztályzattal; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a mennyiség- és természettudományi szakcsoportból általános jeles eredménnyel 1891-ben. Jelenleg tanítónőképezdei r. tanár *Győrben*.

1893.

20. Tanfi Iván, született Aradon (Arad vm.) 1870-ben nov. 15-én, Gymnásiumi érettségi vizsgálatot tett az aradi főgymnásiumban általános jeles osztályzattal; polgári iskolai tanító képesítő vizsgálatot tett a mennyiség- és természettudományi szakcsoportból kitűnő eredménnyel 1892-ben. Jelenleg tanítóképezdei segédtanár *Máramaros-Szigeten*.

21. Pál Ernő, született Székely-Udvarhelyen, 1865. jan. 12-én. Elemi iskolai tanítóképesítői vizsgálatot tett a székely-keresztúri áll. tanítóképezdében jó általános osztályzattal; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból jeles eredménnyel 1892-ben. Jelenleg polgári iskolai tanár *Orosházán*.

22. Mészáros Jenő, született Tószegen (Jász-Nagy-Kún-Szolnok vm.) 1870. aug. 10-én. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett az iglói áll. tanítóképző-intézetben jeles általános osztályzattal; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból jeles eredménnyel, 1892-ben. (Egyúttal végezte a zenetanári tanfolyamot.) Jelenleg tanítóképző-intézeti segédtanár *Temesváron*.

23. Répay Dániel, született Ublyán (Zemplén vm.) 1869. decz. 22-én. Elemi iskolai tanítóképesítői vizsgálatot tett az ung-

vári gör. kath. tanítóképzőben általános jeles osztályzattal; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból jó eredménnyel 1892-ben. Jelenleg tanítóképző-intézeti segédtanár *Pápán*.

1894.

24. Bona Antal, született Karánsebesen (Krassó-Szörény vm.)

1867. szept. 22-én. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a budapesti áll. tanítóképzőben jeles osztályzattal; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a mennyiség- és természettudományi szakcsoportból jeles eredménnyel 1893-ban. Jelenleg polgári iskolai tanár *Szegeden*.

25. Farkas Sándor, született Técső (Máramaros vm.) 1869. márcz. 12-én. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a máramaros-szigeti áll. tanítóképzőben, jeles általános osztályzattal; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból kitűnő eredménnyel 1893-ban. Jelenleg tanítóképző-intézeti segédtanár a *budapesti* áll. tanítóképző intézetben.

26. Kötsé István, született Nagyfalun (Baranya vm.) Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a budapesti I. kér. áll. tanító-képzőben kitűnő általános osztályzattal; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a mennyiség- és természettudományi szakcsoportból jeles eredménnyel 1893-ban. Jelenleg tanítóképző-intézeti segédtanár *Sárospatakon*.

27. Zirnmer (Zoltai) Mátyás, született Kisodán (Temes vm.) 1870. szept. 3-án. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett az aradi áll. tanítóképző-intézetben kitűnő általános osztályzattal; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból kitűnő eredmény nyel 1893-ban. (Egyúttal végezte a zenetanári tan folyam ot.) Jelenleg polgári iskolai tanár a *budapesti*

I. ker. gyakorló polgári iskolában.

1895.

28. Párvy Endre, született Miskolczon (Borsod vm.) 1872. szept. 13-án. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a szatmári róm. kath. tanítóképzőben kitűnő általános osztályzattal; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból jeles eredménnyel 1894-ben. Jelenleg tanítóképezdei segédtanár *Znióvárálján*.

1896.

29. Elekes Lajos, született Száraz-Ajtán (Udvarhely vm.), 1872. febr. 29-én. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a székelykeresztúri áll. tanítóképzőben, kitűnő általános osztályzattal; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a mennyiség- és természettudományi szakcsoportból jeles eredménnyel 1895-ben. Jelenleg tanítóképezdei segédtanár *Déván*.

30. Grész Ernő, született Csáktornyan (Zala vm.) 1873. jun. 18. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a Csáktornyai áll. tanítóképzőben jó általános osztályzattal; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból jeles eredménnyel 1895-ben. Jelenleg tanítóképezdei megbízott segédtanár *Temesváron*.
1897.

31. Brunovszky Rezső született Kis-Szebenben (Sáros vm.) 1872. szept. 27-én. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett az iglói állami tanítóképzőben kitűnő általános osztályzattal; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból jeles eredménnyel 1896-ban. Jelenleg polgári iskolai tanár *Fűimében*.

32. Gondy Sándor, született Nagy-Körösön (Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vm.) 1873. aug. 26-án. Kiérni iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nagykőrösi ev. ref. tanítóképző-intézetben jeles általános osztályzattal; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a mennyiség- és természettudományi szakcsoportból jeles eredménnyel 1896-ban. Jelenleg tanítóképző-intézeti megbízott segédtanár *Pápán*.

1898.

33. Felicizides Lajos, született Sárospatakon (Zemplén vm.) 1874. május 17. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a soproni ág. ev. tanítóképzőben jeles általános osztályzattal; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a mennyiség- és természettudományi szakcsoportból jó eredménnyel 1897-ben. Jelenleg tanárjelölt *Budapest*en.

34. Pasnáry Győző, született Nagy-Szombatban 1873. decz. 18-án. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a modori áll. tanítóképzőben kitűnő általános osztályzattal; polgári iskolai tanító-

képesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból jeles eredménnyel 1897-ben. Jelenleg megbízott tkp. segéd-tanár *Kolozsváron*.

35. Szarka Lajos, született M.-Szigeten 1875. aug. 17-én. Elemi tanítóképesítő vizsgálatot tett a m.-szigeti áll. tanítóképzőben kitűnő általános osztályzattal; polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a nyelv- és történettudományi szakcsoportból jó eredménnyel 1897-ben. Jelenleg megbízott tkp. segéd-tanár *Székely-Keresztáron*.

36. Sztodolnik János, született Akna-Szlatinán (Máramaros vm.) 1875. ápril 28-án. Elemi iskolai tanítóképesítő vizsgálatot tett a m.-szigeti áll. tanítóképzőben kitűnő általános osztályzattal; polgári isk. tanítóképesítő vizsgálatot tett a mennyiség- és természettudományi szakcsoportból jeles eredménnyel 1897-ben. Jelenleg tanárjelölt *Budapest*en.

B) Tárgyi adatok.

I. Paedagogiai tételek.

1888.

1. Miképen lennének a tanítóképezdei növendékek a magyar (anya) nyelvi tantárgyakból kiképzendők, hogy a népiskolában az anyanyelvi oktatás valódi céljai jobban legyenek elérhetők? (Kidolgozta: Laub Sándor.)

2. Miképen lennének a tanítóképezdei növendékek a természettudományokban kiképzendők, hogy az elemi népiskolában a természettudományok valódi céljai jobban legyenek elérhetők? (Kidolgozta: Herchl János.)

1889.

3. A kézügyességi oktatás a népiskolában. (Kidolgozták: Gurgulits Antal, Zigány Zoltán, Báthori József, Sztankó Béla, Hódossy Béla.)

1890.

4. A tanítói jellemfejlesztés és eszközei a tanítóképezdében. (Kidolgozták: Hanák József, Strauch Gyula, Sztojsics Milán, Urhegyi János, Hujzák Lukács, Stepankó Albert.)

1891.

5. Mennyiben használhatók fel a Herbart-Ziller-féle paedagogiai irány eredményei a népiskolai oktatásban? (Kidolgozták: Károlyi Mihály, Amberg József, Bellosits Bálint.)

1892.

6. A gyakorló-iskola, hazánkban és a külföldön, a gyakorlatban és az irodalomban? (Kidolgozták: Tömör Boldizsár, Horvay Ede, Macher József.)

1893.

7. A torna és játék tanítása Európa államainak iskoláiban különös tekintettel hazánkra. (Kidolgozták: Tanfi Iván, Pál Ernő, Mészáros Jenő, Répay Dániel.)

1894.

8. A társadalom különböző tényezőinek beavatkozásai — kíváncsi és követelése — a tanítóképző tantervének megállapításába. Mennyiben jogosultak ezek a beavatkozások és mennyiben nem? (Kidolgozták: Bona Antal, Farkas Sándor, Kötse István, Zimmer Mátyás.)

1895.

9. Mit tehet a népiskola az idegen ajkúak magyarul való tanítása érdekében s mi ebben a tekintetben a tanítóképzők feladata? (Kidolgozta: Párty Endre.)

1896.

10. Rousseau didaktikai elvei. (Kidolgozták: Elekes Lajos, Grész Ernő.)

1897.

11. Comenius Amos János Didactika Magna című munkájának fejtegetése. (Kidolgozták: Brunovszky Rezső és Gondy Sándor.)

1898.

12. Az 1871-iki s a legújabb (1897.) angol népiskolai törvények ismertetése s a magyar népisk. törvényekkel való összehasonlítása, különös tekintettel a tanítóképzésre. (Kiadott: Pászár Győzőnek.)

13. A svájci (Zürich, Bern) tanítóképzők szervezete a magyar képezdek szervezetével összehasonlítva s az ezen összehasonlításból vonható tanulságok. (Kiadatott: Szarka Lajosnak.)

14. A szász tanítóképzők szervezete a magyar képezdek szervezetével összehasonlítva s az ezen összehasonlításból vonható tanulságok. (Kiadatott: Felicides Lajosnak.)

15. A francia tanítóképzők szervezete a magyar képezdek szervezetével összehasonlítva s az ezen összehasonlításból vonható tanulságok. (Kiadatott: Sztodolnik Jánosnak.)

II. Szaktételek.

a) A nyelvtudományi körből.

Melyek a magyar nyelvi és irodalmi képzés legalkalmasabb és leghatékosabb eszközei? (Kidolgozta: Sztankó Béla.)

Mily műveket olvasson a növendék és melyeket használhat különösbbe a tanár? (Kidolgozta: Hodossy Béla.)

Dér Deutsche Sprachunterricht in dér Schullehrer-Seminarien. (Kidolgozta: Strauch Gyula.)

Melyek Fáy Andrásnak paedagogiai természetű munkái s mily értékűek azok? (Kidolgozta: Sztojsics Milán.)

Hogyan tanítandó a stilisztika a tanító- és a tanítónőképző-intézetekben s mennyiben érhető el a cél a jelenleg használatban levő iránytani kézikönyvekkel. (Kidolgozta: Horvay Ede.)

A forradalom utáni költészet. (Kidolgozta: Mészáros Jenő.)

Az igeidők elnevezéseinek és a határozók számánál mutató eltérések. (Kidolgozta: Párty Endre.)

Micsoda elvek szerint rendezendő be egy tanítóképző-intézeti ifjúsági könyvtár? Mely művekből állítandó össze annak szépirodalmi része? (Kidolgozta: Grész Ernő.)

A magyar népnyelv tanulmányozásának szükségességéről. (Kidolgozta: Brunovszky Rezső.)

b) Történettudományi körből.

Az elemi tanítóképezdei földrajz-tanítás segédkönyveinek bíráló ismertetése. (Kidolgozta: Báthori József.)

A hűbériség Európában, különös tekintettel hazánkra. (Kidolgozta: Urhegyi János.)

Miféle körülmé.,yek voltak hatással Magyarország nevezetesebb városainak keletkezésére és fejlődésére? (Kidolgozta: Tömör Bol-dizsár.)

Magyarország vízrendszerének ismertetése és összehasonlítása forgalmi tekintetben Francia- és Németország vizeivel. (Kidolgozta: Farkas Sándor.)

A vallás hatása a művelődésre. (Kidolgozta: Pál Ernő.)

Mily eszközökkel törekedtek Árpádházi királyaink arra, hogy országunk a nyugoti államok műveltségének színvonalára emel-tessék? (Kidolgozta: Zimmer | Zoltai | Mátyás.)

A reformáció keletkezésének okai, különösen az emberi mű-veltség és felvilágosodottság szempontjából. (Kidolgozta: Parvy Endre.)

A magyar polgári rend története a mohácsi vész óta, különös tekintettel a czéhintézményre. (Kidolgozta: Brunovszky Rezső.)

Magyarország éghajlati viszonyainak ismertetése. (Kiadott: Pasnáry Győzőnek.)

Magyarország csapadéki viszonyai. (Kiadott: Szarka La-josnak.)

c) A mennyiségtudományi körből.

A kisebb földterületek mérésének köréből vett feladatok azon megoldásai, melyek mérnöki műszerek nélkül, pusztán mértéket (zsinór, szalag) jelző-czövekek és póznák vagy olyan egyszerű mű-szerek segítségével végrehajthatók, melyeket a falusi tanító szük-ség esetében önmaga is készíthet. (Kidolgozta: Amberg József.)

A számjegyek és számrendszerek történeti fejlődése. (Kidol-gozta: Bona Antal.)

Az életbiztosítások és ezek matematikai alapja. (Kidolgozta: Kötse István.)

A gömbháromszög feloldása és alkalmazása a csillagászatban. (Kidolgozta: Elekes Lajos.)

d) A természettudományi körből.

A Gellérthegy geológiai és floristikai leírása, különös tekintet-tel a tanítóképezdei oktatás igényeire. (Kidolgozta: Herchl János.)

Az intézet telkén levő növények meghatározása, leírása és élettüneményeinek megfigyelése. (Kidolgozta: Gurgulits Antal.)

A tej vizsgálatának módszerei. (Kidolgozta: Zigány Zoltán.)

A közgazdaságtan tanítása a tanítóképzőben. (Kidolgozta: Huzják Lukács.)

A természettudományok a gazdaságtan szolgálatában a tanítóképezdében. (Kidolgozta: Stepankó Albert.)

A kémia és fizikai szemléleti és kísérleti anyaga a tanítóképezdében és elemi iskolában; összeállítva arra való tekintettel, hogy mi állítható elő maga a tanító által és mi a múlhatlanul beszerezendő. (Kidolgozta: Karoliny Mihály.)

Tíz, részint fém, részint nem-fém ásványfajnak meghatározása a Szabó-féle eljárás szerint. (Kidolgozta: Macher József.)

A hőtanra vonatkozó kevésbé ismert és szokásos előadási kísérletek összegyűjtése és végrehajtása. (Kidolgozta: Tanfi Iván.)

Az intézet telkén lévő fák és bokrok meghatározása, rendszerbe foglalása és jelző táblákkal való ellátása. (Kidolgozta: Tanfi Iván.)

Az ásvány és kőzetcsiszolatok optikai vizsgálása. (Kidolgozta: Bona Antal.)

A szesz mérés módszereinek összehasonlítása kísérletek alapján. (Kidolgozta: Kötse István.)

Az istállótrágya, szuperfosfát, Thomas-salak, csilislétrum hatása különböző konyhakerti növényekre. (Kidolgozta: Kötse István.)

A hang terjedési sebességének meghatározására vonatkozó módszerek. (Kidolgozta: Elekes Lajos.)

Tárgyaltassék a különböző állatkörök szem előtt tartásával az állati bőr, tekintettel feladatára, működésére, szerkezetére, valamint különféle képződményeire. Ezzel kapcsolatban megemlítendő a házi állatoknál a bőr és a pata ápolására irányuló munkák, valamint a gyakrabban fellépni szokott bőr- és pata-betegségek s az ezek ellen való védekezés. (Kidolgozta: Grész Ernő.)

A Paedagogium udvarán és környékén található virágos növények gyűjtése, leírása és rendszerbe foglalása. (Kidolgozta: Gondy Sándor.)

Az édesvízi alsóbbrendű rákok (Entomosttrakák). (Kiadott Felicides Lajosnak és Sztodolnik Jánosnak.)

E tanfolyam hallgatóiról összeállított statisztika a következő képet nyújtja:

A tanárjelöltek száma: 36.

Vallásra nézve volt: róm. kath. 20; gör. kath. 1; gör. kel. 2; ev. ref. 8; ág. ev. 5.

Anyanyelvre nézve volt: magyar 34; román 1; szerb 1.

Előképzettségüket tekintve a polgári tanítóképzőbe felvételre tanítói oklevél alapján 35; gymnzáiumi érettségi bizonyítvány alapján 1.

Azon tanítóképző-intézetek szerint, melyekből az illetők a polgári iskolai tanítóképzőbe léptek, volt: Aradról 4; Budapestről 5; Csáktornayáról 3; Csurgóról 2; Egerből 1; Eperjesről 1; Esztergomtól 1; Iglóról 3; Losoncziól 1; M.-Szigetről 3; Modorból 1; Nagykőrösről 1; Sopronból 3; Szatmárból 1; Székelykeresztúrról 3; Ungvárról 1; Zomborból 1; Az aradi főgymnáziumból 1.

Szakcsoportok szerint volt: a) a nyelv- és történettudományi szakcsoporton: 21; b) a mennyiség- és természettudomány szakcsoporton: 15; c) a zenei szakcsoporton (a két főcsoport hallgatói közül): 5.

Jelenlegi alkalmazásuk szerint van: a) tanítóképző rendes tanár 12; b) segédtanár 8; c) Megbízott s.-tanár 4; d) Polgári iskolai igazgató 1; Polgári iskolai tanár vagy segédtanár 7; e) segéd-tanfelügyelő; f) kisdóvó intézeti tanár 1.

Kimutatás

a budapesti állami polgári isk. tanítóképző azon növendékeiről,
kik a nevezett intézet huszonöt éves fennállása óta (1873/4—
1898/9-ig) tanítóképzőintézeti tanárokkul alkalmaztattak.

Folyó szám j	A T A N Á K			Jegyzet
	neve	mely évben végezte tanul- ma nyalt	jelenlegi alkalmazása	
1	Ábraliám Sándor	1884.	r. tanár Budapest	A polgári iskolai tanítóképzővel kapcsolatos gyakorló iskolában.
2	Aniberg József	1891.	r. tanár Budapest	
3	11 átiőri József	1889.	r. tanár M.-Sz igeien	
4	Balázs Endre	1884.	r. tanár Znióvárálján	
5	Bakos Kálmán	1879.	r. tanár Modorban	Meghalt. Előbb a modort tképzőnél mint
6	Dr. Baló József	1881.	r. tanár Budapest	
7	Bariba Dénes	1885.	s. t. Székelykeresztúron	
8	Boldis Ig'nác	1877.	igazg. T.-Szt-Mártonban	
9	Beér Ferencz	1887.	r. t. Eperjesen (óvóképző)	
10	Be lányi Tivadar	1877.	r. tanár Pozsonyban	
11	Beilosits Bálint	1891.	r. tanár Baján	
12	Bergmann József	1892.	s. tanár Modorban	
13	Bodor Miklós	1878.	igazg. S.-Szl-Györgyön (óvóképző)	
14	Boga Károly	1880.	igazgató Déván	
15	Dékány Mihály	1894.	s. tanár Csáktornán	Előbb tképzői s.
16	Exiier Leó	1886.	r. t. Hm.-Vásárhelyen (óvóképző)	
17	Elekes Lajos	1896.	s. tanár Déván	
18	Feliczides Lajos	1898. ,	tanárjelölt Budapest	
19	Felméry Albert	1878.	r. tanár Kolozsvárott	
20	Farkas Sándor	1894.	s. tanár Budapest	
21	Gliinkl Ágost	1887.	r. tanár Modorban	
22	Gurgulics Antal	1889.	polg. isk. igazg. Moóron	
23	Grész Ernő	1896.	megbízott Temesváron	
24	ttondy Sándor	1897.	megbízott Pápán	

Folyó szám I	N Á R			Jegyzet
	neve	mely évben végezte tanulmányait	jelenlegi alkalmazása	
25	Herclil János	1888.	r. tanár Kassán	Előbb ugyanitt tanárképzőbeli s. tanár.
26	Hodossy Béla	1889.	r. tanár Sárospatakon	
27	Hoós János	1880.	s. tanár Temesváron	
28	Bforvay Ede	1892.	r. tanár Budapesten	
29	Horváth A. János	1894.	s. tanár Léván	
30	Huzják Lukács	1890.	r. tanár Iglón	
31	Irsa Béla	1889.	s. tanár M.-Szigeten	
32	Izük János	1881.	felsőbb leányiskolái L .M.-Szigeten	
33	Jankó László	1897.	megbízott Znióváralján	
34	Eardhordó László	1886.	s. tanár Csurgón	
35	Karoliny Mihály	1891.	r. tanár Iglón	Meghalt Előbb képzőintézet-i rendes tan. Modorban.
36	Kriitsmar Béla	1876.	r. tanár Modorban	
37	Krausz Sándor	1882.	r. tanár Temesváron	
38	Kibédy Lajos	1876.	r. tanár Déván	
39	Kniszcheck Alajos	1876.	s. tanár Sz.-Keresztúron	
40	Krammer József	1880.	polg. is. ig. K.-Mártonban	
41	Krikk Jenő	1880.	r. tanár Léván	
42	Koluinbán Samu	1886.	r. tanár Déván	
43	Kovács Béla	1882.	r. tanár Kolozsváron	
44	Kovács Sándor	1876.	r. tanár Félegyházán	
45	Kötse István	1894.	s. tanár Sárospatakon	A polg. isk. tanító-képzővel kapcsolatos gyakorló iskolában.
46	Krnze Ernő	1888.	rajztanár M.-Szigeten	
47	Kutnyánszky Jenő	1890.	r. tanár Déván	
48	Kuzailla Péter	1896.	S. tanár Déván	
49	Láng Mihály	1876.	ig. Eperjesen (óvóképző)	
50	Menich Antal	1877.	r. tanár Pozsonyban	
51	Mészáros Jenő	1893.	s. tanár Temesváron	
52	Miklós Gergely	1880.	r. tanár Budapesten	
53	Mohai József	1892.	r. tanár Győrben	
54	Pasnáry Győző	1897.	megbízott Kolozsváron	
55	Párvy Endre	1895.	s. tanár Znióváralján	Előbb tképző s. tanár Székely-Keresztúron.
56	Petites János	1882.	r. tanár Csurgón	
57	Pfeifer János	1878.	felső keresk. ig. Lippán	
58	Pók ász Imre	1879.	r. tanár Aradon	
59	Képay Dániel	1893.	s. tanár Pápán	
60	Rákoczy István	1884.	zenetanár Iglón	
61	Böszler Béla	1891.	r. tanár Temesváron	
62	Szabó Gábor	1885.	r. tanár Budapesten	
63	Szarka Lajos	1897.	inegb. Sz.-Keresztúron	
64	Sennyei József	1886.	s. tanár Félegyházán	

I Folyó szám I				Jegyzet
	neve	mely évben végezte tanul- mányait	jelenlegi alkalmazása	
65	Scherer Sándor	1878.	igazgató Baján	
66	Szöilösi István	1886.	r. tanár Aradon	
67	Sztankö Béla	1889.	r. tanár Budapesten	
68	Sztepaikó Albert	1889.	r. t. Bpestén (óvóképző)	
69	Sztodolnik János	1898.	tanárjelölt Budapesten	
70	Stojsits Milán	1890.	r. tanár Zomborban	
71	Strandi Gyula	1890.	r. tanár Iglón	
72	Tanti Iván	1893.	r. tanár M.-Szigeten	
73	Thaisz Lajos	1886.	r. tanár Losonczon	
74	Trombitás Gyula	1877.	r. tanár Budapesten	A polg. i. tképző* vei kapcsolatos gyak. iskolában.
75	Tömör Boldizsár	1892.	s. tanár Csáktornyán	A polg. i. tképző- vei kapcsolatos gyak. iskolában.
76	Egray János	1884.	r. tanár Budapesten	
77	Ujvári Mihály	1885.	r. tanár Sz.-Keresztáron	Előbb tképző s. t.
78	Trhegyi János	1890.	polg. isk. tanár	Modorban.
79	Zrínyi Károly	1886.	s. tanár Csáktornyán	
80	Zigány Zoltán	1889.	polg. isk. t. Budapesten	Előbb s. tanár a bpesti tképzőnél.
81	Zafli Lajos	1884.	Állás nélkül van	
82	Zoltai Mátyás	1894.	r. tanái- Budapesten	A polg. i. tképző- vei kapcsolatos gyak. iskolában.
83	Veress Ferencz	1886.	r. tanár Sárospatakon	
84	Wagner János	1893.	s. tanár Félégyházán	

II.

Trefort Á. vallás- és közoktatásügyi minisitermek a tanári tanfolyamot megalapító rendelete.

A vallás- és közoktatási m. kir. minisiter 1887. évi aug. hó 30-án 28,903. sz. alatt kelt s a budapesti tanfelügyelőhöz menesztett rendeletének mása:

Szükségét érezvén annak, hogy elemi iskolai tanítóképezdei és tani tónók épezdei s felsőbb leányiskolái tanárok és tanítónók ki-nevezésénél oly egyének közül válogathassak, kik nemcsak a képezdei és felsőbb leányiskolái oktatás számára szükséges szakismeretekkel bírnak, hanem azonfelül a népiskolai oktatás sajátosságát, — a férfiképezdek, valamint a tanítónók részéről a tanítónóképezdek és a felsőbb leányiskolák külső és belső szervezetét alaposan ismerik, és az internátusok és köztartások- paedagogiai és gazdasági vezetéséhez megkíván tató gyakorlati képességeket is elsajátították: annálfogva elhatároztam, hogy ily egyének képzésére a czímed felügyelete alatt álló s ily célra minden föltételt magában foglaló budapesti állami elemi és polgári iskolai tanítóképezdéhez és az Andrássy-úti polgári iskolai tanítónóképezdéhez egyszersmind nevelő-intézethez képezdei tanár, illetve képezdei és felsőbb leányiskolái tanítónői tanfolyamot csatolok.

Ezen tanfolyamon a polgári iskolai tanítóképezdét, másrészt- ről tanítónői képezdét végzett s ottlétük ideje alatt jellemükre és nevelői tulajdonságaikra nézve alaposan kipróbált oly növendékeknek, kik a polgári iskolai tanítói avagy tanítónői képesítő vizsgálatot legalább jeles általános eredmény nyel letették, alkalmat akarok nyújtani arra, hogy egy-két évi tervszerű Önálló munkásság áltaj paedagogiai és szakismereteiket bővítsék és mélyítsék és az intézet

elemi iskolai tanítóképezdjében, illetve a leánynevelő-intézetben, mint gyakorlóiskolában, a képezdei és felsőbb leányiskolái oktatás és nevelés módjával, az adminisztráció és gazdaság teendőivel elméletileg és gyakorlatilag ismerkedjenek meg.

Ehhez képest a képezdei tanári és tanítónői tanfolyam tagjai elé a következő feladatokat tűzöm ki:

1. Általános paedagogiai ismereteik és képzésök továbbfejlesztése és a képezdei oktatás követelte kiegészítése céljából valamennyi tanár- avagy tanárjelölt:

a) tanulmány tárgyává tegye a szaktanár által kijelölendő, vagy vele egyetértőleg választandó, kiváló egy-két klasszikus nevelés-tan! irányú philosophiai és paedagogiai író, műveiknek eredetiben való olvasása és erről írásban és szóban való számotadás által;

b) önállóan foglalkozzék a jelen korban követelt legfőbb paedagogiai rendszerekkel, tanulmányozván azokat tárgyaló jelesebb műveket;

c) tanulmányozza a népoktatási intézetek, különösen az elemi népiskola és tanítóképezde, valamint a felsőbb leányiskola szervezetét, tanterveit és tanítása módszerét, a népoktatási intézetekre és azoknak felügyeletére vonatkozó törvényeket, szabályrendeleteket és utasításokat.

2. Szakismereteik bővítése és mélyítése céljából valamennyi képezdei tanár és felsőbb-leányiskolái tanítónő-jelölt:

a) tanulmányozza a szakcsoportja körébe eső elemi iskola tanítóképezdei és felsőbb leányiskolái tananyagot, oly módon, hogy abban nemcsak rendszeres áttekintésre, hanem a részletekben teljes otthonosságra tegyen szert;

b) tanulmányozza, illetve ismételje a szakcsoportja körébe eső tanítóképezdei felsőbb leány- és népiskolai segéd-, vezér- és tankönyveket és az e részben a képezdekben, valamint a felsőbb leányiskolában követendő tanítási módszert:

c) a menny iség-természeti tudományi szakcsoportot végzett tanár-, valamint tanítónő-jelöltek magukat gyakorolják a fizikai és kémiai kísérletezésben természetrajzi meghatározásban, preparálásban és mindennemű szertári munkában; a képezdeket illetőleg továbbá főképen ismerkedjenek meg azzal, miként kell a népiskolai és képezdei oktatásban a természettudományi ismereteket a gazdasági, kertészeti és ipari gyakorlatokkal összekötni és az utóbbiakat

akként vezetni, hogy azok az elméleti okulás kútforrásaivá váljanak;

d) a nyelv- és történettudományi szakcsoportbeli tanár- és tanítónő-jelöltek szintén tanulják meg szertárikaik használatát a képezdei növendékek önképző- és olvasóköreinek, valamint a felsőbb leányiskolái növendékek hasznos irányú vezetését, a könyvtárak kezelését, iskolai ünnepélyek rendezését.

A férfitanítóképezdében a zenei szakcsoporton levők ismerkedjenek meg a zeneeszközök szerkezetével és gondozásával, az ifjúsági dalárda és zenekar vezetésével, főleg pedig gyakorolják és tanulmányozzák az egyházi zene tanítását.

3. Gyakorlati kiképzetetésök céljából a képezdei tanár- és tanítónő-jelöltek:

a) hospitáljanak a gyakorló elemi, illetve a polgári s felsőbb leányiskolái oktatásnál, különösen a képezdei növendékek által ottan tartott mintatanításoknál és ezeknek megbírlásánál;

b) hospitáljanak, egyszersmind segédkezzenek a szaktanárok által az elemi iskolai tanítóképezdében, valamint a felsőbb leányiskolában tartott tanításokon és időről-időre ezeknek vezetése és felügyelete mellett ottan tanítsanak is;

c) gyakorolják magokat az elemi tanítóképezdei, illetve felsőbb leányiskolái növendékek mindennemű munkáinak vezetésében;

d) segédkezzenek az igazgatónak az irodai munkák végzésében, számadások vezetésében stb., hogy ezáltal alkalmuk legyen a képezde, illetve felsőbb leányiskola igazgatásának szellemével és gőpezetével megismernedniük;

e) vegyenek részt a képezdei, úgyszintén a felsőbb leányiskolái internátus munkájában, felügyelet és nevelés teendőiben;

f) az igazgató által számukra kijelölt gazdasági, esetleg házi-, avagy női-ipari munkák gyakorlása mellett, a háztartási teendők vezetése által ismerkedjenek meg a köztartás vezetésének módjával.

A fő vonásai bán itten közölt tanterv értelmében a férfi- és női képezdei tanári, úgy felsőbb leányiskolái tanfolyamban a tagok önálló munkássága céloztatik.

Nem tartom kívánatosnak, hogy a kijelölt feladatok különös előadás tartása által oldassanak meg; ellenkezőleg azon kell lenni, hogy e tanfolyamon a tagoknak alkalom nyújtassék, hogy egyéni-

ségök szerint lehető önállósággal bizonyíthassák be, miszerint korábban szerzett paedagogiai és szakismereteiket, mint tanárok, avagy tanítónők fel tudják használni.

A képezdei igazgatónak és tanároknak tiszte ezen tanfolyamon levőkkel szemben tehát főként a feladatok kijelölésére, az útmutatásra és ellenőrzésre szorítkozzék.

E célból a tanári testület a tanév elején minden egyes képezdei tanár és tanítónői jelöltre nézve külön-külön a közölt tervezet értelmében a tanév folyamán általa végzendő munkák programját részletesen állapítsa meg, kijelölván azon tanárokat, kik az illetőket munkáik teljesítésében vezetik és ellenőrzik.

Minden szakcsoportból nevezetesen a nyelv- történettudományi, mennyiség-természettudomány és a férfitanítóképezdében zenei-szakcsoportból évenként csak egy, kivételesen két tanár-jelölt fog ezen tanfolyamra felvétetni.

A tanfolyam a körülményekhez képest egy, esetleg két évre terjed.

A felvettek a képezde internátusában való teljes ellátáson kívül személyenként évi 200 frt ösztöndíjat élveznek, mely a tanári testület és igazgató-tanács által az elől említett föltételek tekintetbe vételével teendő ajánlatra fog az illetőknek adományoztatni.

- A képezdei tanári tanfolyamon levők közvetlenül az intézet igazgatójának felügyelete és rendelkezése alatt állanak.

A tanfolyamon levők annak végeztével külön rendelet által szabályozandó kepezdei tanári, illetve képezdei vagy felsőbb leányiskolái tanítónői vizsgálatot tartoznak tenni, melynek eredményéről képezdei tanári avagy felsőbb leányiskolái tanítónői oklevelet fognak nyerni.

Erről Czimedet folyó évi február hó 9-én 196. szám alatt kelt jelentésére vonatkozva, további eljárás végett oly felhívással értesítem, miszerint ezen rendeletnek még az 1887. 8. tanévben leendő életbe léptetése iránt a budai állami tanítóképezdében külön, valamint az Andrássy-úti tanítóképezdében szintén külön intézkedjék; a felveendő növendékekre nézve a tanári testületet és igazgató-tanácsot az ajánlat tételére hívja fel; a részükre összeállítandó, mindenekfelett gyakorlati irányú munkaterveket hozzám terjeszsze fel; egyszersmind a tanári testületeket és igazgató-tanácsokat hívja fel, hogy a képezdei tanári, illetve képezdei avagy felsőbb leány-

iskolai tanítónői vizsgálat kérdésével a kikérdezendő tantárgyak és gyakorlati foglalkozásokra vonatkozó kérdések megállapításával foglalkozzék s erre vonatkozó javaslatait idejekorán hozzám mutassa be.

Hogy jelen tervezet részletes végrehajtása mind a két intézetben lehetőleg egyöntetű legyen, Czimed a két intézet igazgatóit és velők egy-két tanárát közös értekezletre hívja Össze, mely a képezdei tanári, illetve képezdei és felsőbb leányiskolái tanítónői tanfolyam részletes tan-, jobban mondva munkatervét javaslatként állapítsa meg és az igazgató-tanácsok és tanári testületek fentebb említett munkálataihoz a közös alapot dolgozza ki,

E közös értekezlet megállapodásait hozzám terjeszse fel.

III.

Szerzőnek ugyan e tárgyról írt két régebbi cikke.

A tanítóképezdei tanári tanfolyamról.

„A tanítókat nevelni kell.”
Trefort Á.

Trefort Ágoston e néhány szavában a tanítóképzésnek sokat jelentő programja van elmondva. Azt jelenti, hogy a tanítóképzésben nem annyira a tanítási, mint a nevelési feladat döntő fontosságú. Mert ha nincs olyan népnevelési eredményünk, mint a milyent minden igaz hazafi óhajt, az sohasem annyira a nem tudáson, mint a nem akaráson, az akaratnak fogyatékoságán múlik. Az eszményies lendületű erős akarat mindig képes pótolni az ismeretbeli hiányokat, de a tudomány-capitalis egyoldalú gyarapodása a népnevelő pályán hamarabb szül önmeghasonlást, önsorsával való elégedetlenséget vagy elbizakodottságot, mint hasznos népnevelési eredményeket. S mennyivel fontosabb ez az eszményi alapon nyugvó jellemnevelés, a kötelességérzet, a rend- és tisztaságszeretet a kicsinyek és nagyok okulására szolgáló kerti, gazdasági, méhészeti, esetleg háziipari foglalkozásoknak megszokása, természetvédelemévé válása éppen a néptanítónál, kinek működése az ő, ki tudja milyen félreeső falujában leginkább csak a saját lelkiismeretének ellenőrzésére van bízva? A hivatalos felügyelet és ellenőrzés közegeire hivatkoznak? Nem ritka az eset, hogy ama félreeső helyeken éppen ezek a hivatalos közegek szolgálnak a szegény tanítóra nézve

eszményi hivatásának teljesítésében fölötte súlyos és fájó akadályokul, Mi képes ilyen esetekben megmenteni a népnevelés szent érdekeit, ha nem a tanító erős akarata, az ilyen akadályokon is győzni és fölülemelkedni tudó eszményisége?! Valóban a tanítóképzés legfőbb elvét fejezte ki Trefort minister úr e pár szavával: A tanítókat nevelni kell.

E sarkigazságból szükségképen következik, hogy annak, a ki tanítók nevelésére akar vállalkozni, vagy a kit evvel a fontos teendővel akarnak megbízni, magának is paedagogiailag képzett, nevelt s a tanítóképzés és nevelés feladatára minden irányban képesített embernek kell lennie. Ennek a feladatnak az eddigi tanárképzés nem felelhetett meg kívánt mértékben, sem a középiskolai, sem a polgári iskolai. A középiskolai magábanvéve még kevésbbé, mint a polgári iskolai. Ennek képesítési köre részint szűkebb, részint mélyebb, mint a hogy a tanítóképzés céljaira és feladataira nézve kívánatos. Abból, hogy szűkebb körű, az a baj következik, hogy az illető kevesebb tantárgyból lévén tanárrá képezve, mint a hogy a tanítóképezdeknek a törvényben megállapított tanári létszámából és tantárgyaiból kifolyólag itt a tantárgyak beosztása lehetséges, a középiskolai képesítéssel bíró tanítóképezdei tanárnak szükségképen oly tantárgyak tanítására is kell vállalkoznia, a melyekre képezve és képesítve egyáltalában nem volt. Az, hogy a középiskolai tanár a saját tantárgyaiból mélyebben merített, mint a hogy a tanítóképzés céljaira szükséges, első tekintetre nézve nem látszik bajnak. Pedig baj ez is és sokszor igen nagy baj. Nagyon természetes, hogy ezek a „saját“ tantárgyak a többi „nem saját“ tantárgyak rovására túltengési állapotba jutnak. Ezek lesznek a saját kedvencz gyermekei, amazok a túrt, mert le nem rázhatott mostohák. Ez aztán megzavarja, néha egészen felforgatja a tanítóképzés összhangját s nem ritkán épen a mostoha sorsra juttatott tantárgyak azok, a melyek a tanítóképzésben a legnagyobb fontossággal bírnak. E nagy előszeretettel ápolt „saját“ tantárgyagnál rendesen az a baj áll elő, hogy sokkal nagyobb tudományos apparátussal, sokkal elvontabban és elméletiesebben taníttatnak, mint a hogy az a leendő néptanítóra nézve szükséges és kívánatos. Tagadhatatlan, hogy sok középiskolai tanárból lett jó képezdei tanár, de csak úgy, ha az illető a középiskolai tradíciókkal szakítva s önmagából mintegy kilépve, képezte ki idővel és fáradtsággal magát valódi tanítóképezdei

tanárrá. Nehéz processus, mely rendesen csak a még képzékeny ifjú korban szokott sikerülni. A kinek lelkében a középiskolai eszmevilág mélyebben belenyomult, rendesen megmarad állhatatosan és kizavarhatatlanul középiskolai tanárnak a tanítóképezdében úgy, mint a polgári iskolában, sőt — ha mostoha sorsa éppen úgy hozta magával — az elemi iskolában is; zavarólag, czelellesen működven itt is, ott is, a rája nézve idegen légkörben.

A középiskolai tanároknak ez a kivándorlása, kiáradása a népoktatásügy mezéjére általán véve, nem áldásthozó. Az áradás rendesen sok iszapot hord és rak le. Régi hibája az emigránsoknak, hogy nem tudnak feledni, nem tudják magokat az új helyzetbe beletalálni. Nem szeretnék túlszigorúnak látszani a középiskolából átvándorolt tanítóképezdei tanárok megítélésében — hisz magam is ilyen emigráns vagyok — s tudom hogy nagyon igaztalan lennék, ha nem ismerném el, hogy a hazai tanítóképezdek tanártestülete sok kitűnő erőt nyert e táborból, de másfelől nem titkolhatom el azt az erős meggyőződésemet sem, hogy ha már hivatalosan is konstatáltatik (lásd az erre vonatkozó m. ministeri rendeleteket) tanítóképzésünk szőlőskertjében a száraz pedáns, tudományosan elvont és teljesen inpraktikus tanítás (bocsánat „előadás“) philoxerája, úgy ez a baj leginkább és nagy valószínűséggel a középiskolai tanárság szőlőtökéjével csempésztett be hozzánk. Az egyetemi tanárságot parodizáló tanári nagyhatnámság már régóta felismert phillloxera a középiskolákban. Ezek az elemek a tanítóképezdekben és polgári iskolákban a tanári karok valódi fertálymágnásai.

Ezek a fertály-mágnások az okai legnagyobb részben annak, ha a tanítóképezdekéből kikerülő ifjabb tanítónemzedék ép úgy majmolja a középiskolát a népiskolában, mint a hogy majmolták négy éven át előtte az egyetemet a tanítóképzőben. Az ilyen szellemen képzett falusi tanítók a Darwin-elmélet szerint hasonlóképen félreismerhetetlen fertály-mágnásai lesznek a néptanítói testületnek. Az ilyen származási fáról termett néptanítók a legtöbb esetben az önmagukkal meghasonlott, elegendetlen és sikertelen működésük daczára a legkövetelőbb elemet képviselik a tanítói testületben. Működésük főjellemvonása: hogy tanításuk minden ágában inpraktikusok. Ezek a népiskolában is csak száraz tudományt, tankönyvet tanítanak és magoltatnak. Íme — mellékesen legyen mondva

— a népiskolai túlterhelésnek újabb időben oly nagy hű-hóval keresett eredete és legfőbb oka. Maga a tanító önelégülten lovagol például a természetrajzi rendszerek és a különböző természettant elméletek vesszőparipáin, de nem tud berendezni egy néhány négyszögölnyi faiskolát. Tudományos előadásokat tart a méhekről s nem neheztel meg, ha tanítványai ajándékba vitt lépes mézzel fejezik ki iránta való elismerésüket, de ha egy kis méhes berendezéséről van szó, erre még az esetben sem fog vállalkozni, ha ingyen adnák a kasméheket. Az ilyen leszármazási! néptanító megoldja talán a másodfokú egyenleteket s előszámlálja az újján Euclides mértanának „közösméit“, de ha esetleg arról van szó, hogy hány köbméter porondra lesz szükség az iskolaudvarnak 1 deciméternyi vastag réteggel való beporondozására, ennek a kiszámítását egész idignációval fogná magától elutasítani, lévén ez a mérnök, nem pedig a néptanító dolga stb. Íme a tudomány-egyetem nagy alapeszméjének, a tudomány továbbfejlesztésének, a tudománybúvárlatnak, mint önczélnak nevetséges paródiája; ez alapeszmének a népnevelés ügyére nézve kimondhatatlanul káros, sőt veszélyes beszivárgása a népiskola alapfalaiba.

Ha most valakinek eszébe jutván, hogy e sorok írója esetleg éppen a polgári iskolai tanítóképző igazgatója s ebből folyólag egy kis malicziával biztosra venné, hogy a középiskolai tanárokból lett tkp. tanárok eme kevésbé kedvező kritikája után most már következik a *polgári isk. tanárokból* lett képezdei tanárok felmagasztalása: az, előre mondom, várakozásában csalódni fog, mert valamint a fentebbi egész okoskodásnak csak az a végkövetkeztetése, hogy legjobb, ha a középiskolai tanár megmarad az ő középiskolájában, azonképen azt mondom a polgári iskolai tanítóknak is, maradjanak csak a polgári iskolában. Azon sokféle s részben a képtelenségig túlhajtott követelésekkel szemben, melyek újabb időben a néptanítói pálya iránt támasztatnak, a tanítóképzés kétségtelenül a legnehezebb tanári és nevelői problémák egyikét képezi. Nos, ki merné azt állítani, hogy a polg. iskolai tanítók, kiknek képzésénél a speczialis tanítóképezdei tanári feladatok figyelembe nem jöhettek, e nagy problémák megoldására, csak úgy önmagáktól hivatva lehetnének? Avagy polgári iskola és népiskolai tanítóképezde egy és ugyanazon ezélú és szervezettű intézet-e? Nem bizony. De viszont tagadhatná-e valaki, hogy a

speciális neveléstani képzést leszámítva, a gyakorlati életpályákra előkészítő polgári iskola mégis jóval közelebb áll a tanítóképezdéhez, mint a továbbképzésre előkészítő középiskola? Ebből szükségképpen következik, hogy a polgári iskolai tanítóképzés szervezete és egész lényege mégis sokkal jobban beletalál a tanítóképezdei tanárság feladatainak keretébe, mint a középiskolai tanároké. S ez nagyon természetes. Először is a polgári iskolai tanítói szakképzés tárgya, terjedeleme, sőt intensivitása tekintetében sem igen marad mögötte azon igényeknek, a melyek a tanítóképezdei tanárok tudományos képzettsége iránt jogosan támaszthatók. Sőt, hogy ez a tudományos szakképzés a középiskolai tanárok tudományos szakképzettségének niveaujától sincs valami nagyon messze, ezt ép azon hírneves egyetemi tanárok ítélete után állíthatni, kik a középiskolai tanárképesítésnél, mint vizsgálótanárok, a polgári iskolai tanárképesítésnél pedig, mint kiküldött miniszteri szakbiztosok e kérdésben legkompetensebb, semmi részrehajlással nem vádolható bírákul tekinthetők.

A polg. iskolai tanítóképezésnél nem annyira a tudományos elmeletben, mint ezeknek a polgári (ipari, gazdasági, kereskedelmi stb.) életpályák különböző viszonyaira való alkalmazásban állván a főfeladatunk, ebben kétségbevonhatatlanul ép azt az irányt kell felismerünk, a melyet a tanítóképezdei tanárnak is szükségképpen követnie kell. *Nem az iskolának, hanem az élelinek,* a főelv itt is, ott is. Gyakorlati és nem pusztán tudományos eredmények elérése a cél itt is, ott is. Hogy az ilyen leszarmazásai képezdei tanárság mennyivel inkább megfelel a népiskola jól felfogott érdekeinek, azt csak az elfogultság tagadhatná. És mi az oka annak, hogy erre az elfogultságra mind a mellett oly nagy hajlandóság mutatkozik még a képezdei tanárok körében is? Tartok tőle, hogy nem annyira elvkülönbség, mint inkább egy megbocsátható emberi gyengeség: az t. i., hogy a középiskolai tanárok egyetemi leszarmazása előkelőbb, rangosabb s a fizetésjavítási (bár általunk is mindig jogosaknak vallott) igényeknek is látszólag több alapot szolgáltató, mint a származási fáját csupán a krisztinavárosi Paedagogiumig fölvihető polgári iskolai tanítóé.

Szerencséjére az ügynek, Trefort miniszter úr tiszta látását nem zavarják az ilyen elfogultságok. Az ő magas látóköre sem egyikünk, sem másikunk szemére nem szorulván, s így elfogultsá-

gok által semmi irányban sem zavartatva, hamar felismerte azt az egészséges anyagot, a melyből a nagy és fontos gyakorlati feladatok megoldására hivatott tanítóképezdei-tanárt nevelni, képezni kell. Íme, ez a tanítóképezdei tanári tanfolyam tárgyában kiadott fontos rendeletének a genezise.

E m. rendelet természetes és szükségképeni folyamánya miniszterünk e cikk mottójául is felhasznált azon sokat jelentő mondasának, hogy: „A tanítókat nevelni kell“. Önként következik ebből, hogy a tanítóképzés nevelői feladatainak megoldására főleg az fog sikerrel vállalkozhatni, a ki alaposan tanulmányozta a tanító-nevelés speciális céljait és eszközeit s a ki tényleg gyakorolta is magát a célok felismerésében, az ezekre szolgáló legalkalmasabb eszközök kiválasztásában és alkalmazásában. Szóval nemcsak phrázisokban, hanem tényleg kell megmutatni a leendő képezdei tanárnak, hogy miben áll az a tanítónevelés. És ne csak mutassák ezt neki, hanem gyakoroltassák is őt ebben kellő felügyelet és ellenőrzés mellett, minthogy a példabeszéd szerint, csak gyakorlás által lehet valaki mesterré.

Nem lehetett nehéz ezek után ama kérdés eldöntése, hogy a tanítóképezdei tanárok képzése hol volna jobban eszközölhető: Váljon ott-e, a hol a középiskolai — vagy ott, a hol a polgári iskolai tanárok (tanítónők) képeztetnek?

Mi e kérdésben négy fontos tényezőt vélünk megkülönböztet-hetni. Ezek a következők:

1. A megfelelő tudományos szakképzés, vagyis a tudományos ismereteknek oly terjedelemben, mélységben és szellemben való elsajátítása, a mely egészen megfeleljen a tanító- (és tanítónő) képezdék speciális feladataiból folyó kívánalmaknak.

2. A tanítói gyakorlat elsajátítására szolgáló azon mintaintézetek, a melyekben és a melyek által a tanárjelölt a maga szak-tárgyaiban megfelelő vezetés mellett nemcsak a tanítóképezdei, hanem a népiskolai tanításban is valódi mesterré képezhesse ki magát. Ezek az elemi tanítóképezdei és elemi népiskolai gyakorló iskolák.

3. A tanító-nevelés gyakorlóteréül szolgálendő s úgy berendezés, mint vezetés tekintetében lehetőleg mintaszerű internatus, melynek a képezdei tanárjelölt maga is részese lévén, ebben ne csak szemlélője legyen a tanító-nevelésnek, hanem tervszerű vezetés és ellenőrzés mellett részese, gyakorlója is.

4. A népnevelés gyakorlati irányba való terelésének azon eszközei, melyek segítségével elérhető legyen az, hogy a népiskola népünket nemcsak értelmileg felvilágosodottabbá és erkölcsileg jobbbá, hanem egyszersmind vagyoniilag és függetlenebbé tegye, szóval, hogy a népiskola a nép anyagi jobblétének s ezáltal közgazdasági állapotaink javulásának előmozdítására is szolgálhasson. Ezek a gazdasági és ipari (kézügyességi) oktatás gyakorlati teréül szolgáló berendezések (úgy mint a mintakertek, szőlőszetek, méhecsék, tanműhelyek stb.).

Az itt felsorolt tényezők közül valamennyien készen adva vannak a krisztinavárosi s Andrassy-úti intézetekben, ellenben az elsőt kivéve egyik sem található fel az egyetemeken.

Ez elvitázhatlan tényállásra van alapítva az a m. rendelet, mely a tanítóképezdei tanári tanfolyamnak a budapesti polgári iskolai tanítókat és tanítónőket képző két intézetben leendő felállításában intézkedik.

Mit foglal magában e m. ministeri rendelet? Erre a saját igénytelen felfogásom szerint megfelelni óhajtván, legelőbb is azon kezdem, hogy mi *nincs* benne a rendeletben. Nem foglalja magában ugyanis azt, mintha a középiskolai tanári képzettséggel bíró emberek ezentúl ki lennének zárva a tanító- és tanítónőképezdei tanári pályáról. A minister úr bölcs belátása szerint fogja e rendelet kelte után is alkalmazni mindazokat, kiket a képezdei tanári állásra méltóknak fog tartani. Vajha legalább az állami tanítóképezdei tanárok fizetése minél előbb arra a fokra lenne emelhető, hogy ne csak az állásnélküliség kétségbeesése által kergetett egyének, hanem a valódi benső hivatás által ösztönzött legkiválóbb középiskolai tanárok igyekezzenek a tanítóképezdek szolgálatába állani.

E rendeletben nincs tehát semmiféle kizárás és semmiféle monopólium, ellenben ki van mondva, a képezdei tanári szakképzés és képesítés szükséges volta.

Legfőbb alapeszméje Trefort miniszternek e cikkem mottójául felhasznált mondásából ered: „A tanítókat tudni kell nevelni.” Benne van továbbá hogy:

E szakképzés a polgári iskolai tanító (tanítónői) szakképzettség szilárd alapjára állíttatik.

E tanfolyamok ennél fogva a krisztinavárosi és Andrassy-úti paedagogiumokban fognak berendeztetni.

E szakképzés nem lehet szűkebbkörű a tantárgyak azon beosztásánál, mely az állami tanítóképezdekben a rendes tanári létszám mellett lehetséges.

E képezdei tanári (női) tanfolyamok az ismeretgyűjtés és képesség-elsajátítás mindazon ágaiban, melyek a tanítóképezdei tanárság sajátosságát képezik, az önképzés jellegével fog bírni.

Ez így lévén, a tanfolyamok életbeléptetése sem a Krisztinavárosi, sem az Andrássy-úti tanítóképezdek eddigi jellegét nem fogja meg változtatni s hogy ennélfogva az ezen tanfolyam életbeléptetéséből származandó pénzügyi terhek ne adjanak senkinek hazafiúi aggodalmakra okot.

Megjelent a „Néptanítók Lapja” 1888. évi 9. számában.

Gondolatok

a tanítóképezdei tanárok képzéséről, vonatkozással az azok feletti vitákra.

Az egyetemen-e vagy a Paedagogiumban?

Ott uraim, a hol legjobban fogják kiválasztani tudni az ifjúságból azokat, a kik a tanítóképezdei tanári pályára valódi képességgel és hivatottsággal bírnak. Higyjétek el, hogy ez a megválasztás sokkal lényegesebb ebben a kérdésben, mint az, hogy itt képezük-e ki az embereket Vagy ott?

Az egyetemen-e vagy a Paedagogiumban?

Előbb jöjjünk tisztába azzal, hogy mi e kérdésben a döntő momentum. Az-e, hogy e pálya jelöltje hol szívhatja magát jobban tele a tudományokkal, vagy az, hogy hol sajátítja el jobban leendő életpályájának morális kellékeit? A tudományokba mélyítsük-e inkább bele emberünket, vagy a népiskola szellemébe, a népnevelés nagy feladatainak a világába? A tanítást állítsuk-e inkább előtérbe képzésünkben, vágj' a nevelést? A tudást-e vagy az akarást?

Ha a tudást tekintem, úgy a mérleg kétségtelenül az egyetem felé billen, de ha a nevelést, a jellemképzést, úgy a mérleg határozottan a másik oldalra fog billenni. Melyik tetszik? Válaszokatok?

A egyetemi oktatás naprendszerében az álló csillag: a *tudomány*. A tanítóképezde egy más naprendszerbe tartozik. Ebben a tudománynak csak bolygó szerepe van; az álló csillag a *népnevelés*. A tanítóképezdei tanárképzés e két naprendszer közül vagy az egyikhez tartozik vagy a másikhoz. Hogy mind a kettőhöz tartozék, az lehetetlenség.

Az én legbensőbb meggyőződése, hogy a tanítóképezdei tanárokat a népoktatási intézetek légkörében kell kiképezni, felnevelni. Úgyszólván telíteni, impregnálni kell őket a népnevelés nagy eszméivel. Ha a Paedagogium, mint ilyen impregnáló intézménye a képzésnek nem volna meg, úgy fel kellene azt találni. A valódi tanítóképezdei tanári karakterek kiválogatása s azok gondos fölnevelése és kiképzése egészen az önképzésbeli önállóság fokáig; ime, ez a paedagogiumbeli tanárképzés alap gondolata.

A Paedagogium alatt azonban nem a mostani hiányos konkrét állapot értendő, hanem csak az eszme, az a szép koncepció, a mint azt a Trefort genije megteremtette.

Valamint a polgári iskola a legjobb előkészítő iskolája (praeparandiája) a tanítóképezdének, azonképen a polgári iskolai tanítóképezde a tanítóképezdei tanárképzőnek.

Az állami tanítóképezdei tanárok összes létszámának 27%-át teszik a polgári iskolai tanítóképezdének a növendékei. Az a kérdés, hogy miként állják meg ezek a helyeket? Adja meg rá a feleletet — ha tudja — a tanügyi kormány. De ha tisztába hozott e kérdés, úgy le is kell vonni belőle a consequentiákat.

Az a statisztikai adat annyit bizonyíthat mindenesetre, hogy a polgári iskolai tanítóképezde a tanítóképezdei tanárok képzésének egyik, többé már nem ignorálható tényezője.

A „népiskolai szellem”¹¹ a tanítóképezdei tanári qualificatiók valóságos kötőszere. Minden áron megkövetelném részemről azt, hogy a tanítóképezdei tanár — legalább a saját tantárgyaiból — valóságos hatványra emelt néptanító tudjon lenni. A bázis a néptanító.

Ezért van az hogy „csak” néptanítókból is válhatnak képezdei tanárok.

Milyenek?

Hát olyanok, hogy például országos tanítóképezdei tanár-egyesületünk elnöke is „csak” a népiskolai tanítóságig viheti fel

származási fáját. No, meg a boldogult Gönczy Pál is, ki majdnem egy negyedszázadon keresztül, három magyar közoktatásügyi miniszter alatt és mellett volt a magyar népoktatásügy szervezője, vezetője.

Azt tapasztaltam, hogy könnyebb egy tehetséges néptanítónak elsajátítani a tanítóképezdei tanársághoz megkívántató tudományos ismereteket, mint a nagyon kialakult szaktudósnak beleélni magát a népiskola igazi világába, szellemébe.

„Képezdei tanárok, kapaszkodjatok fel a tudományok legmagasabb csúcsaira“... Szép, szép! Csak el ne feledjétek aztán, hogy le is kell majd onnan szállanátok a népiskola csöndes völgyeibe; pedig köztapasztalat szerint sokkal nehezebb leereszkedni a csúcsokról, mint felmászni azokra. Mégis tartok, hogy abból a szörnyű nagy magasságból nem fogjátok majd meglátni tudni azt kis szerény falucskát ott a völgy ölében, melynek népét boldogabbá tenni volna hivatásotok.

„Alapos tudományos képzést a tanítóképezdei tanároknak“. Hisz ezt mondjuk mi is, csupán azt az egyet nem látjuk még bebizonyítotttnak, hogy az a tudományos képzés kizárólag csak az egyetemen volna megszerezhető.

Szép a tanítóképezdei tanári képzés panorámája a lomniczi csúcsról is, de még felségesebb, ha a nagy theoriák pegasusára ülve, a felhőkbe szárnyalunk s onnan tekintünk le reá. Ebben a magasságban már teljesen elenyésznek mindazok az akadályok, a melyek leküzdésében mi ide lent, valóságos sysiphusi munkát végzünk.

És miért mondom én mindezeket éppen itt a „Néptanítók Lapja“ ez ünnepi számában?

Azért, mert úgy vagyok meggyőződve, hogy a mit mondotam, az sem egyéb, mint hódolat lapunk hallhatatlan alapítóinak: hogy tartozom azok elmondásával Eötvös és Trefort nagy szellemeknek.

(Megjelent a „Néptanítók Lapja“ 1893. évi jubiláns számában.)

IV.

A tanítóképző-tanári tanfolyam első munkaterve és a képesítési szabályzatra vonatkozó javaslat.

Munkaterv

a budapesti Paedagogiummal kapcsolatos tanítóképezdei tanárképző tanfolyam jelöltjei számára.

Cél:

A Paedagogiumnak úgy tanítói jellem, mint szakképzettség tekintetében az egész tanári kar által legkiválóbbnak ismert s ennél fogva a tanítóképezdei tanárságra is valódi benső hivatottsággal bíró azon növendékeit, kik mind az elemi, mind a polgári iskolákra már kitűnő eredménnyel lettek képesítve, egy, esetleg két évfolyam alatt a bölcsészet és neveléstudományi, valamint a speciális szaktanulmányaiknak inkább önképzés, mint külön oktatás útján leendő kibővítése által, valamint a tanítónevelés számos feladataival az igazgató vezetése mellett benn a Paedagogium internatusában gyakorlati úton való megismerkedés segélyével hivatásukat minden irányban felfogni s annak megfelelni is tudó tanítóképezdei tanárokká képezni ki.

A) Általános nevelés és szaktudományi képzés.

E képzés feladata egyrészt a jelölteknek eddig szerzett bölcséleti, neveléstudományi és szakismereteinek mélyítése; másrészt egy helyes és a népiskolai tanítóképzés feladatainak mindenben megfelelő tanítási módszer gyakorlati elsajátítása. Ezen célok elérésére szolgálnak:

1. hospitálás; 2. tanítás; 3. a tantermen kívüli tanári foglalkozások; 4. értekezletek; 5. bölcséleti és neveléstudományi tanulmányok, végül 6. szaktanulmányok.

I. Hospitálás.

A jelölt az év elején megállapított órarend szerint rendszeresen látogatja a szaktanárok előadásait az elemi tanítóképzőben,

A jelöltnek kötelessége a hospitálási órák anyagáról a használt tankönyv és a szaktanár útmutatása alapján a tanmenet vázlatát elkészíteni; s demonstratív természetű tantárgyaknál a szemléltető eszközök és kísérletek előkészítésében a tanárnak segédkezni. Óra alatt és után — a szaktanár tanítását megfigyelve — jegyzetekkel egészíti ki a jelölt tanmenet a vázlatát.

II. Tanítás.

A jelölt a szaktanár vezetése és felügyelete mellett tanít az elemi tanítóképzőben. A jelölt által tanítandó részleteket a szaktanár előre kijelöli. Ezekről a jelölt tanításterv vázlatot készít; e felett a szaktanárral tanácskozik s a jóváhagyott tervezet alapján tanít. A szaktanár jelen van a tanításon. A tanítás eredményét a szaktanár a jelölttel megbeszéli.

III. A tantermen kívüli tanári foglalkozások

A jelöltek megismerkednek a növendékek írásbeli gyakorlatainak javításával s e végből a szaktanár által koronként a gyakorlatoknak utasítás szerinti kijavításával meg is bízhatnak. Továbbá elfoglaltatnak a különböző szaktárgyak szertáraiban. Ezen elfoglaltatás célja: a jelöltet bevezetni a természetrajzi, földrajzi s más gyűjtemények, természettani és vegytani laboratóriumok beszerzésébe, berendezésébe, kezelésébe, rendbentartásába és konserválásába.

E végett részt vesznek a jelöltek a szaktanárok szertári munkálataiban.

A mennyiségtan-természettudományi jelölt részt vesz a képezdei növendékek chem. laboratóriumi gyakorlataiban.

Az intézetben egy másodrendű meteorológiai észlelő állomás is lévén fölszerelve, melyben az észleléseket a polg. képezde III

éves növendékei végzik; ezen észlelések ellenőrzésével a mennyiség-tan-természettudományi jelölt megbízatik.

V. Értekezletek.

A szakcsoport tanárai a csoportbeli jelöltekkel hetenkint közös értekezletet tartanak, melyről a jelölt rövid jegyzőkönyvet készít. A jelölteknek hospitálási és tanítási órarendje ezen heti értekezletekben előre állapíttatik meg.

A jelölt alkalmilag részt vesz a tanárkar rendes értekezletein is. A jelölt minden alkalmat felhasznál arra, hogy a szaktanárokkal szakképzésére nézve értekezhessek: másrészt a szaktanárok is azon lesznek, hogy a jelölteknek ilyen magánértekezletekre mentői több alkalom nyújtassék.

Az internátusban lakó, valamint a szertárral rendelkező tanárokkal való érintkezés igen meg van könnyítve és egészen magától kínálkozó és természetes; más szaktanárok ezen célra a jelölteknek hosszabb-rövidebb közkben ismétlődő időt tűznek ki.

V. Bölcsészeti és neveléstudományi tanulmányok.

Ezen tanulmányok egyaránt kötelezők mind a két szakcsoport jelöltjeire.

a) Bölcséleti műveltség.

A polgári iskolai képezdében szerzett philosophiai ismeretek mélyítése és pedig:

1. A logika elemei (A gondolkodás elemi formái. A tudományos módszer, a meghatározás, felosztás és osztályozás követelményei, az inductiv eljárás módjai, a hypothesis alkotás feltételei. A tudományok felosztása.) Tanulmányozandó lenne Stuart Mill, Szász B. Logikája s kézi könyvül használandó dr. Öreg János Logikája.

2. A lélektan elemei. (Az érzetek; az érzéki észrevétel, a képzetek. A gondolkodás fejlődése: a figyelem, az emlékezet. Az érzelmek csoportjai. Az akarat és jellem. Az öntudat.) Kézi könyvül használható dr. Öreg J. Lélektana.

Kívánatos lenne továbbá úgy a paedag. módszerek öntudatosabbá tétele, mint a philosophiai módszerek ismerete s nagyobb tudományos látókör szerzése szempontjából, ha a philosophia törté-

netéből (különösen Bacon, Descartes, Spinoza, Leibnitz, Locke, Hutne, Kant, Herbert, Comte alapgondolatainak ismerete) specialis collegi umo k re n d s z eres íttet n én ek.

b) Neveléstudományi műveltség.

A polgári képezdében szerzett neveléstan! ismeretek mélyítése és pedig:

1. A nevelés és oktatástan. Kern Paedagogik című német munkája s dr. Kiss és dr. Öreg neveléstana alapján.

2. A nevelés és oktatás története. Browning (nevelési eszmék fejlődése.) Dr. Kiss Áron (Magyar népiskolai tanítás története.)

3. A népiskolai módszertan, népoktatásügyi rendtartás és iskolai élet ismertetése.

Tanulmányozásra ajánltatnak:

Rein-Pickel „Das erste Schuljahr“ etc. Frick-Richter-Mayer Lehrproben und Lehrgänge;

Tóth József népiskolai törvények; Gönczy Pál, Népiskolai épülettervek.

VI. Szaktanulmányok.

a) Írásbeli dolgozatok.

Minden jelölt az évfolyam alatt az egyes szakokból a szaktanár által kítűzendő és megbírálandó egy-két nagyobb írásbeli feladatot dolgoz ki. A kidolgozásban a tétel tudományos tárgyalása mellett a fő figyelem arra lesz fordítva, hogy annak tárgya mennyiben és mily módon lesz a tanítóképezdei és népiskolai tanításban értékesíthető.

b) Tankönyvek.

A jelölt áttekintést szerez magának a tanítóképzőben és az elemi iskolában használt tankönyvekről, az elterjedtebbeket behatóbb bírálat alá veszi s erről rövid írásbeli jelentést tesz.

c) Szakirodalom.

A magyar és német-, esetleg más nyelvű szakirodalomnak főleg olyan művei tanulmányozandók, melyeket a jelölt majd mint tanár segédkönyvekül használhat.

Az egyes szaktanárok által összeállítandó sorozatba nemcsak a tisztán tudományos, hanem az oly művek is felveendők, a me-

lyek a tudományokat gyakorlati alkalmazhatóságukban mutatják és pedig főleg a tanítóképezdében és népiskolában értékesíthető alkalmazásukban.

A jelölt első sorban a szaktanárok által kijelölt műveket tanulmányozza, a mi azonban nem zárja ki azt, hogy a jelölt tájékozását a szakirodalom terén az intézeti könyvtár és más könyvtárak látogatása által ne öregbítthesse.

Az irodalmi szakokban a jelölt olvassa a remekírók legjelesebb műveit.

Tanulmányairól a jelölt időnkirít számot ad az illető szaktanároknak.

B) A tanítónő velős, valamint a tanítóképezdei szervezet és administratio köréből vett feladatok és tanulmányok.

I.

Megismerkedés a tanítónevelés céljával és eszközeivel.

Az internatusok berendezése.

A paedagogium internatusának beható tanulmányozása. Az épület beosztása. A háló-termek és dolgozó-szobák elhelyezése és berendezése. Az árnyékszékek. A fűtés és világítás. A bútorzat. Elővigyázat a szolgaszemélyzet félfogadásánál, azok ellenőrzése. Az internatusi kormányzás szervezete. Az igazgató, a segédtanár és a növendékfelügyelők.

A nevelés az internatusokban.

A nevelő kormányzás teendői a tisztaság, a rend, az illem-, a szép- és az erkölcsi érzék fejlesztését illetőleg. Az egészséges közszellem feltételei.

A tanítóképezdei tanárjelöltek meg fogják tanulni, hogy miként kell a tanítóképezdei növendékeket a kötelezett tanórákon kívüli szabad idejükben is nem annyira ellenőrizni, vagy felettük rendőri felügyeletet gyakorolni, mint inkább magán-időtöltéseiket is helyes irányba terelni, őket még szórakozásaikban is észrevétlenül nevelni,

ismereteikben gyarapítani, jellemük alakulására üdvös befolyást gyakorolni vagy őket legalább is az erkölcsi tekintetben mételyező külső befolyásoktól megóvni. Megtanulják, hogy miként lehet nevelői befolyásukkal oda hatni, miszerint a növendékek ne az utcán, a korcsmákban, kávéházakban, vagy az ő erkölcsi életükre nézve káros hatású külső társaságokban keressék a szórakozást, hanem inkább az intézet gyümölcsösében, konyha- vagy virágkertjében, a méhesben, a kézimunka-teremben s esetleg a torna- és zeneteremben. A felügyeletükre bízott, avagy bízandó képezdei növendékekkel rendezzenek mentői gyakrabban együttes kirándulásokat nem túlságos sokan egyszerre, s ösztönözzék, illetőleg tanítsák meg ezeket arra, hogy miképpen lehet már a tanítóképezdében megvetni az alapját egy kis népiskolai szemléltetési gyűjteménynek. Helyes vezetés mellett a növendékek egész kis múzeumát gyűjthetik össze, illetőleg készíthetik el a beszéd- és értelemgyakorlatok, a számolás, földrajz, természetrajz, természet- és vegytan tanításához szükséges dolgoknak és eszközöknek s ily módon már mint képezdei növendékek egy oly népiskolai taneszköz-gyűjteményre fognak szert tehetni, mely bár csak kedves szórakozásul szolgált magánfoglalkozásuknak az eredménye, a tulajdonképeni célzt tekintve talán becsebb a tanszerraktárak legdrágább gyűjteményeinél.

A nevelői teendők részletezése:

1. .4 *hálótermek*. A felügyelet a tisztaságot, fűtést, szellőztetést, világítást, ágyneműt és az erkölcsi érdekeket illetőleg. A fölkelésnél, a lefekvésnél és mosakodásnál megkövetelendő rend. A ruhaszekrények és a ruházkodás ellenőrzése. A ruha- és cipőtisztítás, fehérnemű-mosás stb.

2. .4 *dolgozó-szobák felügyelete*. A munka és szórakozás szabadsága és korlátozása a dolgozó-termekben. A munka paedagogiai ellenőrzése. Az iromány és könyvpolczok vagy fiókok feletti őrködés.

3. *Az ebédlő és az étkezés felügyelete*. Az étkezési idő jelzése. A bevonulás és megjelenés az ebédlőbe. Az étkezők elrendezése. A feltálas ellenőrzése. A tisztaság fentartása. Az étkezők magatartása a felszolgáló személyzettel szemben. Az étkezés ellenőrzése illedelmi és egészségügyi szempontból. Egyesek modora némely ételek iránt. A válogatás. Az asztaltársak iránti udvariasság és

előzékenység. A magaviselet és társalgás étkezés közben. A felkelés az asztaltól s az eltávozás.

4. *Helyhez és időhöz nem kötött nevelői feladatok:*

a) A 'vallásos' érzület ápolása a felekezetnélküli intézetek internatusában. Az internatus-vezetők viszonya az illető hitoktatókhoz. A templomba járás rendezése és ellenőrzése. Az egyes ünnepek és vallásgyakorlatok pontos megtartása. A vallásos türelemre s a különböző vallásos meggyőződések és szokások kölcsönös tiszteltetésben tartására való nevelés.

b) A *nemzetiségi* avagy politikai természetű viták, versengések és pártoskodások megelőzése. A politikai megmételtyezésekre törekvő külső befolyások (főleg olvasmányok) ellenőrzése. Alkotmányos és polgári ünnepek.

c) A *kegyelet, valamint a kölcsönös kartársi viszony fejlesztésére és ápolására szolgáló nevelői teendők*. Az újévi, név- vagy születésnap tisztelegések. Az intézetből való kilépés. Az intézet iránti kegyelet benn az intézetben és azon kívül. A jubileumok. Emlékünnepélyek. Nevezetes férfiak elhalálózása avagy születése évfordulóinak megünneplése. Kegyelet-nyilvánítás a temetések alkalmával avagy halottak napján. Az egymás iránti tisztelet és szeretetből folyó magaviselet követelményei. A testületi szellem, a szívélyes kartársi viszony fejlesztése. A testületi szellem elfajulásának esetei. A conspirálás. Az összetartás a vétkes cselekmények elpalástolásában. Az ifjúsági segély-egyesület szervezése és egyébtársulások.

d) Az *illemre* való nevelés. Az illem követelményei a magán- és a hivatalos érintkezések különböző eseteiben. A tisztelgő hivatalos látogatások. A külső megjelenés és a ruházat. A köszöntés. A címzések. A helyfoglalás. A beszéd. A látogatás időtartama. Az elbúcsúzás. Az illem követelményei a magunkkal hasonlókkal szemben. A kölcsönös látogatás. Az illem a nyilvános helyeken való megjelenésünkben.

e) *Önképzési törekvések és szórakozások* az internatusban. Az önképző-, zene-, dal- vagy olvasókörok, ezek alapszabályszerű ellenőrzése és paedagogiailag helyes irányba terelése. A játékok. A magánolvasmányok. A zene- és tornaterem mint szórakozást nyújtó helyek. A bálók, táncztanulás az intézeten kívül, színházak s nyilvános helyek látogatásának szabadsága és korlátozása. A

házi (internatuson belőli) családi természetű mulatságok (majálisok) és estélyek (karácsony, Sylvester és húshagyó), valamint a szélesebb körből meghívott vendégek előtt tartandó felolvasó, szavaló és zene (ének) estélyek rendezése.

f) Az *egészségügyi* felügyelet. Az árnyékszék, a szellőztetés, a fűtés és a tisztaság felügyelete az intézetben. Az intézeti igazgatóság feladatai az intézeti orvosok megválasztását és azok ellenőrzését illetőleg. Az intézeti betegszobák elhelyezése és berendezése. Az igazgatóság teendői a komolyabb természetű betegségek, avagy valamely intézeti növendék elhalálása esetében. Teendők a ragályos betegségek előfordulása esetében. Elkülönítés, fertőztelenítés. Hivatalos jelentések.

g) A *fegyelmezés* eszközeiről. A jutalmazások. A kitüntető megbízatások. Az ösztöndíj-felemlések, leszállítások vagy elvonások. A kizárás szükségességének esetei.

II.

A tanítóképzdei tanár mint a tanári testület tagja.

A tanári tanácskozmányok.

Ezek egybehívása. A tanárok jogai és kötelességei a tanári tanácskozmányokon. A hivatalos illem követelményei a tanácskozásban. A rendes havi tanácskozások programja. Az ösztöndíjak megszavazása. Az iskolai évnyitó és évzáró tanári gyűlések. Az összhangzó nevelési és tanítási eljárások feletti tanácskozás. Az évi osztályzatok megállapítása. A methodikai értekezletek. A rendkívüli gyűlések tartásának esetei. A tanártestület viszonya az igazgatótanácshoz és a kir. tanfelügyelőhöz. A tanári gyűlésekről vezetendő jegyzőkönyvek kellékei. Az óraterv elkészítése mint testületi munkálat. Az óraterv készítésénél követendő alapelvek. A jó óratervek kellékei. A tanítóképzésben használandó tankönyvek jegyzékének megállapítása a tanári testület által. A szaktanárok tankönyvválasztási jogainak határai. Közhivatalok a tanártestületben. Jegyzőség. Osztályfőnökség; könyvtárnokság. Az évi záróvizsgálatok. Ezek jó és rossz oldalai, valódi céljuk és feladatuk megállapítása. Milyen kell vizsgálni?

III.

A tanítóképezdei tanár mint a tanképesítési vizsgáló-bizottság tagja.

Miképen vannak szervezve a népiskolai tanítók képesítésére szolgáló vizsgálatok hazánkban és a művelt külföld legelőbbre haladott államaiban? E vizsgálatok megtartásának kihirdetése. Az írásbeli vizsgálat témáinak megállapítása és azok felterjesztése. A mi nősít vényi táblázat összeállítása. A vizsgálatra bocsátás és a meghívás. A vizsgáló-bizottság megalakulása. A szaktanárok jogköre e bizottságban. Az írásbeli vizsgálat, ennek ellenőrizése és az eredmény megállapítása. A szóbeli vizsgálat. A kikérdezésnél alapul szolgáló tételek Összeírása. A szóbeli vizsgálat eredményének (az osztályzatoknak) megállapítása. A gyakorlati vizsgálat. A tanítási anyag megválasztása. A tanítási tervezet írásbeli kidolgozása. Kik legyenek a tanítványok? Az osztályzat megállapítása. A vizsgálati jegyzőkönyvek. A vizsgálati anyakönyv. Az ideiglenes bizonyítvány. Mikor adhatók ki az oklevelek? Az oklevelek kiállítása és azok alaki kellékei. A másodlat, a másolat és az anyakönyvi kivonat. A visszavetés.

IV.

A tanítóképezdei tanár mint a különböző szertárak őre.

A *szertárak* rendezése s a gyűjtemények jókarban tartása. A szertáraknak a tanári önmunkásság s a növendékek segédkezése útján eszközrendő gyarapítása. Az intézet költségén eszközrendő beszerzések s az ezt illető felsőbb utasítások szem előtt tartása. Az ellenőrizés. A felelősség és ennek határai.

Az intézeti *könyvtárak* rendezése. Az ifjúsági könyvtár. A növendékek magánolvasmányainak ellenőrizése a könyvtárnok által. A könyvtár használatára vonatkozó szabályok. A *könyvtárnok* feladatai a könyvtár gyarapítását és con serválását illetőleg. A *zene-termek* berendezése. A hangszerek conserválása. A magán-, zene- vagy énekkörök szervezése és vezetése.

V.

A tanítóképzési tanár mint köztartás vezető és gazda.

A köztartás feladata. E feladatnak bérbeadás vagy házi kezelés mellett lehet-e jobban megfelelni? Az étlap megállapítása évszakok szerint, a közegészségnek, az uralkodó nemzeti és vidéki szokásoknak s takarékoságnak egymással összeegyeztetendő kívánalmai szerint. Az élelmi cikkeknek a kellő időben s első kézből való beszerzése. A szállítók ellenőrzése. Az élelmezendőknek napi jegyzék szerint való kimutatása. Az anyagszámadás. A köztartás havi számadásának egybeállítása. Az élelmezési árak átlagos kiszámítása, egy személynek egy napi élelmezést véve föl alapul. Az intézeti kert berendezése. A kerti és gazdasági munkálatok helyes beosztása és vezetése. Az internatussal és köztartással egybekapcsolandó gazdaság. A sertéshízlalás és fejős tehenek tartása. Házi szárnyas állatok. A trágyagyűjtés. Selymészet és méhészet. Az intézeti gazdaság termelvényeinek értékesítése. Az intézeti gazdaságnak és kertnek hármas feladata:

1. Tanulságos mintául szolgálni nemcsak az intézeti növényeknek, hanem az egész környéknek a kertészetben és gazdaságban.
2. Gyakorló-térül szolgálni a növendékeknek a kertészeti és gazdasági foglalkozásokban és
3. a kertészeti és gazdasági termelvények által a növendékek élelmezését jobbra és olcsóbbá tenni.

VI.

A tanítóképzési tanár az irodában.

1. *4 hivatalos levelezés.* A hivatalos levelek (átiratok, jelentések, fölterjesztések, kimutatások, memorandumok stb.) különböző fajainak s azok külső és belső kellékeinek megismerése. A hivatalos kiadványok beiktatására, kiadására és kézbesítésére szolgáló könyvek (iktató-, kiadó-, posta- és kézbesítő-könyv). A hivatalos iratok beérkezését, tartalmát és elintézését jelző (iktató) könyvek szerkezete. Az irattár rendezése.

2. *Az igazgatósági könyvvizetés.* A beíratási és felvételi napló. Az egyes osztályok anyakönyve. (A tanképesítési vizsgálatokra vonatkozó könyveket lásd külön cím alatt). Az intézeti tanári karról vezetendő törzskönyv. Az intézet történetére vonatkozó feljegyzések. Az intézeti évi értesítők és záró jelentések, valamint az azok szerkesztésénél szem előtt tartandó irányelvek. Az intézet összes fekvő és ingó vagyonának leltározása. A fő- és mellék-leltárak (nyilvántartási leltárak) szerkezete.

3. *A számadás.* Az intézet évi költségvetésének elkészítése. Az évi számadás lezárása és az új isk. évi számadás megkezdése. A pénztári napló. Az átmeneti kiadások és bevételek naplója. A főkönyv. A pótleltár. Az évi számadás összeállítása és fölterjesztése. Az intézeti főszámadás egybefüggése egyes önállóbb alszámadásokkal u. m. a köztartási és gazdasági számadásokkal. A számadó felelősségei és ennek határai. A számadás felülvizsgálata az igazgatótanács (gondnok) és a számvevőség által. A részleges vágyteljes fölmentvény.

VII.

A tanítóképezdei tanárjelöltek speciális tanulmányai.

A) Az elemi gyakorló-iskolában

1. *A tanítás.* A jelöltek mindenekelőtt alaposan megismer-V ednek a minta elemi iskola külső és belső szervezetével, részletes tanmeneteivel, órarendjével, taneszközeivel stb., úgy hogy mint leendő tanítóképezdei tanárok ebbeli működésük végcélját a népiskola helyesen felfogott és minden oldalról megvilágított feladataira tudják vonatkoztatni. A tanítóképezdei tanárnak nem annyira szak tudósnak, mint alapos tudományos szakképzettsége mellett is minden irányban, s főleg szaktárgyaiban *minta népiskolai* tanítónak kellvén lennie: a jelölteknek mód és alkalom nyújtatik arra nézve, hogy legalább havonként egyszer a gyakorló-iskolában egy egész órán, sőt esetleg egy fél vagy egész napon át az igazgató (s a mennyiben lehet a paedagogia tanára), valamint a gyakorló-iskolai tanító jelenlétében taníthassanak. A tanítás eredményét a jelen voltak megbeszélik, megbírálják. A tanítási tervzet csak vázlatban készítendő el. A bírálat csak szóbeli.

2. X *tanítási gyakorlatok vezetése.* A tanítási tervezetek elkészítéséhez adandó utasítások. Az írásbeli tervezet megbírálása. A gyakorlati tanítás ellenőrzése. A növendékek (osztály) előkészítése a beható és tárgyilagos bírálatra. A tanítást követő bírálati tanácskozás vezetése. Az eredmény és a tanulás megállapítása és kijelentése.

B) Irattári és egyéb tanulmányok.

A tanárkar és igazgatótanácsi jegyzőkönyvek, valamint a kormányrendeletek tanulmányozása alapján megkísérlik egybeállítani a népiskola és tanítóképzés egyes sarkalatosabb tételének oknyomozó történetét. Például a kézimunka-tanítás eszméjének fokozatos kifejlődését. A népiskola eszményképéről való különböző felfogásokat s a tanítóképzés feladatainak e felfogásokhoz való alkalmazkodását. A túlterhelés kérdésének történetét s a népiskolai tantervnek és tanmódszernek ebből folyó különböző hullámzásait stb.

A tanítás középpontjának s a népiskolai olvasókönyvek kérdését.

Ebbéli tanulmányaik eredményét első sorban az igazgatónak mutatják be, ki azt esetleg a tanári kar valamelyik értekezletén is felolvasztatván, behatóbb megvitatás tárgyává teszi.

Javaslat

a tanítóképezdei tanári vizsgálat szabályzata felől.

1. §. A tanítóképezdei tanári vizsgálatok megtartásának idejét és helyét a nm.lt. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr időről-időre állapítja meg.

2. §. A tanítóképezdei tanári vizsgálatokra bocsáttatnak:

a) Azon tanítóképezdei tanárjelöltek, kik az egy, esetleg két-éves tanfolyam sikeres elvégzése után az illető intézeti tanárkar által a vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministernek e vizsgálatokra leendő bocsáttatás céljából ajánltatnak.

b) A középiskolai vagy bármely másnemű qualificatio alapján kinevezendő állami képezdei tanárok azon tárgyakból, melyekből

képesítésük nincs, ezentúl szintén köteleztetni fognak a tanítóképezde tanári vizsgálat letévesére.

3. §. A vizsgálat letehetése iránt beadandó folyamodványukban világosan kiteendő, hogy mely tantárgyakból akar az illető megvizsgáltatni. A képezdei tanárjelöltek folyamodványait mindig az illető intézet igazgatójához nyújtják be s ugyanazon úton értesíttetnek a vallás- és közoktatásügyi minisztérium ebbeli folyamodványaikra vonatkozó határozata felől.

A már alkalmazott, de vizsgálatra kötelezett képezdei tanárok saját intézeti igazgatóságuk útján már egy félévvel a szóbeli vizsgálat kitűzött határideje előtt kötelesek eziránt! folyamodványaikat a m. kir. vallás- és közokt. minisztériumhoz benyújtani.

4. §. A tanítóképezdei tanári vizsgáló-bizottság áll:

a) A vallás- és közokt. minisztérium népoktatási osztályának mindenkori főnökeből, ki egyúttal e bizottság elnöke, és ugyanezen ügyosztálynak egy más, a vallás- és közokt. miniszter által kinevezendő tagjából, ki e bizottságban a jegyzői tiszteet teljesíti;

b) A budapesti kir. tanfelügyelőből;

c) A tanítóképezdei tanárképzéssel megbízott intézetek igazgatóiból és szaktanáraiból.

5. §. A vizsgálat tárgyait és az azokból megkívántaiéi képességet illetőleg a tanítóképezdei tanári tanfolyam tanterve az irányadó.

6. §. A vizsgálat áll:

a) Házi írásbeli dolgozatból;

b) Zárthelyi írásbeli dolgozatból;

c) Szóbeli vizsgálatból és

d) Gyakorlati tanításokból.

7. §. Házi dolgozatul a képezdei tanárjelöltekre nézve a végzett tanfolyamban a tanterv alapján készített nevelés- és szaktudományi dolgozatok fogadhatók el.

Ezek a bizottság első gyűlésében fognak bemutatatni: osztályzatuk felett az egész bizottság dönt.

A vizsgálatra kötelezett képezdei tanárok a vallás- és közokt. minisztérium által az illető tanárkarok javaslata alapján megállapítandó és megküldendő tételek felett házi dolgozatot tartoznak készíteni.

E tételek kidolgozására három lhavi idő engedtetik. Az elkészített dolgozatok pedig két héttel a szóbeli vizsgálatra kitűzött

határidő előtt küldendők be a képezdei tanárvizsgáló-bizottság elnökéhez.

A vizsgálandó csak azon esetre bocsátható a zárhelyi vizsgálatra, ha házi dolgozata a vizsgáló-bizottság által kielégítőnek találtatott.

8. §. A zárhelyi dolgozat tételeit az intézeti igazgató és az illető szaktanárok javaslatai alapján maga a vizsgáló-bizottság állapítja meg. A jelöltek e munkálatok kidolgozására megszakítás nélkül legfönnebb négy órát fordíthatnak. A szaktanárok ügyelnek fel arra, hogy a vizsgálaton semmiféle visszaélés elő ne fordulhasson. E munkálatok eredménye felől az elnökség által meghatározandó időben azon szaktanár referál, kinek szaktudománya körébe tartozott a tétel. Az osztályzatot az egész vizsgáló-bizottság állapítja meg.

9. §. A házi és zárhelyi írásbeli dolgozatok kielégítő eredménynyel történt elvégzése után következik a szóbeli vizsgálat a vizsgáló-bizottság összes tagjainak jelenlétében.

A szóbeli vizsgálat főképen a tani tő nevelés, az iskolai szervezet és administratio, a hivatalos levelezés (correspondentia), könyv- és számadás-vezetés, az internatus és köztartás vezetés, a népiskola és népnevelés céljai, feladatai és eszközei főbb kérdéseire fog kiterjeszkedni. Az egyes szaktudományokra a vizsgálat szintén kiterjesztendő, a bizottság azonban a jelöltet a szaktudományi vizsgálat alól az illető tanári kar ajánlata alapján fel is mentheti.

Azt, hogy az illető szaktudomány melyik részéből kérdezzék ki a vizsgálandó, mindig az elnök határozza meg.

Ha a vizsgálat a szaktudomány okból részben vagy egészben elengedtelik, akkor a tanári oklevélbe a jelöltnek polgári vagy középiskolai tanári oklevélben lévő osztályzatai irandók be.

A képezdei tanárjelölteknek a fölmentés esetében évi szaktanulmányaik alapján a szaktanárok indokolt előterjesztésére s az egész bizottság határozatából más osztályzatok is adhatók.

10. §. Hogy a képezdei tanári vizsgálaton a szaktárgyak minő csoportosítása kívántatik meg, arra nézve a képezdei tanári tanfolyam tanterve az irányadó.

A tantárgyak netalán szükségesnek ítélt újabb csoportosítása felett a vizsgáló-bizottság minden alkalommal tanácskozik, s ha e

téren változtatásokat lát szükségeseknek, ez iránt a vallás- és közoktatásügyi miniszternek javaslatokat tesz. A miniszter által elrendelendő változtatások szerint módosul a tanítóképezdei tanárjelöltek tanfolyamának tanterve is.

11. §. A szóbeli vizsgálaton csupán azon szaktudományok alól lehet a fölmentésnek helye, a melyekből az illető vizsgálandóknak polgári avagy középiskolai tanári oklevelükben legalább is jó osztályzatuk van.

12. §. A sikerrel letett írás- és szóbeli vizsgálatok után következnek a próba-tanítások még pedig úgy az elemi tanítóképezdében mint a gyakorló-népiskolában.

A tanítási tételek egy nappal előbb adatnak ki. A képezdében tartandó próbatanítás tervezetét írásban kell kidolgozni; a tanításnak egy egész órát kell igénybe venni.

A gyakorló elemi iskolában az egy tanítóval bíró osztatlan népiskolák tanterve szerint szintén egy egész órán át kell az intézeti (gyakorló iskolai) óraterv szerint az illető osztályokat tanítani és foglalkoztatni. A tanító kép ezdében tartandó próbatanításon a a tanítandó tantárgy képezdei szaktanára, a gyakorló elemi iskolain pedig az elemi gyakorló iskola tanítója szintén jelen vannak; s a tanítás eredményét megállapító tanácskozmányban mindketten szavazattal bírnak.

A tanítóképezdei tanárjelöltek e próbaelőadások alól úgy az elemi tanítóképezdében, valamint annak gyakorló-iskolájában teljesített egész évi tanításaik alapján az illető tanári kar ajánlatára föl is menthetők.

Az összes vizsgálatok végeztével a vizsgáló-bizottság összeül s a tagok a jelöltekről vezetett jegyzékeiket egybevetik, mindegyik jelölt osztályzatát, még pedig kétes esetekben szavazatilag megállapítják, s határozatukat minden egyes jelölt neve után az anyakönyvben összeállítják. (A nőtanárjelöltek a tantárgyakra nézve mind elméletileg, mind gyakorlatilag a férfitanítókhoz hasonlóan, azonban az illető nőtanárképezdei tanfolyam tanterve értelmében vizsgáltatnak meg.)

Az anyakönyv rovatai a következők: Sorszám. Tanárjelölt neve. Vallása. Születésének helye, ideje. Végzett tanulmányai. Melyik szakcsoportból jelentkezett vizsgálatra? Mily nyelven képes tanítani? A képesítés ideje. Általános osztályzata. Házi dolgozaté-

nak osztályzata. Szóbeli elméleti vizsgálatának osztályzata, és pedig:

I. Mindenik szakcsoportra vonatkozólag:

a) A bölcsélet- és nevelés-tudományi tárgyakból;

b) A gyakorlati tanítónevelés kérdései köréből;

c) Az iskolaszervezés és a népoktatási intézetekre vonatkozó törvények és szabályrendeletek köréből;

d) iskolai adminisztráció, nevezetesen az iroda-, a szám-adás- és leltárvezetés, valamint az iskolai egészségügy köréből;

e) A tanítóképzésre vonatkozó szakirodalom ismeretéből.

II. A szakcsoportok szerint:

a) A nyelv- és történettudományi szakcsoportnál:

1. Magyar nyelv és irodalom;

2. Német nyelv és irodalom;

3. Földrajz;

4. Történelem és alkotmánytan;

5. A tanítóképezdére, valamint az elemi népiskolára vonatkozó idevágó szakirodalom ismerete:

b) A mennyiségtan-természettudományi szakcsoportnál: .

1. Mennyiségtan;

2. Természettudomány és mezőgazdaságtan;

3. Természet- és vegytan;

4. A tanítóképezdére valamint a népiskolákra vonatkozó szakirodalom ismerete:

c) A zenészeti szakcsoportnál;

1. zongora; 2. orgona; 3. ének; 4. összhangzattan; 5. zene-történelem; 6. zeneköltészet.

14. §. Az oly jelöltnek, ki a követelményeknek kellően nem felelt meg, a legközelebb tartandó tanítóképezdei tanár vizsgálat alkalmával a vizsgálatnak részben vagy egészben való ismételése megengedhető.

15. §. A vizsgáló-bizottság eljárásáról jegyzőkönyvet vezet s ennek egy hiteles példányát az anyakönyvvvel együtt a vizsgálat végeztével azonnal a vall. és közokt. minisztériumhoz felterjeszti.

A jegyzőkönyvek eredeti példányai az illető intézetek irattáraiban helyezendők el.

16. §. Az oklevelet a bizottság minden tagja aláírja. Az oklevél az illető tanítóképezdei tanárképezde pecsétjével erősítetik meg.

17. §. A tanítóképezdei tanári oklevél bélyegmentes, de az oklevélért 20 forint díj fizetendő.

18. §. A vizsgáló-bizottság tagjai az állam pénztárból 5 forint napidíjban részesülnek.

V.

Emlékirat a tanítóképezdei tanári tanfolyam végleges rendezése tárgyában.

(Tekintettel a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister 1890. évi 36.924. sz. a. rendeletére.)

A budapesti állami polgárt és elemi iskolai tanítóképezde tanári karát a tanítóképezdei tanári tanfolyam szervezési tárgyában a múlt évi 1287. szám alatti felterjesztésében az vezette, hogy az ezen tanfolyam életbeléptetése óta letelt három év elég volt az intézmény kipróbálására s mivel minden ilyenyszerű alkotásnak ártalmára van az ideiglenes jelleg, azért bátrak vagyunk kifejezni abbéli nézetünket, hogy úgy a tanítóképezdei tanárképzés fontos ügyének, mint a tanárjelöltek és tanári karunknak érdekei megkívánják azt, hogy ez ügyben *végleges intézkedés* történjék.

Mindenekelőtt bátorkodunk a tanítóképezdei tanári tanfolyam ügyének jelenlegi állapotát röviden ugyan, de lehető teljességében föltüntetni.

A tanítóképezdei tanárképzés kérdésének megoldásánál két módozat volt tekintetbe vehető. Égjük a középiskolai tanárképzéssel kapcsolatban az egyetemen, a másik a polgáriskolai tanítóképzéssel a Paedagogiumban. Az annak idején számbavett okok, melyek az utóbbi módozatok mellett döntöttek, a következők voltak:

1. A polgáriskolai tanítóképezde szakcsoportjának beosztása egészen megfelel az 1868. évi XXXVIII. törvényezikben a tanítóképezdek számára kiszabott szervezetnek. — A polgáriskolai tanítóképezde szakcsoportjai egy-egy teljes tudománycsoportot ölelnek fel, a mi lehetőségessé teszi a tanítóképezdek kevés számú tanári

karának olyan összeállítását, hogy köztük minden egyes tudomány-szakra képzett ember legyen található. Ez nem lehetséges a közép-iskolai tanárképezde szakcsoportjainak jelenlegi beosztása mellett, mely egyenkint csak két tudományszakot ölel fel.

2. A polgáriskolai tanítóképezde jelöltjei kiképzetésének egész menete kiválóan alkalmas arra, hogy a jelöltek tanítóképezdei tanárokká legyenek kiképezthetők. Ezek túlnyomó nagy része ugyanis az elemi tanítóképezdei négy éves tanfolyam elvégzése után népiskolai tanítói oklevelet nyert; azután három évfolyamon át a polgáriskolai tanítóképezdébe jár, mely kapcsolatban van az ország legelső, szellemi és anyagi eszközökkel legjobban felszerelt azon elemi tanítóképezdjével, a mely egyszersmind a tanítóképezdei tanári tanfolyam növendékeire nézve *gyakorló-iskolául* szolgál. Tehát először mint tanítvány közvetlen tapasztalásból, majd mint a polgári képezde jelöltje a minta-tanítóképezdének közvetlen szemléletéből s végül mint tanárjelölt a benne való gyakorlatból ismerheti meg a tanítóképezde tanulmányi rendszerét és szervezetét. E jelöltek serdülő koruktól kezdve a népoktatási paedagogia légkörében növekednek fel. Ellenben a középiskolai tanárképezde jelöltje, ha tanítóképezdei tanárrá lesz, rendesen csak akkor lát először tanító képezdét, a mikor oda ki nevezetik.

3. Nevezetes előnye e tanfolyamnak, hogy többszörös megrostálások után s úgyszólván az összes hazai tanítóképezdek legjobb növendékeinek a javából lehet a tanítóképezdei tanári pályára az *egyéni*leg légárrá valóbb embereket kiválogatni. Ez pedig sokat jelent. Arra való emberek a magában rossz rendszert is megjavíthatják s a legjobb rendszer is sikertelen marad, ha a végrehajtás nem rátermett erőkre bízatik. A Paedagogiumban a polgári képezdét jeles sikerrel végzett egyének közül válogathatnak ki a tanítóképezdei tanfolyamra fölveendő jelöltek, évenként egy-kettő minden egyes szakcsoportból. A kiválasztásnál a döntő momentum mindig a jelölteknek úgy értelmi, mint erkölcsi aravalósága. S a Paedagogiumban uralkodó tanítási rendszer, melyben a tanári kar a jelöltekkel folytonos érintkezésben van, valószínűlenné teszi azt, hogy a tanári kar a kiválasztáskor csalódhassék. Hozzá tehetjük, hogy ez már kétszeres kiválogatás eredménye lesz, mert már a polgári képezdébe az ország elemi tanítóképezdéinek tehetségesebb és törekvőbb növendékei gyűlnek össze. Ilyen módon

a tanítóképezdek abba a helyzetbe kerülnek, hogy összes tanári karuk egyénileg kiválogatott s egységes szellemben nevelt emberek-ből fog állani, a mi legnagyobb biztosíték arra, hogy bármely 'tanintézet sikert érhessen el. Abbeli aggodalmunkat, hogy ezen kiválogatás által a polgáriskolák épen a legjobb erőket fogják elveszíteni, csak a tanítóképezdek fontosságának tudata hallgattatja el. Ilyenmű kiválogatás a középiskolai tanárjelöltek közül ezelőtt négy évvel nem látszott lehetségesnek azon egyszerű ok miatt, hogy a képezdei tanárok fizetése kisebb volt, mint a középiskolaiaké. Most a fizetések egyenlősítése után ez az akadály elhárított ugyan, de egyenlő fizetés mellett is nagyon kétséges, hogy a középiskolai tanárjelöltek kiválóbbjai hajlandók lennének-e elhagyni azt a működési tért, a melyre képeztettek? Sőt bizonyosra vehető, hogy mentol jobb a középiskolai tanárképzés, annál kevésbbé fognak ennek jelöltjei e pályáról letérni.

4. Ezen intézkedés által lehetővé van téve a népoktatási intézetek olynemű kölcsönhatása, hogy azok egymásra fejlesztőleg hathassanak. A tanítóképezdei oktatás fejlődése javítani fogja azt az anyagot, a melyből a polgári képezde szerzi növendékeit; ezzel javul az az anyag, a melyből a képezdei tanárjelöltek válogattatnak ki s ezek viszont javítólag fognak hatni a tanítóképezdei oktatásra; a tanítóképezdei oktatás jósága pedig kihatással van az egész népoktatás-ügyre. Ellenben, ha a tanítóképezdei tanárok képzése a középiskolai tanárképezdehez csatoltatnék, akkor az egyetem kivenné a népoktatás köréből a legfőbb népoktatási intézetet: a tanítóképezdei tanárképzést és felvételi szabályzatánál fogva kizárná erről a pályáról épen a tanítóképezdek növendékeit, a kik serdülő koruktól kezdve a népoktatási pályára szánták magukat. Ezek voltak négy évvel ezelőtt azok az indító okok, melyek alapján a tanítóképezdei tanárképzés mostani módozata szerveztetek s ezek az okok érvényüket ma sem veszítették el.

*

A tanítóképezdei tanári tanfolyam eredeti munkatervét alapelvben és főbb vonásaiban most is helyesnek tartjuk, ellenben a végrehajtás eddigi módozatát nem tartjuk eléggé megfelelőnek.

Hogy mennyiben szorul az eredeti tervezet kiegészítésre és a végrehajtás eddigi módozata változtatásra, erre vonatkozó alázatos véleményünket van szerencsénk a következőkben terjeszteni elő:

A tanítóképzési tanárképzés alapelvei nézetünk szerint ma is az, hogy a tanfolyam a *tanári kar által vezetett és ellenőrzött önképzés jellegével bírjon*.

Mivel a tanügyi irodalomban ezen elv helyessége felől kételyek merültek fel, melyeknek alapja az önképzés fogalmának egyoldalú felfogása volt, azért szükségesnek látjuk ez elv értelmezését.

Ez nem azt jelenti, hogy a tanfolyam jelöltjei magukra hagyassanak a számukra megállapított munkaterv végigdolgozásában, sőt azt sem, hogy elég, ha a tanári kar tanácsokkal és utasításokkal látja el a jelölteket, hanem jelenti azt, hogy a képzés a tanfolyamon kiválóan *individuális* jellegű, s ebből kifolyólag az nem állhat tantervszerűleg megállapított s ennek megfelelően bizonyos órarendhez kötött rendszer előadásokból. Általánosan elősmert paedagogiai igazság, hogy a legjobb nevelés és képzés az, amelyik az egyénhez alkalmazkodik. Ennek még a tömeges tanításban is a lehetőségig érvényesülnie kell, bár ott szűk határok közé van szorítva. Ellenben ezen tanfolyamban, ahol egy szakcsoportban csak egy-két jelölttel kell a szakcsoport tanári karának foglalkoznia az individuális nevelés és képzés teljes mértékben érvényesülhet s annak előnyei teljesen kizsákmányolhatók. Ezen képzés természete megköveteli, hogy a munkaterv végrehajtásával megbízott tanári karnak a munkaterv megállapított keretén belől a kellő cselekvési szabadság megadassék. A tanári karnak, midőn a jelölt munkaprogramját azzal együtt végigdolgozza, abbéli működését nem lehet sem napokhoz, sem órákhoz kötni, hanem a saját megítélésére kell bízni, hogy azt a munkaközben felmerülő szükségnek megfelelő időben és mértékben teljesítse. Természetes, hogy az ilyenmű munkával megbízott tanári karnak a megfelelő képességgel és lelkiismeretességgel kell bírnia. Ennek megítélése a tanári kar eddigi működése és az eddig elért eredmények alapján a magas tanügyi kormány feladata, valamint az is, hogy a munkamenetet és az elért eredményt alkalmas módon ellenőrizhesse.

Az ily módon értelmezett alapelv megtartása lényegesen szükséges ahhoz, hogy a tanfolyam célja elérjék. A cél az, hogy a jelöltek a tanítóképzési tanári hivatás betöltésére szükséges önállóságra tervszerűen előkészítettessenek. Ez az önállóság:

a) *erkölcsi*, mely nyilvánul a tanítóképezdei tanár hivatásának eszményi felfogásában, az ebből folyó lelkesedésben és erős kötelességérzetben;

b) *ismeretbeli*, mely áll a paedagogiai és szaktudománybeli, otthonosságban s a tanítóképezde szervezetének ismeretében. Mindez pedig olyan módon és olyan mértékben, hogy a jelölt a népiskolai oktatás szükségletét mindig szem előtt tartva, tudását a leendő néptanító nevelésére és tanítására helyes irányban tudja értékesíteni.

Az irányeszmék már a tanfolyamon megadandók a jelölteknek;

c) *gyakorlati*, mely áll a tanítóképezdében is követendő elemies, induktív tanítási képesség oly fokú elsajátításában, mely a tanítóképezdei tanárt a saját szakmájában mintául szolgálható tanítóművészszé minősíti.

E cél elérésének alanyi föltétele — a képzéssel megbízandó tanári karnak nem a mi megítélésünk alá tartozó képességen kívül — a jelöltek egyéni képessége. Erről a tanfolyam fölvételi szabályzata biztosít, a mely szerint e tanfolyamra csak a polgári képezdét végzett, érett, okleveles egyének legkiválóbbjai vétetnek föl.

A képzés idejét az eddigi szervezet 1 vagy 2 évben állapítja meg. Tapasztalataink alapján szükségesnek tartjuk annak határozott kimondását, hogy a tanfolyam kevesebből, mint két évből nem állhat, mert egy év alatt a nagyterjedelmű munkatervet inkább csak elkezdni lehet, nem pedig befejezni. A tanfolyam 2 éve és a polgári tanítóképezde 3 éve együtt tesznek ki 5 évet, mely a középiskolai tanári tanfolyammal egyenlő.

A tanfolyam végén föltétlenül szükségesnek tartjuk, hogy úgy a cél eléréséről a magas tanügyi kormány bizonyosságot szerezzen magának, valamint, hogy ezt illetőleg a jelöltek is teljes értékű okmánynyal láttassanak el. E végett a tanfolyam végén vizsgálat tartandó a magas tanügyi kormány által kiküldendő vizsgáló bizottság előtt s annak sikeres kiállása után a jelölteknek „tanítóképezdei tanári oklevél” adandó. Ennek megvonása a jelöltektől sem a tanfolyam méltóságához nem illő, sem a jelöltekkel szemben nem méltányos. A képesített tanítóképezdei tanár oklevél nélkül olyan ellentmondó fogalom, a melynek elnézését csupán a a tanfolyamnak eddigi ideiglenes jellege mentheti ki. A munkaterv beosztása az eddigi, t. i.:

1. Elméleti és gyakorlati paedagogiai képzés.

II. Szaktudományi képzés.

III. Az iskolai szervezet és adminisztratív ismeretébe való bevezetés.

Az elméleti és gyakorlati paedagogiai képzést illetőleg: Mivel a tanítóképezdei tanárnak első sorban elméletileg és gyakorlatilag képzett paedagogusnak kell lennie, azért a munkatervnek erre a részére lesz főszóly fektetendő.

A polgári tanítóképezdében megszerzett elméleti paedagogiai ismeretek kiegészítendőek. E végből külön paedagogiai és philosophiai előadások lesznek tartandók, melyet a tanfolyam összes jelöltjei közösen hallgassanak.

A egyes szaktudományok tanítási módszerének, a szaktanárok által való behatóbb előadása megvalósítható lesz már a polgártanítóképezdében, ha megvalósúli ama javaslatunk, melyet a múlt évben a szakcsoportok újra szervezésére vonatkozólag benyújtottunk. Különben az is a tanítóképezdei tanári tanfolyam tárgya leend.

Az elméleti paedagogiai képzés többi pontja marad úgy, mint az eredeti tervzetben.

A gyakorlati paedagogiai képzés a Paedagogium gyakorló elemi iskolájának és elemi tanító-képezdjének fölhasználásával adandó meg.

Ez utóbbi tehát mint „gyakorló és mintatanítóképezde“ fog szerepelni. Itt az a kérdés merül föl, hogy vájjon az elemi tanítóképezdének ilyen alkalmazásában is meghagyandó-e a tanári karnak közössége, vagy pedig a gyakorló elemi tanítóképezde külön tanári karral szervezendő. Ez utóbbi módozat mellett beszél az, hogy most az elemi képezdében is annyi tanár tanít, mint a polgárban, a tantárgyaknak oly módon való csoportosítása, mint az önálló elemi tanítóképezdében az 1868. évi 38. t.-cz. szerint van, nem vihető ki s azért ebben a tekintetben ez a képezde nem mutathatja a normális tanítóképezde szervezetének mintáját. Továbbá: a tanári kar a többi képezdében való elfoglaltatása miatt nem fordíthatja teljes erejét és idejét az elemi tanítóképezdére, a mint tehetné ezt egy külön tanári kar, melynek egyedüli feladata volna a mintatanítóképezdét úgy szervezetében, mint szellemében nevéhez méltóvá tenni. Tekintve ez utóbbi módozat előnyeit, a tanári kar ennek elfogadását javasolja.

A gyakorlati képzés végrehajtása a tanfolyam első évében az eredeti tervezet szerint eszközzendő; a második évben azonban a jelölteknek több önállóság adandó, mihez képest évharmadonkint változtatva egy 2—3 órás tárgy tanításával lesznek megbízandók. *

A gyakorlati paedagogiai képzés többi pontja marad úgy mint az eredeti tervezetben.

A *szaktudományi képzésre nézve* most is abban a véleményben vagyunk, hogy a szaktárgyaknak azon anyaga, a melyet a polgári képezde tanterve felölel, eléggé magában foglalja a tanítóképezdei tanártól megkívánt szakképzettséget is. Ha ebben a tanár otthon van, akkor teljesen uralkodhatni fog tárgyának általa tanítandó részén.

A mennyiben a polgári tanítóképezde mennyiség- és természettudományi szakcsoportjában a tárgyaknak a szükségét túlhaladó mértékben való összehalmozása következtében túlterhelés mutatkozik, a mi a szakképzés intenzitásának hátrányára van — ezen a bajon szintén múlt évben beadott javaslatunk megvalósításával lehet segíteni. J

Mindazonáltal, mivel a szakképzésben való megállapodás egyértelmű az elmaradással s mivel még régi tanárnak is kötelessége folytonos tanulmányozás által magát szaktárgyának folyton emelkedő színvonalán fenntartani, annyival kevésbbé szabad e továbbképző tanfolyamon a szakképzés folytonosságát megszakítani. Különben is első sorban a Paedagogiumban, második sorban a főváros tudományos és közművelődési intézeteiben a szakképzésnek olyan eszközei állnak a jelöltek rendelkezésére, melyeket vidéki állomásaikön nélkülözniük kell s melyeknek föl nem használása indokolatlan volna.

Azonban fentebb kimondott véleményünkhöz képest, a szakképzésnek nem a polgári tanítóképezdei tananyag terjedelmének növelésére kell irányulnia, hanem inkább ezen tananyag intenzivebb feldolgozására. A tanári karnak arra kell főgondot fordítania, hogy a tananyag köréből vett egyes részletek behatóbb feldolgoztatása által, a jelölt az egyes tudományszakok tárgyalásának tudományos módszereibe is belevezetessék.

Az eredeti tervezetnek a szakképzésre vonatkozó pontjai megtartandók, kibővítve azzal, hogy házi dolgozat a szakcsoportnak minden tárgyából készítendő; továbbá: a főváros tudományos és

közművelődési intézetei a jelöltek által útmutatás szerint tanulmányozandók; ezek között látóköriük tágítása végett az egyetemen, vagy műegyetemen szakcsoportjuk körébe vágó egyes előadások, esetleg rövid félévi kursusok látogatására lennének a jelöltek a tanári kar által utasítandók.

A természettudomány, gazdaságtan! szakcsoport jelöltjeinél különös gond fordítandó a gazdaságtanban való alapos gyakorlati kiképzetésre.

Az iskolai szervezet és administratio ismeretébe való bevezetés módozataira megtartanánk az eredeti tervezet intézkedései.

*

A munkaterv végrehajtására vonatkozólag eddigi tapasztalataink alapján ki kell jelentenünk, hogy a végrehajtás eddigi módozata mellett a kívánt sikert nem látjuk biztosítottak. Az eddigi gyakorlat szerint ezen munkaterv végrehajtása mintegy mellékfoglalkozásként volt rábízva a Paedagogium tanári karára, a mely addig is és enélkül is a normális mértékben túl volt halmozva munkával.

Ha ennek feltüntetése végett első sorban tisztán az óraszámot vesszük figyelembe, azt konstatálhatjuk, hogy a tanári kar minden egyes tagjának legalább annyi s némelyeknek több órájuk is van, mint a középiskolai tanárok óraszámának maximuma. Ezen óraszámnak azonban átlag csak 0'3 része esik az elemi tanítóképezdére, mely a középiskolák felső osztályaival tekinthető párhuzamosnak, a nagyobb rész (átlag 0'7) a polgári tanítóképezdére esik, tehát a középiskoláknál magasabb fokú iskolára, melynek főiskolai rangja törvényben kimondva ugyan nincs, de főiskolai jellege kétségbevonhatatlanul meg van, minthogy erre vall az iskolának célja, fölvételi szabályzata és egész tanítási rendszere. Az ilyen magasabb szakiskolákban végzett munka nem tekinthető egyenértékűnek a középiskolákban végzendő munkával.

Ezek mellett még speciális tényezők is nehezítik a tanári kar munkáját. Egyik az, hogy a polgári t. képezdének, mint egészen új fajta intézetnek tanítási rendszerét nem lehetett már megállapított chablonokhoz alkalmazni, hanem előbb még meg kellett csinálni és kidolgozni: ez a feladat a tanári karra hárult s hárul ma is. Második az, hogy daczára úgy a tanárok, mint a növendékek nagy számának, a tárgyak nagy száma miatt az egyes tárgyakra mégis kevés idő jut, s azért kevés időben kell sokat végezni.

Ezen óhajtottunk segíteni múlt évben beadott javaslatunkkal, melyben a szakcsoportok új beosztását és óratervét indítványoztuk.

Harmadik tényező az, hogy a tanári kar kétféle intézetet látván el (elemi és polgári tanítóképezdét), kétféle tanmenetet kell kidolgoznia és követnie.

A vázolt munkakör úgy minőségileg, mint mennyiségileg betölti az egy embertől megkívánható mértéket. Hogy ehhez még ráadás kép csatoltassék a tanítókép ezdei tanári tanfolyam vezetése, az sem e tanfolyam feladatának az egész népoktatásügyre kiható fontosságával, sem ezen tanfolyam által a tanári kartól megkövetelt munka természetével össze nem egyeztethető. Ezen munka természete túlnyomóan nevelői. A munkatervek minden jelölt egyéniségéhez mért részletes megállapítása, a jelöltnek a szerint való folytonos vezetése, a mi a gyakorlatban azt jelenti, hogy minden jelölt munkatervét a tanárnak a jelölttel együtt kell végig dolgoznia; a jelölt munkájának folytonos ellenőrzése és elbírálása stb. mind olyan természetű munka, a mely a tanár részéről folytonosan *éber invenlióf* kíván, a mi azonban a naponkint! 3 órai előadásban kifáradt egyénben nem mindig található fel.

Ezen okok miatt a tanári kar jó lelkiismerettel nem vállalhat felelősséget a munkaterv végrehajtásának sikeréért, hacsak nem tétetik abba a helyzetben, hogy ez új munkakörre kellő erőt és időt fordíthasson. E végett szükséges, hogy az új munkakörnek megfelelő mértékben a polgári tanítóképezdében végzendő munkája leszáll'ttassék, még pedig az egyes tárgyak természete szerint 12—14 heti óraszámra. Ez természetesen csak új tanárok kinevezése által lesz elérhető.

A mostani állapot további fenntartása nem czélszerű. Első sorban azért, mert egy ily fontos kérdést nem lehet ily sokáig ideiglenes jellegű állapotban tartani; másodsor azért, mert a tanári kar, a midőn többi nagyfontosságú feladata mellett 4 éven át még ezt a munkát is teljesítette, azt hiszszük megtett annyit, a minél többet kívánni tőle méltányosan nem lehet s lelkiismeretével sem tartja meggyezhetőnek, hogy többi munkájától vonja el erejének egy részét egy ideiglenes intézmény kedvéért; másfelől amennyiben e négy év kísérletnek is tekinthető, abból kísérleti anyag is elég gyűlt arra, hogy annak alapján egyik vagy másik irányban döntenie lehessen.

Ezen alázatos fölterjesztésünk lényegesebb pontjainak összefoglalása által kiemeljük ama föltételeket, melyeknek teljesülésétől függ véleményünk szerint a munkaterv végrehajtásának sikere és a tanfolyamnak feladatához méltó szervezete:

1. A tanfolyam véglegesen szervezendő mint „tanítóképezdei tanárképző tanfolyam.”

2. A kiképzés ideje 2 év.

3. A szakcsoportok úgy szervezendők, mint a tanári karnak múlt évben benyújtott felterjesztésében javasoltatott.

4. A Paedagogium jelenlegi elemi iskolai tanítóképezdéje gyakorló (minta) elemi iskolai tanítókép ezdév alakítandó át s mint ilyen a népoktatási törvény 84. §-ának megfelelő külön tanári karral látandó el.

5. Hogy a tanfolyam vezetésével megbízandó tanárok ebbeli feladataik végzésére kellő időt és erőt fordíthassanak, a polgáriskolái tanítóképezdében adandó óráik száma 12—14-re szállítandó le.

6. A tanfolyam bevégezése után a jelöltek vizsgálatra kötelezendők s annak sikeres letétele után számukra „tanítóképezdei tanári oklevél” adandó ki.

Ha alázatos fölterjesztésünk Nagyméltóságod helyeslésével találkozik és a tanfolyam végleges szervezését az előadottak alapján elhatározni méltóztatik, ez esetben Nagyméltóságod megbízására részletesen kidolgozott szervezeti javaslatot fogunk benyújtani. E tanfolyam körül szerzett tapasztalatainknak ez alázatos fölterjesztésünkben történt földolgozását abban az esetben sem tartjuk haszon nélküli munkának, ha Nagyméltóságod ebbeli javaslatainkat elfogadhatóknak nem találván, a tanítóképezdei tanárok képzését illetőleg, az ezen tiszteletteljes emlékiraturik bevezetésében említett másik módozatnak, t. i. a középiskolai tanárképzéssel való kapcsolatnak méltóztatnék előnyt adni.

De úgy az ügy, mint önmagunk iránti kötelességeink tudatában ki kell nyilvánítanunk abbéli erős meggyőződésünket, hogy a tanítóképezdei tanári tanfolyamnak a jelen alakjában, tehát minden változtatás nélkül leendő további fenntartását sem a tanítóképezdei tanárképzés fontos ügye, sem tanári karunknak a Paedagogium többi intézeteiben fennálló feladatai szempontjából nem tartanók kívánatosnak. És kedves kötelességünknek tartjuk kinyil-

vánítani egyszersmind azt is, hogyha a Nagyméltóságod bölcsesége e tanfolyamot bárminő okoknál fogva mégis beszüntetendőnek találná, úgy az a sok munka és fáradtság, melyet annak sikere érdekében eddigelé kifejtettünk, mindig gazdag kárpótlást fog találni Nagy méltóságodnak ama kitüntető bizalmában, mely annak idejében e fontos feladatnak reánk való ruházásában nyilvánult, valamint abban a megnyugtató tudatban is, hogy e kitüntető bizalomra a képzésnek 3—4 év alatt felmutathatott eredményeinek tanúsága szerint is, egészben érdemetlennek mégsem voltunk.

A tanári kar 1891. február 4-én tartott értekezletének határozatából.

VI.

A. II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus határozatai.

„Az elemi isk. tanító-, tanítónőképző-intézeti és kisdédóvónő-képző-intézeti tanárok képzése és képesítése.“

I. Képzés.

1. §. A fent nevezett képzőintézeti tanárok képzése elméleti és gyakorlati.

2. §. Az elméleti képzés az egyetem filozófiai fakultásán történik. E célból az egyetemre bocsáttatnak.

a) Tanítói érettségi vizsgálatot legalább *jeles* általános osztályzattal tett oly tanító- és tanítónőjelöltek, kik valamely nyilvános elemi iskolában legalább két évig *kiváló* sikerrel tanítottak.

b) Polgári isk. oktatásra *jeles* vagy *jó* eredménnyel *országos vizsgáló-bizottság* előtt képesített tanítók és tanítónők.

3. §. Az egyetemi tanfolyam a 2. §. a) pontja szerint belépettekre nézve 4 éves, a b) pontja szerint fölvertekre nézve 2 éves.

Nőhallgatókra nézve ajánlatosabb, ha a b) pont szerint a 2 éves kurzusra lépnek be.

4. §. A gyakorlati képzés e célra kijelölt tanító-, tanítónő- és kisdédóvónő-képző intézetekben történik.

Az állam a tanárok gyakorlati képzésére a budai Paedagogiumban és a budapesti VI. kér. áll. felsőbb tanítónőképző-intézetben internatussal egybekötött egy-egy kollégiumot állít fel.

E kollégiumokban a gyakorlati képzés áll:

a) Tudományos gyakorlatból, mely az egyetemi tanulmányok sikeres felhasználására és kiegészítésére szolgál. Rövid kurzusok-

bán előadandók itt oly melléktárgyak, melyekre az egyetemen nincs tanszék, vagy melyeket a jelölt az egyetemen eszközölhető tárgycsoportosítás mellett nem hallgathatna.

b) Iskolai tanítási gyakorlatból. A 4 éves tanfolyam hallgatói 3-ik évben hospitálnak elemi isk. tanítóképzőben és kisdéd-óvónő-képzőben, az utolsó évben ugyan ily képző-intézetekben tanítási gyakorlatokat végeznek. — A 2 éves tanfolyam hallgatói az utolsó évben tanítási gyakorlatokat végeznek képző-intézetekben.

5. §. Az ének-, zene- és rajztanárok képzése a Budapesten fennálló országos felsőbb szakiskolákban, a tanítóképző tanárok képzése követelményeinek megfelelőleg történik.

A testgyakorlat e célra kijelölendő intézetekben minden hallgatóra nézve kötelező.

II. Képesítés.

6. §. Elemi isk. tanító-, tanítónőképző, úgyszintén kisdédóvónő-képző-intézetekben, tanároknak csak oly egyének alkalmazhatók, kik országos törvény által elrendelendő képző-intézeti tanári vizsgálat alapján tanári oklevelet nyernek.

A képesítést a Budapesten föllállítandó országos vizsgáló-bizottság adja.

7. §. A vizsgáló-bizottság tagjait a nm. vallás- és közoktatásügyi ministerium oly főiskolai és képzőintézeti tanárok közül nevezi ki, a kik a vizsgálat tárgyainak előadásával és szakszerű művelésével foglalkoznak.

8. §. A vizsgálatra bocsáttatnak az egyetem 4, illetőleg 2 éves tanfolyamán levő, illetőleg azt be végzett és a szabályzatnak megfelelő gyakorlati képzésben részesült jelöltek.

Kivételesen vizsgálatra bocsáthatók a tanár vizsgáló-bizottság ajánlatára a nm. vallás- és közoktatásügyi ministerium engedélyével oly egyének is, kik nem végezték ugyan el a kiszabott egyetemi tan. folyamatot, de irodalmi munkáikban szakképzettségüknek kiváló jelét adták; s a kik e mellett kimutatják, hogy a tanítással gyakorlatilag is foglalkoznak.

9. §. A vizsgálat 2 fokból áll: alap- és szakvizsgálatból.

A 4 éves kurzus hallgatói a 2-ik év végzése után alapvizsgálatot, a 4-ik év után szakvizsgálatot tesznek. A 2 éves kurzus hallgatói a tanfolyam bevégezése után csupán szak vizsgálatot tesznek.

Vizsgálati szakcsoportolt:

a) Paedagogia és segédtárgyai.

b) Magyar nyelv, történelem (alkotmánytan, statisztika, közgazdaságtan) földrajz;

c) német nyelv, történelem (alkotmánytan, statisztika, közgazdaságtan), földrajz;

d) mennyiségtan (kereskedelmi és politikai számtan, mértan, könyvitel), fizika, kémia;

e) fizika, kémia, természetrajz, gazdaságtan.

f) ének és zene;

g) rajz és írás;

h) torna;

i) kézimunka.

A filozófiai és paedagogiai tárgyakból minden szakcsoport Jelöltje tartozik vizsgálatot tenni.

TARTALOM.

Bevezetés.....	4
----------------	---

I.

Visszapillantás a kérdés múltjára

A) Visszapillantás a tanítóképzőbeli tanárképzés ügyére.

A Trefort-féle 1887. évi rendelet keletkezése	11
A Paedagogiumnak e rendelet által kijelölt szerepe a képzésben	15
Az új intézmény méltánylása	19
Van-e szükség külön tkp. tanári képzésre és képesítésre.....	21
Az egyoldalú egyetemi tudományos képzés hátrányai	22
A tkp. tanári tanfolyam bajai	24
A tkp. tanári egyesület állásfoglalása ez intézmény nyel szemben	31
Bizalmas m. rendelet a paedagogiumi képzettséggel bíró tkp. tanárok ügyében	32
A tanárképzés ügye a tkp. tanárok országos egyesületének 1894. évi közgyűlése előtt	34
A tkp. tanárképzés ügye az 1896. évi tanári kongresszus előtt	35
Az egyetemi képzés mellett felhozott érvelés kritikája	36

B) Visszapillantás a képesítés ügyére.

Az első felszólalás a tkp. tanárok képesítési vizsgálata ügyében	41
A Trefort-féle rendelet a képesítési vizsgálatról s az erre vonatkozó szabály- zati javaslat	44
A tkp. tanári képesítési vizsgálat eszméjének levétele a napirendről	48
Az eszme újból való föléledése az Orsz. K. O. Tanácsban.....	49
A képesítés eszméje az 1896. évi Egyel- T. kongresszus előtt	52

II.

Fölterjesztés a nm. vallás- és közoktatásügyi Minister úrhoz a tkp. képzés és képesítés ügyében.

Rámutatás e kérdés jelentőségének nagyságára.....	59
A kérdés megoldásának alap elvei	61

II

A tkp. rajztanárok képzésének a kérdése	64
A tkp. tanárképzés a két főszakot (nyelv, tört, és mennyiség-term. tudom.) illetőleg	67
A tkp. zenetanárok képzésének a kérdése	70
A tkp. gazdaságtan-tanárok képzésének a kérdése	78
A Paedagogium szerepe a tkp. tanárok képzésében.	34
A négyéves tanfolyam eszméje, tekintettel dr. Heinrich G.-nak a középisk. tanárképzésről tett kijelentésére	88
Javaslat a <i>képzés szervezésére</i>	91
Javaslat a <i>képesítés szervezésére</i>	99
A tudományos szakszerűség iránti követelmények határai	193
A tanítóképzőink (nő) tanárok képzésének és képesítésének a kérdése	105
A tanfelügyelők képesítésének a kérdése	106

III.

A kérdésre vonatkozó statisztikai adatok.

*Kimutatás a Trefort-féle ministeri rendelet alapján 1887—88-ik évben felállított
tanítókép. tanári tanfolyam Hz éves működéséről.*

A) Személyi adatok	113
B) Tárgyi adatok: I. Paedagogiai tételek	119
« « II. Szaktételek	121
<i>Kimutatás a budapesti állami polgári isk. tanítóképző azon növendékeiről, kik a nevezett intézet huszonöt éves fennállása óta (1873/4 - 1898/9-ig) tanítóképzőintézeti tanárokkul alkalmaztattak</i>	125
Trefort Á. vallás- és közoktatásügyi miniszternek a tanári tanfolyamot meg- alapító rendelete	128
Szerzőnek ugyané tárgyról írt két régebbi czikke	133
A tanítóképző-tanári tanfolyam első munkaterve	143
Javaslat a tanítóképezdei tanári vizsgálat szabályzata felől	154
A tanári kar 1891. évi emlékirata a tanítóképezdei tanári tanfolyam végleges rendezése tárgyában	139
A II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus határozatai	174